

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TERÖRİZMİN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YERİ,
DEĞİŞEN BOYUTLARI VE EL-KAİDE ÖRNEĞİ**

BURCU DOĞAN

OCAK 2020

Tez Başlığı: Terörizmin Uluslararası Hukuktaki Yeri, Değişen Boyutları ve El-Kaide Örneği

Tezi Hazırlayan: Burcu DOĞAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Enstitüsü Müdür

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Hasan Bahadır TÜRK
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Doç. Dr. Ebru ÇOBAN ÖZTÜRK
Tez Danışmanı

Tez Jüri Tarihi : 10.01.2020

Tez Jüri Üyeleri :

Doç. Dr. Gökhan AKŞEMSETTİNOĞLU (Çankaya Üniversitesi)

Doç. Dr. Ebru ÇOBAN-ÖZTÜRK (Çankaya Üniversitesi)

Prof. Dr. Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toparlanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, tez çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı, Soyadı: **Burcu DOĞAN**

İmza:

Tarih: **13.01.2020**

ÖZET

Günümüzde tartışmalı olan terör ve terörizm kavramlarının, çok eski zamanlara dayanmasına rağmen, uluslararası alanda hala üstünde anlaşmaya varılmış ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar sorunlu olan kavrama karşı, özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra uluslararası örgütlerin tepkisi değişmiş ve terörizm olgusuna karşı geçmişe göre daha ihtiyatlı ve yoğun yaklaşmıştır. Bu anlamda oluşan yeni dünya düzenine bağlı olarak terörizmin de değişim geçirdiği, taktiklerinde farklılaşmalar olduğu ortadadır. Devlet sınırlarının ortadan kalktığı günümüzde, terörizm de uluslararası boyut kazanarak uluslararası örgütleri bir dizi sözleşme imzalamaya ve anlaşma yapmaya zorlamaktadır. Ancak ulus aşırı örgütler yetersiz kaldığı kadar ulus devletler de terörün ve asimetrik çatışmaların parametrelerine ayak uyduramamaktadır. Çalışmada uluslararası hukukun, uluslararası örgütlerin ve klasik savaş teknikleri kullanan ulus devletlerin terör örgütleriyle mücadelede neden yetersiz kaldığı tartışılmıştır. Ayrıca terörizm ve savaş konularına da değinilmiştir. El-Kaide gibi terör örgütlerinin taktiklerindeki değişimler ve zaman, mekan ile aktörlerindeki çeşitliliğin artması gibi etmenler sebebiyle gerek ulus-devletlerin gerek uluslararası örgütlerin terörizmi önleme çabalarının yetersiz kaldığı ve hala sorunun çözüme kavuşturulamadığı anlatılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

At the present time, there is still no mutual definition of terror and terrorism notions in international system although they are based on very old time. Until nowadays from the time they appeared, especially after 9/11 attacks, the reactions of international organisations have changed towards the problematical term and concept of terrorism has been approached more cautiously and intensively compared to the past. In this manner, it is clear that terrorism has also undergone change and it became different in its tactics depending on consisted new world order. In these days that borders of state disappear, terrorism has also forced the international organisations to sign a series of contract and make an agreement by getting international dimension. But, nation states cannot also keep step with parameters of terror and asymmetric conflicts as well as that supra-national organisations remain incapable. In this work, it is argued why international law, international organisations and nation states which have used the classic war techniques fail to satisfy in struggle with terrorist organisations. Besides, issue of terrorism and war are mentioned too. It is tried to be showed that either nation-states or international organisations remain incapable in efforts of hindrance of terrorism and the issue of terrorism is not still come up with a solution because of factors like changes in tactics of terrorist organisations as Al-Qaeda and increasing of diversity in time, place and its actors.

TEŐEKKÜR

Tez alıŐmalarım sűresince deęerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yűnlendiren tez danıŐmanım Do. Dr. Ebru OBAN ŐZTŪRK'e ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, her zaman yanımda olan aileme ve çok deęerli Mahmut AęLAR'a teŐekkűrű bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v

BÖLÜMLER

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
1. TERÖRİZME İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Terör ve Terörizm Kavramları	6
1.2. Terörizm ve Tartışmalı Diğer Kavramlar.....	16
1.2.1. Terörizm ve Özgürlük Savaşı	17
1.2.2. Terörizm ve Diğer Sıradan Suçlar	18
1.2.3. Terörizm ve Gerilla Savaşı	19
BÖLÜM 2	
2. DEVLET VE TERÖRİZM	21
2.1. Devlet ve Şiddet	21
2.2. Devlet Terörü	33
2.3. Devlet Destekli Terör	36
BÖLÜM 3	
3. TARİHSEL SÜREÇTE TERÖRİZM	39
3.1. Tarihteki İlk Terör Örgütleri: Zealotlar ve Haşhaşiler	40
3.2. Terörizm Kavramının Modern Literatüre Girişi: Fransız Devrimi ve Terör Rejimi	42
3.3. 19. Yüzyılda Terörizm.....	44
3.4. 20. Yüzyılda Terörizm.....	45
3.5. Değişen Boyutlarıyla 21. Yüzyılda Terörizm	49
BÖLÜM 4	
4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TERÖRİZM	53
4.1. Terörizm Üzerine Yapılan Sözleşmeler	57
4.2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Terörizm.....	64
4.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Terörizm	69

BÖLÜM 5

5. NATO VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TERÖRİZME YAKLAŞIMI	77
5.1. NATO ve Terörizm	77
5.2. Avrupa Birliği ve Terörizm	89

BÖLÜM 6

6. TERÖRÜN, ÇATIŞMALARIN VE SAVAŞIN DEĞİŞEN BOYUTU	99
6.1. Birinci Nesil Savaş	103
6.2. İkinci Nesil Savaş	105
6.3. Üçüncü Nesil Savaş	106
6.4. Dördüncü Nesil Savaş	109
6.5. Beşinci Nesil Savaş	114
6.6. Terörizm ve Savaş	118

BÖLÜM 7

7. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI: EL-KAİDE	123
7.1. El-Kaide’nin Dördüncü ve Beşinci Nesil Savaş İle İlişkisi	125
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	140

GİRİŞ

Terör ve terörizm kavramları tartışmalı olgular olup geçmişten günümüze kadar birçok değişim geçirmiştir. Bu anlamda günümüzde benimsenen terörle mücadele yöntemleri söz konusu kavramların tartışmalı olmasının da etkisiyle yetersiz kalmakta ve çözüme ulaşılamamaktadır. Uluslararası hukukta Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan sözleşmeler ve örgüte ait alt organlar terörizmin geçirdiği değişime paralel olarak boyut değiştirmiştir. Hiç şüphe yoktur ki 11 Eylül 2001 saldırıları uluslararası hukukta bir dönüm noktası olmuştur. Uluslararası hukukta yapılan sözleşmeler, alınan kararlar ve teklif taslakları, NATO'nun askeri müdahaleleri, Avrupa Birliği'nin aldığı kararlar birlikte değerlendirildiğinde önlem alma gibi faaliyetlerde etkiliyken terör suçunun cezalandırılması konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu noktada devlete ait ulusal hukuk normları devreye girmektedir. Zira yasallıkları tartışılır nitelikte olsa dahi terör suçunu cezalandırma faaliyetleri devletlerin yargı yetkisine bırakılmıştır.

Savaşın değişen boyutları değerlendirildiğinde beşinci nesil savaş türünün ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Teknolojinin de desteği ile geleneksel savaş yerini, hibrit savaş olarak da adlandırılan beşinci nesil savaşa bırakmıştır. Savaş olgusuyla olan ilişkiler tarihsel açıdan incelendiğinde devletlerin son zamanlarda ortaya çıkan bu yeni savaş türüyle mücadeleleri ve başa çıkma yöntemleri oldukça zorlaşmış görünmektedir. Savaşı cepheden kontrol etme, asker ile sivil olanın ayrımı, çizgisel hizaya dayalı askeri konuşlanmalar gibi geleneksel savaş özellikleri ortadan kalmış ve yerine savaşı uzaktan kontrol etme, sivil ile asker ayrımının bulanıklaşması, cephenin ortadan kalkması gibi özellikler gelmiştir. Bu doğrultuda hem ulusal hukukta terör suçunun tespiti zorlaşmış hem de uluslararası hukukun yetkisi olmamasından dolayı yetersizliği devam etmiştir. Düşman artık tanımlanabilir bir yapı olmaktan çıkmış gerilla savaşçısı, ayaklanmacı ya da terörist gibi niteliklerle varlık göstermeye başlamıştır. Dahası bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve sınırların ortadan kalkmasıyla biyolojik ve kimyasal saldırılar, siber saldırılar, bilgisayarın çökertilmesi ve suç örgütleri gibi yeni saldırı türleri ve aktörler ortaya çıkmıştır.

Bu anlamda çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde terörizme ilişkin kavramsal çerçeve sunularak terör ve terörizm kavramları arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir. Ardından alanda çalışmalarda bulunmuş çeşitli akademisyenlerin, devletlerin ve kuruluşların tanımlarına yer verilmiştir. Kavramın bünyesinde var olan ortak unsurlar incelendikten sonra terörizmle karıştırılan özgürlük savaşı, diğer sıradan suçlar, gerilla savaşı ve savaş gibi tartışmalı diğer kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde devlet ve terörizm arasındaki ilişki incelenerek devlet ve şiddet, devlet terörü ve devlet destekli terörizm gibi kavramların ne olduğu konusunda bilgi verilmiştir. Nitekim şiddet, insanlığın varoluşundan beri süregelen bir olgudur. Oluşan kaos ortamını sonlandırmak, barış ve güvenliği tesis edebilmek için şiddetin yasal olarak devlet tekelinde toplanması gerektiği görüşü hakim olsa da, küreselleşme, ulus aşırı örgütlerin ortaya çıkması, uluslararası örgütler tarafından getirilen yaptırımlar ve askeri müdahaleler, benzer şekilde halkın kendi yönetimine karşı koyarak ayaklanması, çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değerlerden kaynaklı oluşan kin ve nefretin devlet dışı aktörler aracılığıyla ortaya çıkarak çeşitli şiddet içerikli saldırıların gerçekleştirilmesi gibi etmenler devletin şiddet tekeli zayıflatmıştır. Başka bir deyişle önceden şiddet, yasal olarak devlet tekelindeyken günümüzde birçok aktörün bu kavrama başvurabildiği açıktır. Devlet terörünün görüldüğü 20. yüzyıl ise, hükümetlerin kendi vatandaşlarına uyguladığı şiddet türlerine tanık olmuştur. Hitler, Stalin ve Mussolini gibi liderler rejimlerini korumak için çeşitli devlet kaynakları aracılığıyla kendi vatandaşlarını bastırma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca birçok ayrılıkçı, milliyetçi ve ulusal özgürlüğü hedefleyen yapılanmalar ortaya çıkmış ve çeşitli eylemlerle varlıklarını dünyaya duyurmayı başarmışlardır. Yüzyılın sonlarına doğru ise devletlerin farklı çıkar ve politikaları sebebiyle devlet destekli terör sorunu gündeme gelmiştir. Geleneksel savaş türünün maliyetleri ve zorlukları ele alındığında devlet destekli terör türünün elverişli niteliği göze çarpmakta ve devletlerin bunu bir dış politika aracı olarak kullandığı değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise terör ve terörizm kavramları tarihsel perspektiften ele alınarak kavramların günümüze kadar geçirdiği değişim gözler önüne serilmiştir. Bu anlamda Zealotlar ve Haşhaşiler gibi tarihteki ilk terör örgütleri

sayılan yapılanmalardan terörizm kavramının Fransız devrimiyle modern literatüre girişi ile 19. 20. ve 21 yüzyılda görülen terör örgütü yapılanmalarının hangi aşamaya geldiği açıklanmıştır. Zira insanlık tarihi kadar eski olan terörizmin sona ermeden nitelik değiştirerek günümüze kadar geldiği ve hala varlığını sürdürdüğü herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Savaşlara ve siyasal arenada değişen parametrelere paralel olarak terörizm de boyut değiştirerek gerek devletler için gerek uluslararası örgütler için sorun olmaya devam etmektedir.

Bu minvalde çalışmanın dördüncü bölümünde uluslararası hukukun kavrama yaklaşımları incelenmiştir. Söz konusu alanda çalışmaların çoğu Birleşmiş Milletlere dayansa da NATO ve Avrupa Birliği gibi ulus aşırı örgütlerde sorunu tanımlamaya ve çözüm bulmaya çalışmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletlerin terörizm üzerine yaptığı sözleşmelere, güvenlik konseyi ve genel kurul kararlarına değinilerek uluslararası boyut kazanan terörizmin neden ortak bir tanımının yapılamadığı açıklanmıştır. Devletlerin farklı çıkarları, iç ve dış politikada izledikleri yollar, kavramın öznel değerlendirmeye açık oluşu, uluslararası örgütlerin bu konuda sahip oldukları yaptırım gücünün yetersiz kalışı, ulus-devletlerin ve ulus aşırı örgütlerin ordularının ortaya çıkan yeni savaş türüne adapte olamaması gibi etmenler, terörizm sorununa karşı etkili bir çözüm üretilmesine engel teşkil etmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise istişareye, çeşitli konferanslara ve uzlaşmaya dayalı girişimlerin yanı sıra NATO'nun çeşitli operasyonlarla soruna askeri açıdan müdahale etmesinin de yeterli olmadığı konusuna değinilmiştir. Nitekim Orta Doğu gibi bölgelerde çeşitli ilerlemeler kaydedilse bile aynı oranda nefret duyguları artmıştır. Özellikle kitle imha silahları ve nükleer silahların gelişmesiyle birlikte askeri operasyonların yanında çeşitli zirvelerin düzenlenmesine de önem verildiği görülmüştür. Ancak her ne kadar çeşitli sözleşmeler ve anlaşmalar yapıp kararlar alınsa da her zaman koordinasyon eksikliği, yorum farklılığı, devlet çıkarları ile farklı yorumlamalar ön planda olmuş, gerekli esneklik gösterilememiş ve bu durum beraberinde çatışmaların günümüzde de hala sürmesine sebep olmuştur.

Bu doğrultuda çalışmanın altıncı bölümünde çatışmaların ve savaşın geçirdiği değişimlere değinilerek terörizmle olan ilişkisine incelenmiştir. Tıpkı terörizm gibi savaşın da insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak söz

konusu kavramın da zaman, mekan ve şartlara bağılı olarak farklılaştığına ve günümüzde ise terör ve suç örgütleri üzerinden çatışmaların hala devam ettiğine tanık olunmaktadır. Nitekim birinci, ikinci ve üçüncü nesil savaşlarda askeri güç ve klasik savaş alanları ön plandayken dördüncü ve beşinci nesil savaşlarda kavrama siyasal, ekonomik ve sosyal nitelikler dahil olmuştur. Şiddet, devlet dışı yapılanmalar, bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve çeşitli aktörlerin bunları kullanması, hiyerarşik düzenden merkezi olmayan düzene geçiş, sınırları aşan ağlar, asker ile sivil, savaş alanı ile güvenli bölge gibi alanların bulanıklaşarak savaşın siyasal ve askeri boyuttan çıkması, buna bağılı olarak modern devlet ordularının gerekli esnekliği gösteremeyip etkinliğinin ve yeterliliğinin sınırlanması gibi etmenler de dördüncü ve beşinci nesil savaşlarda görülen gelişmeler oluşturur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde artan silahlanma ve nükleer başlıkların geliştirilmesi devletleri, toplu yok oluş endişesiyle çeşitli müzakereler ve anlaşmalar yapmaya itmiştir. Fakat bu durum savaşların ya da çatışmaların son bulduğu anlamına gelmemektedir. Zira gelişen teknoloji, sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler, çatışmaların klasik savaş alanlarından çıkıp devlet dışı aktörler üzerinden bilgi teknolojilerine ve ağlara kayması bu durumu açıklar niteliktedir. Bu anlamda uluslararası hukukun getirdiği uygulama ve yaptırımlar da yetersiz kalmaktadır. Öyle ki ulus-devletlerin ve uluslararası örgütlerin sahip olduğu modern ve gelişmiş ordular klasik savaş düzenine sahip olduğundan ortaya çıkmakta olan yeni savaş türüne ayak uyduramamakta, yeterli esnekliği gösterememekte, terör örgütü hücrelerini tespit ve yok etmede kesin sonuca ulaşamamakta ve etkinliği tartışılır bir hal almaktadır. Dolayısıyla gerek ulus-devletler gerek ulus aşırı örgütler farklı yaklaşımlar benimsemek amacıyla terörizme karşı daha esnek askeri, siyasi ve ekonomik yaklaşımlar sergilemek durumunda kalmışlardır.

Çalışmanın son kısmında ise El-Kaide terör örgütü üzerinden vaka analizi yapılarak dördüncü ve beşinci nesil savaşla olan ilişkisi anlatılmaya çalışılmıştır. Kuruluş nedeni ve yaptığı saldırılar göz önüne alındığında söz konusu savaşla bağdaşan özellikleri görülecektir. Nitekim örgüt, savaşın zaman, mekan ve şartlar ne olursa olsun devam ettirilebileceğine dair uygun bir örnek olarak ele alınabilmektedir. Dünya genelinde hücresel yapılanmaları, klasik savaş düzeninden çıkıp çatışmaları her yerde sürdürmeleri, sivil ve asker ayrımı gözetmemeleri, internet ve medya araçlarını başarılı bir şekilde kullanmaları, ulus-devletler

tarafından geliştirilen teknolojileri elde etmedeki kapasiteleri, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan tüm dünya insanlarını etki altına alabilmeleri, finans konusunda başarılı taktikler geliştirmeleri, gelişmiş askeri ve teknolojik araç gereçlere sahip olmadan kendinden çok daha güçlü devletleri siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan istikrarsızlaştırmayı başarması ve tüm bu faktörleri bir arada kullanabilmesi gibi parametreler incelendiğinde El-Kaide'nin dördüncü ve beşinci nesil savaşla bağlantılı taktikleri görülebilecektir.

BÖLÜM 1

1. TERÖRİZME İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Terör ve Terörizm Kavramları

Türkçeye Latince bir kelime olan ‘terrere’ sözcüğünden gelen terör kavramı genel anlamda korkutma, yıldırma, tedhiş şeklinde tasvir edilmektedir. Terörün unsurları olan korkutma, yıldırma ve tedhiş aynı zamanda insanların psikolojik yapılarında güçlü bir şekilde korku, endişe ve panik yaratmaktadır.¹ Toplumların istikrar ve barışına tehdit oluşturan bir kavram olarak terörizm insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Zaman içerisinde değişen koşullara ayak uydurarak değişim geçirirse de temelinde şiddet barındırmıştır. Günümüz terörizminde kavram iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yerel boyuttan uluslararası boyuta geçmiş ve bunun sonucunda uluslararası arenada terörizmle mücadele kapsamında yeni ve daha sıkı politikalar uygulanmaya başlanmış, terörizmin ulusal ve uluslararası etkileri neticesinde NATO, BM ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar yeni terörle mücadele yöntemleri geliştirmeye çalışmışlardır.

Küresel anlamda güvenlik tehdidi olarak algılanan terörizmin uluslararası nitelik kazanması konuya ilişkin ilgiyi, tartışmaları ve araştırmaları yoğunlaştırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin, İran, Irak, Libya Sudan ve Suriye gibi devletlerin terörizme destek vermeleri, söz konusu bu kavramı çıkarları doğrultusunda bir dış politika aracı olarak kullanmalarına dair yaptığı vurgu² ve bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nin terörizmle mücadeleyi uluslararası alanda yürüttükleri

¹ Muharrem Balcı, “Savaş ve Terör”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 1*, İstanbul, 2003, s. 631.

² CSR Report for Congress, “The Department of State’s Patterns of Global Terrorism Report: Trends, State Sponsors and Related Issues”, June 1 2004, s. 2-4.

politikalar ve çıkarlarla uyumlu olacak şekilde Afganistan ve Irak'a yaptığı direk askeri müdahaleler ve terör örgütlerinin yer aldığı ülkelerde isyancı gruplara verdiği dolaylı destek³ problemin çok daha karmaşık bir hal almasına ve tartışmanın farklı bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Öte yandan terör ve terörizmin yarattığı sorunlara faydalı ve net bir çözüm bulunabilmesi için söz konusu bu kavramların ne olduğunun anlaşılması ve uygun bir tanımının yapılması gerektiği tüm örgüt ve kuruluşlarca savunulan bir düşünce halini almıştır.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında terör ve terörizm kavramları arasındaki farklara değinmekte fayda vardır. Webel'e göre terör, yaşamı tehdit eden tehlikeye karşı davranışsal tepkiyi, tanımlanamaz, ezici manevi ıstırap deneyimini ifade eder.⁴ Başka bir deyişle, teröristler gerçekleştirdikleri eylemler aracılığı ile belirsizliği en üst düzeye çıkararak insanları yönlendirme amacı gütmektedirler. Vahşete tanık olan biri, bir sonraki saldırıya kendisinin denk geleceği düşüncesiyle endişeye kapılır çünkü teröristlerin hedefleri silahsız, rastgele ve savaş dışı bireylerdir ve bu durum terör örgütlerinin ya da teröristlerin yaratmak istediği psikolojik etkilerden birisidir. Schmid'e göre ise terör, Webel'in yaptığı tanıma benzer olarak, bireysel ve kolektif olarak, yaşamı tehdit eden tehlikeye karşı hissedilen yoğun korku ortamının sebep olduğu ruhsal durumdur.⁵ Türk Dil Kurumu'na göre ise terör "yıldırma, cana kıyım ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş" olarak tasnif edilmiştir.⁶ 12.04.1991 tarihinde kabul edilen ve 3713 sayılı terörle mücadele kanununa göre ise terör kavramı, "Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milliyetiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini,

³ A. Trevor Thrall, Erik Goepner, "Step Back Lessons for U.S. Foreign Policy from Failed War on Terror", *CATO Institute Policy Analysis*, Number:814, June 26, 2017, s. 3.

⁴ Charles P. Webel, *Teror, Terrorism and The Human Condition*, New York, Palgrave Macmillian, 2004, s. 10.

⁵ Alex P. Schmid, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, London and New York, Routledge, 2011, s. 2-3.

⁶ Büyük Türkçe Sözlük, Sürüm No: 1.0, s. 3529.

kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”⁷

Yine başka bir çalışmada terör kavramı aşırı korku ve dehşet saçma yoluyla cezalandırma ve yıldırma amacını güden bir kavram olarak tasnif edilmiştir. Bünyesinde siyasal bir nitelik barındıran terör kavramı kitlelerde şok edici baskı oluşturur ve bu girişim hedef ayırt edilmeden yapılan saldırılar aracılığıyla kendini gösterir.⁸

Mockaitis’e göre terör kavramı çoğunlukla düşmanı yok etmeyi değil genel anlamda insanlar üzerinde korku yaymayı amaçlar ve olgunun asıl hedefi masum kurbanlar değil genel izleyici kitesidir. Ona göre terör, farklı amaçlar için devletler, isyancı gruplar, terör örgütleri ve suç örgütleri gibi farklı gruplar tarafından başvuru bir silah ya da stratejidir.⁹ Politika ve Devlet sözlüğünde ise terör rejimine vurgu yapılarak devlet tarafından oluşturulan şiddet ve baskı dönemine vurgu yapılmaktadır.¹⁰

Öte yandan günümüzde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu terör değil terörizm kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yapılan tanımlar arasında benzerlikler göze çarpmakla birlikte üstünde anlaşmaya varılmış ortak tek bir tanım bulunmamaktadır. Tanım farklılıklarının temelinde ideolojilerin, farklı siyasi, toplumsal ve ekonomik kültürlere sahip olan ülkelerin yaklaşım tarzları göze çarpmaktadır. Bu anlamda Schmid terörizm kavramının tanımının oldukça zor olduğunu çünkü kavramın iki yüz yıldan fazladır anlamsal olarak değişim gösterdiğini, farklı formlarda birçok çeşidinin tezahür ettiğini, tartışmaya açık, siyasi, yasal ve toplumsal niteliklerinin birbirinden farklı boyutlar içerdiğini, terörizm üzerine yapılan tartışmaların ‘kendi kaderini tayin etme’, ‘yabancı istilasına ve ırkçı rejimlere karşı silahlı direniş’ gibi meselelerle bağlantılı olduğunu, gerilla savaşı ve suikast gibi diğer siyasi şiddet türleri ile sınırlarının belirsizlik içerdiğini ifade ederek terörizm kavramı üzerinde ortak tek bir tanım yapılamadığını aynı şekilde

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu, Tertip: 5, Cilt: 30, s. 7215.

⁸ Nezahat Altuntaş, “Siyasal İslam, Milliyetçilik ve Terör”, *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 2007, s. 268.

⁹ Thomas R. Mockaitis, *The "New" Terrorism: Myths and Reality*, London, Preager Security International, 2007, s. 3-4.

¹⁰ Dictionary of Politics and Government, Bloomsbury Publisher, Third Edition, 2004, s. 244.

yapılamayacağını ifade etmiştir.¹¹ Benzer şekilde terör konusunda araştırmaları olan Jenkins’de terörizm kavramının objektif bir değerlendirmesinin yapılamayacağını çünkü kavramın devletler ve kitlelerce farklı şekilde ele alındığını ifade etmektedir.¹²

Brian Jenkins terörizmi “siyasal değişiklik meydana getirmek amacıyla planlanmış güç kullanma tehdidi veya güç kullanımı”¹³ şeklinde dile getirmiştir. Jackson’a göre terörizm diğer tüm tanımlamalara benzer olarak amaçlarında ilerleme kaydetmek için stratejik anlamda hedef ayırt etmeyecek şekilde dinleyici grubun ruh halini etkilemek amacıyla zarar verme ya da zarar verme tehdidinde bulunmaktadır.¹⁴ Bunlara benzer şekilde terörizm, geniş izleyici kitlesine göz dağı vererek siyasal bir amaç uğruna savaşa dahil olmayanlara karşı alt gruplar ya da kişiler tarafından saldırma ya da saldırıya geçileceği tehdidinde bulunmaktadır ve yapılan tanımlamalar içinde kurbanlar hükümet yetkililerini, sivilleri, iş adamlarını ve görevde olmayan güvenlik güçlerini içermektedir. Bireysel olarak saldırıları gerçekleştirenler yalnız kurt olarak nitelendirilirken, Afganistan’daki El-Kaide, Nijerya’daki Boko Haram gibi alt gruplar terör örgütü olarak tasvir edilmektedir. Bu gruplar şiddet içerikli eylemlerini rastgele gerçekleştirerek toplum içinde endişe atmosferi yaratmaya çalışmaktadırlar.¹⁵ Weinberg ve Eubank’a göre ise terörizm, halkı etkilemek ya da davranışlarında değişim meydana getirmek amacıyla geniş izleyici kitlesine mesaj göndermek için çoğunlukla internet ve televizyon gibi modern kitle iletişim araçlarına bağlı olan bir çeşit siyasal iletişim taktiğidir.¹⁶ Sageman ise terörizmi, barış ve istikrar zamanlarında siyasal şiddetin bir türü olarak görmektedir. Teröristleri ise terör eylemlerinde yer alan ya da gerçekleştiren bireyler olarak tasvir etmektedir. Terörizm, siyasal amaçlara ulaşmak için teröristlerin ya da terör örgütlerinin kasıtlı ve kolektif bir şekilde insanlara karşı güç kullanma yöntemidir.¹⁷

¹¹ Alex P. Schmid, “Terrorism- Definitional Problem”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol: 36, Issue: 2, 2004, s. 413.

¹² Brian Michael Jenkins, “The Study Of Terrorism: Definitional Problems”, *The Rand Paper Series*, December 1980, s. 1.

¹³ *Ibid.*, s. 2.

¹⁴ Richard Jackson, *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, London, New York, Routledge, 2016, s. 239.

¹⁵ Todd Sandler, *Terrorism What Everyone Needs To Know*, New York, Oxford University Press, 2018, s. 1-2.

¹⁶ Leonard Weinberg, William L. Eubank, *What Is Terrorism, The Roots of Terrosim*, New York, Chelsea House Publishers, 2006, s. 4.

¹⁷ Marc Sageman, *Turning to Political Violence The Emergence of Terorism*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2017, s. 12.

Charles Webel terörizmi “doğrudan doğruya kurbanlarında ve genellikle hükümet gibi daha az ulaşılabilir olan hedeflerde etki yaratma ve terör haline sebep olmak amacıyla önceden planlanmış, siyasi olarak motive olmuş şiddet kullanımı veya şiddet kullanma tehdidinde bulunma”¹⁸ şeklinde tasvir etmiştir. Amerika Birleşik Devleti Savunma Bakanlığına göre terörizm “genellikle politik, ideolojik veya dini hedeflere ulaşmada topluma veya hükümete gözdağı verme maksadıyla hesaplanmış şiddet kullanımı veya şiddet kullanma tehdidiyle korku yaratma”¹⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Federal Araştırma Bürosu (FBI)’na göre ise kavram “siyasal ve sosyal amaçları ilerletmek maksadıyla, sivil topluma, hükümete veya herhangi bir gruba gözdağı vermek ve korkutmak amacıyla bireylere veya mülkiyete karşı yasadışı güç veya şiddet kullanma”²⁰ şeklinde tasvir edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığına göre ise terörizm “gizli ajanlar veya ulus altı gruplar tarafından savaşa katılmayan hedeflere karşı işlenen önceden planlanmış, siyasi olarak motive olmuş, genellikle hedefleri etkilemeyi amaçlayan şiddettir.”²¹ Yine bunlara benzer olarak Birleşik Krallık Hükümeti terörizm kavramını “siyasi, dini ve ideolojik sebepleri ilerletmek amacıyla herhangi birisine veya mülkiyete karşı ciddi şiddet içeren eylemde veya eylem tehdidinde bulunmak”²² şeklinde tanımlamıştır.

Alex P. Schmid ise “Terörizm, bir yandan cebri siyasi şiddete, yaratılan korkuya veya özel yapının farzedilmiş etkinliğine ilişkin bir doktrine atıfta bulunurken; öte yandan fikir ayrılığına düşen çeşitli grup ve izleyiciler üzerinde, propagandaya dayalı ve psikolojik etki bırakmak amacıyla, çoğunlukla sivilleri ve savaşa katılmayanları hedefleyerek, ahlaki ve yasal kısıtlamalar olmaksızın hesaplanmış, göze batan ve doğrudan şiddet içerikli komplocu hareketlere gönderme yapmaktadır.”²³ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Kavramın temel niteliklerine bakıldığında çok karmaşık özelliklere sahip olduğu görülür. Buna göre terörizm kavramı ideolojik nitelik barındırmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda siyasi süreci manipüle etmek ya da etkilemek amacıyla başvurulan bir taktik, yöntem ya da strateji olarak tanımlanmaktadır.

¹⁸ Charles P. Webel, *op.cit.* , s. 9.

¹⁹ David J. Whittaker, *The Terrorism Reader*, London and New York, Routledge, 2003, s. 2.

²⁰ *Ibid.* , s. 2.

²¹ *Ibid.* , s. 2.

²² *Ibid.* , s. 2.

²³ Alex P. Schmid, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, London, New York, Routledge, 2011, s. 86.

Terörizm kavramına bakıldığında onun siyasi hedefler uğruna düzenli ve sistematik bir şekilde belirli bir strateji olarak kullanılan yöntem olduğu görülür. Bu anlamda Acar, eylemin terörizm olarak adlandırılabilmesi için saldırıların yasadışı güç ve şiddete başvurularak gerçekleştirilmesi, bünyesinde baskı, yıldırma korkutma, tehdit ve sindirme gibi nitelikleri barındırması, başvuru bu yöntemlerle devletin bütünlüğünü bozarak ülke içinde hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik düzeni değiştirmeyi amaçlaması gerekmektedir.²⁴ Pratikte birçok kişiyi öldürseler de, teröristlerin amacı kitle katliamı değildir. Ancak buna paralel olarak teröristlerin amacı eylemleri aracılığıyla kitleler üzerinde korku ve panik yaratarak dikkat çekmek ve kendilerini izlemelerini sağlamaktır.²⁵ Kısacası, terör kavramının korku ve endişeye sebep olan ruhsal durumu ifade ettiği, terörizm kavramının ise psikolojik etki yaratarak terör ortamına zemin hazırlayan bir yöntem ya da strateji olduğu görülmektedir.

Terörizm kavramına getirilen ve literatürde oldukça genel bir yaklaşım olan ‘içeriğinde siyasal amaç bulunduran şiddet’ tanımı yeterli görülmeyle konu üzerine çalışma yapan birçok terör uzmanının, akademisyenlerin, çeşitli kurum ve örgütlerin ortaya koydukları araştırmalarında mutlaka terör ve terörizm kavramlarına değindikleri ve uluslararası alanda tecrübe edilen tanım sorununa vurgu yaptıkları görülmektedir. Terörizmin uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte tanım sorunun temelinde, devletlerin kendi çıkar ve amaçlarına göre politikalar güttüğü ve uluslararası örgütlerden çıkan terörle mücadele kararlarını kendi lehlerine çevirebilmek için girişimlerde buldukları dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak küresel sistemdeki dengesiz güç dağılımlarının, adaletsizliklerin, eğitim, sağlık ve güvenlik konularındaki eşitsizliklerin, sosyokültürel, siyasal, dinsel ve ideolojik alanlardaki farklılıkların teröre zemin yarattığı ifade edilmektedir.²⁶ Örneğin, 1960’larda İspanya da kurulan ve Bask bölgesinin bağımsızlığı için hükümete karşı eylemler yapan ETA’nın, aynı şekilde Kuzey İrlanda’nın bağımsızlığı ve Katolik-Protestan arasındaki ayrımcılığın sona ermesi için mücadele eden IRA’nın terör eylemlerinde bulunarak hükümete ve Protestanlara saldırması, İsrail-Filistin

²⁴ Ünal Acar, *A’dan Z’ye Terörizm*, Ankara, Kripto yayınları, 2012, s. 119.

²⁵ Necmettin Özerkmen, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:44, Sayı:2, 2004, s. 253.

²⁶ Harun Semercioğlu, “Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 2, 2016, s. 111-112.

çatışması çerçevesinde Filistin'in özgürlüğü için Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (PLO) şiddet içerikli eylemlerde bulunması²⁷ dünya kamuoyunda kavrama ilişkin çeşitli fikirlerin ve siyasal çatışmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yani söz konusu örgütler göz önüne alındığında kimilerine göre 'terörizm' olarak adlandırılan girişimler kimilerine göre özgürlük mücadelesi olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede örgüt üyeliği açısından bakıldığında, terör örgütüne üye olanların kendilerini asla 'terörist' olarak adlandırmadığı dikkat çekmektedir. Kendilerinin "özgürlük ve kurtuluş, askeri örgütsel yapılar, gerçek meşru müdafaa hareketleri ve haklı intikam"²⁸ gibi kavramlarla tahayyül edilmelerine olanak sağlamaktadırlar. Bu anlamda terörizmin çağrıştırdığı olumsuz anlam olaylara hangi açıdan bakıldığına göre değişiklik gösterebilmektedir. Şiddet kurbanlarının yakınları yani mağdur ve kurban tarafından saldırılara bakanlar şiddet içerikli bu girişimlere karşı çıkıp terör eylemi olarak nitelerken, saldırıyı gerçekleştirenler tarafından bakanlar faili 'özgürlük savaşçısı' olarak nitelendirebilmektedir. Birine terörist demek ya da bu etiketi yapıştırmak kaçınılmaz derecede öznel olmaktadır. Durum tam anlamıyla bireyin eylemleri gerçekleştirene karşı duyduğu sempatiye ya da takındığı muhalif tutuma bağlıdır. Örneğin kişi kendini şiddet kurbanıyla özdeşleştiriyorsa, eylem terör saldırısı olarak algılanır. Örgüte karşı nefret, korku ve panik hali hissedilir. Öte yandan eğer birey kendini suçu işleyenle özdeşleştiriyorsa, gerçekleştirilen eylem terör saldırısı olarak algılanmaz, terörist 'özgürlük savaşçısı' olarak nitelendirilir ve kişi, kurbanlar için 'hak ettiler', 'intikam alındı' gibi ruh hali içine girebilmektedir.²⁹ Kavramdaki görelilik, öznellik ve siyasi yük çok yüksektir.

Terörizm, siyasi değişiklik amacıyla kasıtlı bir şekilde şiddete başvurma veya şiddet kullanma tehdidinde bulunarak toplum içinde korku yaratmaktır. Terör saldırılarının kurbanları ya da hedefleri üzerinde psikolojik etki bırakmak, gözdağı vermek, rakip etnik grupların, farklı ülkelerin, hükümetlerin, siyasal partilerin ya da grupların bulunduğu daha geniş izleyici kitlesine ulaşarak onlar üzerinde korku ve panik yaratmak terörizm kavramında var olan niteliklerdir. Bunlara ek olarak, terörizm konumsal anlamda avantaj sağlama, etki bırakma ve güç elde etme yöntemidir. Aksi takdirde, gerek yerel boyutta gerekse uluslararası boyutta siyasi

²⁷ Leonard Weinberg, William L. Eubank, *op.cit.*, s. 66-73.

²⁸ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, New York, Columbia University Press, 2006, s. 21-22.

²⁹ *Ibid.*, s. 23.

değişiklik elde edilemez.³⁰ Başka bir söylemle terörizm, bir grup tarafından siyasal değişiklik meydana getirmek amacıyla çoğunlukla hükümetler hedef alınarak gerçekleştirilen saldırılarda şiddete başvurulması durumudur. Siyasal anlamda, belirli bir hoşnutsuzluğu gidermekten, bir hükümeti devirmeye, gücü ele geçirmekten belirli bir ulusu yabancı yönetiminden kurtarıp özgürleştirmeye kadar çeşitli amaçlar içerebilmektedir. Bu amaçla teröristler siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlığa sebep olacak nedenler aramakta ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için çoğunlukla planlı ve hedef ayırt etmeyen saldırılarda bulunmaktadır.³¹

Bunlara ek olarak kavram siyasi bir nitelik taşımaktadır. Ancak siyaset ve terörizm arasında fark vardır. Siyaset, güç, otorite, devlet, çatışma ve egemen devletin farklı etnik gruplar üzerindeki gücü gibi ifadelerle bir arada kullanılırken terörizm, ahlaki ve sosyal kısıtlamalar olmaksızın şiddete başvurmak şeklinde ele alınmaktadır. Devlet dışı aktör olarak çoğu terörist, devlet politikasını ve toplumdaki diğer siyasal grupları etkileme amacı güderler. Dahası siyasal şiddet kavramı ucu açık bir olgudur çünkü tıpkı terörizm gibi sivil kargaşalar, iç savaşlar, kolektif şiddet hareketleri ya da protestolar, siyasal açlık grevleri gibi olaylarda siyasal şiddet içermektedir. Bu çerçevede kavramı sadece ‘siyasal şiddet’ şeklinde tanımlamak yanıltıcı olabilmekle birlikte, onun birçok niteliğinin yanında ‘siyasal’ boyutunu da göz ardı etmemek gerekir. Terör örgütleri eylemlerinde yasadışı şiddet ya da güç kullanma eğilimindedirler ve terör şiddeti kendini, barış zamanlarında veya savaşın sürmediği bölgelerde ölüme veya ciddi yaralanmalara sebep olacak şekilde kasıtlı, göze çarpan, tek taraflı, yasadışı veya hukuka aykırı aşırı güç kullanımı şeklinde ortaya koymaktadır.³²

Kavramın tehdit içeren boyutuna da değinmekte fayda vardır. Nitekim yaratılmak istenen korku tek bir saldırıyla gerçekleştirilmez. Aksine art arda ancak zaman gerçekleşeceği tespit edilemeyen bir dizi saldırılardan sonra tehdit unsuru kendini belli eder. İnsanlar bir sonraki eylemin nerede ve ne zaman gerçekleştirileceğini tahmin edemediğinden ve hükümet tehdit değerlendirmesi yapamadığından korku ve panik hali yaratılmasında tehdit unsurunun önemli yeri

³⁰ *Ibid.* , s. 40-41.

³¹ Alex P. Schmid, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, *op.cit.* , s. 114.

³² *Ibid.* , s. 77-78.

vardır. Yazılı ve sözlü basında tehdit ve korku unsurlarının yerleşmesinde önemli etkiye sahiptir. Bunlara benzer olarak saldırılara kurban gidenler aracılığı ile asıl hedeflere dolaylı olarak gözdağı verilir. Teröristlerin dünyayı sadece ‘kendilerini destekleyenler’ ve ‘muhalifler’ olarak algılaması, bu iki grup dışında kalanların göz ardı edilmesine ve masum ya da tarafsız kavramının anlamlarını yitirmesine sebep olmaktadır. Dahası hükümetin saldırıları engelleyememesi ya da olası saldırıları tespit etmedeki yetersizlikleri hükümet ile vatandaşlar arasında güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Siviller daha çok, hükümeti saldırılara engel olamadıkları gerekçesiyle suçlamaktadırlar.³³ Hatta bazıları, terör eylemleri sonucu hükümetin aldığı sıkı güvenlik önlemlerini sivil özgürlükleri kısıtladığı gerekçesiyle eleştirmektedirler. Terörizm kavramının içinde barındırdığı niteliklerden bir diğeri ise kampanya ya da propagandadır. Terör örgütü etkili olabilmek, devamlılığını sürdürebilmek, dikkat çekebilmek ve hedeflerini gerçekleştirebilmek için kampanyaya ihtiyaç duyar. Öte yandan şiddet olgusu kampanyalarının etkinliğini arttıran bir unsur olarak ele alınmaktadır.³⁴

Tüm bu açıklamalara bakıldığında terörizmin bünyesinde ‘şiddete başvurma’ veya ‘şiddet kullanma tehdidi’ şeklinde ortak bir yargı olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda terör örgütlerinin asıl amacı dini, siyasi ve ideolojik açıdan savundukları düşünceleri gerçekleştirmek adına sivil topluma korku yaymak ve hükümetlere gözdağı vermektir. Bunlarla bağlantılı olarak, terör saldırılarındaki ortak özellikler arasında küçük gruplar halinde yapılandıkları; el bombası, suikast silahı ve özel silahlar kullandıkları; adam ve uçak kaçırma, rehine alma, suikast gibi yöntemlere başvurdukları görülür.³⁵ Saldırıları genellikle devlete ait sembolik yapılara, sivillere ve siyasi karşıtlara yöneliktir. Psikolojik baskı yaratmak, belirli bir üniformaya ve savaş alanına sahip olmamaları, saldırılarının dünya genelinde gerçekleşmesi ve gerek yerel olarak gerekse uluslararası arenada yasal statüye sahip olmamaları diğer ortak özellikler arasındadır.³⁶ Acar ise ortak nitelikler olarak kavramın ideoloji, eylemlerin planlı olması, toplumun büyük bir kısmı üzerinde olumsuz etki bırakması, temel hak ve özgürlükleri ihlal edecek yöntemler uygulaması, reklam ve propagandaya yer vermesi, sivil ve masum insanları hedef alması gibi boyutlara

³³ *Ibid.*, s. 82.

³⁴ *Ibid.*, s. 83.

³⁵ *Ibid.*, s. 69.

³⁶ *Ibid.*, s. 69.

sahip olduğunu ileri sürmektedir.³⁷ Kısacası yasa dışı güç kullanma, kasıtlı şekilde psikolojik ve fiziksel anlamda zarara uğratarak korku ve panik yaratma, hiçbir alanda yasal statüye sahip olmama terör örgütlerinin ortak nitelikleri arasındadır.

Belirtilen ortak unsurlara ek olarak, terörizm içinde aşırılıkçılığı barındırmaktadır. Başka bir deyişle aşırılıkçılık terörizmin itici gücüdür ve bünyesinde hoşgörüsüzlüğü barındırmaktadır. Karşıt çıkarlara ve farklı fikirlere karşı hoşgörüsüzlükle karakterize edilen aşırılıkçılık, teröristler için harekete geçme ve motivasyon kaynağı olma özelliği taşımaktadır.³⁸ İktidarı elde etmek ya da başkasının kendisi üzerinde egemenlik kurmasını engellemek amacıyla ortaya çıkan bu bireysel ve kolektif hareketler bünyelerinde siyasal aşırılıkçılık ve bunun temelini oluşturan ideolojik ve dinsel radikal düşünceler barındırmaktadır.³⁹ Bu bağlamda aşırılıkçılık, terör örgütlerinin siyasal amaçlarına ulaşma yolundaki başvurdukları şiddet içerikli olgulardan birisidir. Yukarıda da bahsedilen hoşgörüsüzlük temelinde, terör örgütlerince kabul edilen tek bir doğru vardır ve muhalif görüşler kesinlikle kabul edilemez. Şiddet, iyi ve haklı çıkarlar için meşrulaştırılmıştır. Buna bağlı olarak, terör örgütlerinin kendi bakış açılarına göre mutlak iyi ve kötü vardır. ‘Biz’ ve ‘öteki’ kavramları yaratılarak kendilerini diğerlerinden ayırırlar ve savundukları düşüncelerin iyi, diğer değerlerin ise kötü olarak nitelendirilmesine yol açacak yeni bir dil ve çeşitli hükümler yaratırlar. Örneğin çalışmada incelenen ve terör örgütü olan El-Kaide, Amerika Birleşik Devletleri’ni ‘büyük şeytan’, daha sonra Filistin topraklarında kurulan İsrail devleti için ise ‘Küçük Şeytan’ etiketini kullanmaktadır.

Terör kavramı ortaya çıktığından bu yana araştırma ve tartışmaların devam ettiği ve terörle mücadele kapsamında meselenin hala çözüme kavuşturulamadığına tanık olunmaktadır. Ortak unsurları tespit edilmesine rağmen konuyla ilgili araştırma yapanların kavrama yönelik çok farklı yaklaşımları olduğu görülmektedir. Terörizmin bünyesinde politik nitelik taşıması, devletlerin farklı çıkarları, izledikleri politikalar ve kimine göre özgürlük savaşçısı olanın kimine göre terörist olarak algılanması konuyu daha tartışılır hale getirmektedir. Hedef kitlede korku ve panik hali yaratılması, devletlerin siyasal, askeri ve ekonomik açıdan istikrarsızlaştırılması,

³⁷ Ünal Acar, *op.cit.*, s. 119.

³⁸ Gus Martin, *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara, Adres Yayınları, 2017, s. 28.

³⁹ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, *Terörizmin Tarihi Antikçağ’dan İŞİD’E*, İstanbul, Nora Yayınları, 2016, s. 68.

kültürel değerlerin harekete geçirici unsurlar olarak ele alınması, hedef ayırt etmeden gerçekleştirilen saldırılar, güvensizlik ortamının oluşturulması, ideolojik fikirlerden etkilenmesi, dünyayı dost-düşman ya da iyi-kötü olarak ikiye ayırması, zayıf olanın askeri, ekonomik ve siyasal açıdan üstün olan düşmana karşı asimetrik saldırılar gerçekleştirilmesi gibi unsurlar terörizmin özelliklerini ortaya koymakta ve bu anlamda kavramın karmaşık doğası gözler önüne serilmektedir.

1.2. Terörizm ve Tartışmalı Diğer Kavramlar

Ülke içi terörden direkt olarak etkilenen ve küresel bir olgu haline gelen terörden dolayı olarak etkilenen ülkelerin terörle mücadele kapsamında atmaya çalıştıkları adımlar verimli olamamaktadır. Ayrıca bazı hükümetler, siyasi muhaliflerinin işlediği tüm şiddet hareketlerini terörizm olarak nitelendirirken hükümet karşıtı aşırılıkçılar kendilerini devlet terörünün kurbanları olarak tanımlamaktadırlar.⁴⁰ Terörle mücadele alanında atılan adımların faydalı olabilmesi için ortak bir tanımın önem arz ettiği açıktır. Aksi takdirde bir yanı hukuki temele dayanan diğer yanı siyasi ve diplomatik olan teröre ilişkin herkesçe kabul edilen ortak bir tanım yapılamaması, şiddet eylemlerinin faillerinin tanımın dışında kalarak eylemlerini savunmaya devam edecekleri görülmektedir.⁴¹

Sorunun iki taraflı olarak ele alınması yani bir tarafın terörizm olarak nitelendirdiğini diğer tarafın ulusal bağımsızlık hareketleri olarak adlandırması konunun oldukça öznel yorumlandığını gözler önüne sermektedir. Nitekim 1970'lerde, Orta Doğu'da meydana gelen şiddet içerikli hareketleri kimi ülkeler ulusal özgürlük mücadelesi olarak algımlarken, Batılı ülkeler terörizm olarak nitelendirmiştir. Aynı şekilde Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği, ideolojik anlamda girişilen eylemleri özgürlük mücadelesi olarak yorumlarken Amerika Birleşik Devletleri söz konusu hareketleri terörist eylem olarak adlandırmıştır.⁴² Başka bir deyişle, her örgüt, birey ya da devlet terörizm olgusunu kendi amaç, çıkar

⁴⁰ Brian Michael Jenkins, *op.cit.*, s. 1.

⁴¹ Yard. Doç. Dr. Emre Öktem, "Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 5, 2004, s. 137.

⁴² Anthony Richards, *Conceptualizing Terrorism*, New York, Oxford, Oxford University Press, 2015, s. 25.

ve hedeflerine göre yorumlamaktadır. Geçmişten günümüze terör örgütlerinin amaçları, işlevsel özellikleri ve hedefleri değişkenlik göstermiştir. Farklı zaman aralıklarında farklı siyasal amaçlar uğruna dini, bölgesel ve sınıfsal çatışmalar meydana gelmiş, zaman ilerledikçe eylemlerdeki metotlar, hedefler ve kullanılan silahlar değişkenlik göstermiştir. Aynı sınırlar içerisinde bile farklı terörizm kavramı tanımları ortaya atılmış ve tanımlar arasında farklı vurgular yapılmıştır.⁴³

Dolayısıyla bir ülkeyi etkileyen terör eylemlerine yönelik destek veya karşıtlık tanım sorunu nedeniyle oluşmamakta ve bir ülkenin terör örgütü listesinde yer alan grup diğer ülkenin terör örgütü listesinde yer almadığı görülmektedir. Bu anlamda tanım sorunundan dolayı ortaya çıkan ve terörle mücadeleyi olumsuz etkileyen engelleri aşmak için çeşitli girişimlerde bulunulduğuna tanık olunmuş ve böylece konuya farklı yaklaşımların neden olduğu sorunlar giderilmeye çalışılarak terörle mücadelede daha etkili politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Terörizm ve Özgürlük Savaşı

Yukarıda anlatılanlar göz önüne alındığında terörist/terörizm ile özgürlük savaşçısı kavramları arasındaki ince farklılara değinmekte fayda vardır. Terörizm güç kullanma ya da kullanma tehdidinde bulunma bakımından şiddet içermektedir. Öte yandan yabancı işgaline karşı mücadele veren özgürlük savaşçısı şiddet içermeyen eylemlerde de bulunabilir. Terörizm belirli amaçlar için bir stratejikken özgürlük savaşı bir gerekçe olarak değerlendirilmektedir. Terörizm eylemlerinde savaş kuralları ihlal edilirken, özgürlük savaşçıların hepsi bu tür ihlallere başvurmayabilir. Terörizm savaşa katılmayanları ve masumları hedef alırken, özgürlük savaşçısı saldırılarını işgal güçlerine karşı gerçekleştirmektedir. Başka bir deyişle, özgürlük savaşçısı baskıcı rejimleri, işgal kuvvetlerini ve onun tarafında olanları hedef alırken, terörist toplum içinde korku yaratmak için hedef ayırt etmeksizin çoklu hedef gözetmektedir.⁴⁴

⁴³ Arie Perliger, *Middle Eastern Terrorism The Roots of Terrorism*, New York, Chelsea House Publishers, 2006, s. 5-7.

⁴⁴ Alex P. Schmid, *op.cit.* , s. 20-21.

Ulusal özgürlük için mücadele eden özgürlük savaşçısı terimi pozitif çağrışıma sebep olurken, terörizm kavramı nefret ve korku uyandıran negatif çağrışımlara neden olmaktadır. Başka bir deyişle bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan ülkelerde Batı'nın üstünlüğüne ve emperyalist girişimlere karşı koyan herhangi bir hareketin üyeleri arasında negatif çağrışım yapan terörist nitelendirmesinden ziyade pozitif çağrışım yapan özgürlük savaşçısı fikri ön plana çıkmaktadır. Terörizm olgusu üzerinden ele alınan terörist ve özgürlük savaşçısı terimleri arasındaki farklar uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde incelendiğinde, özgürlük savaşçısının düzenli ordulara yakın meşru nitelikler taşıyabildiği göze çarpmaktadır.⁴⁵ Silahlı çatışmalarda silahlarını açıktan taşıdıkları, üniformalı oldukları, eylemlerde bulunurken ya da saldırı için askeri hazırlık esnasında kendilerini diğer sivillerden ayırdıkları ve silahlı birliklerin askeri düzen ve yapı içerisinde hareket ettiği göze çarpmaktadır. Öte yandan teröristlerin, gizlemek zorunda olduğundan üniforma giymedikleri ve silahlarını sakladıkları bilinmektedir. Barış zamanlarında da saldırıda bulunmakta ve çatışmanın olmadığı alanlarda da eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Terör örgütlerinin uluslararası alanda da hiçbir yasal statüleri yoktur ve uluslararası antlaşmalarda, toplantılarda yer almaları güçtür.⁴⁶

1.2.2. Terörizm ve Diğer Sıradan Suçlar

Bunların dışında, teröristlerin diğer sıradan suçlulardan da belirli farklar içerdiğine vurgu yapmak gerekir. Zira teröristler içinde buldukları hoşnutsuz durumdan kurtulmak için devlete veya sorunlara duyarsız kalan uluslararası sisteme karşı şiddete başvurarak dikkat çekmeye çalışırlar. Bireysel çıkarlardan ziyade haklarını savundukları kitlenin çıkarlarının daha önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Öte yandan bir banka soyguncusu veya katil sadece bireysel çıkarını düşünmekte ve bireysel olarak şiddete başvurmaktadır.⁴⁷ Terörist ve terörizm kavramlarını farklı tür suçlu ve suçlardan ayırt edecek belirli özellikler vardır. Bu bağlamda terörist ve terörizm kavramları bünyelerinde kaçınılmaz bir şekilde siyasal

⁴⁵ *Ibid.* , s. 21.

⁴⁶ *Ibid.* , s. 22.

⁴⁷ Bruce Hoffman, *op.cit.* , s. 22.

hedef ve motivasyon barındırır. Şiddete başvurma ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunulur. Doğrudan hedef ya da kurbanlar üzerinde psikolojik etkide bulunulacak şekilde tasarlanan eylemler, hücrel olarak yapılan suikastçı örgütler, devlet dışı aktörler ya da alt ulusal gruplar tarafından gerçekleştirilir.⁴⁸ Hoffman buna benzer olarak sıradan suçlularla teröristler arasında adam kaçırmaya, adam yaralama, fidye gibi yöntemlerle şiddete başvurma konusunda benzerlikler olmasına karşın, amaç ve motivasyon kaynaklarının tamamen farklı olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁹ Sıradan suçlu para için belirli bir kişiye zarar vermeye ya da öldürmeye çalışırken eylemindeki itici güç tamamen bencil ve kişiseldir. Teröristin gerçekleştirdiği eyleme benzemeksizin, saldırısının ardında belirli bir mesaj yoktur, uzun vadede psikolojik etki bırakmayı amaçlamaz ve halkın fikirlerini etkilemeyi ya da değiştirmeyi hedeflemez.⁵⁰

1.2.3. Terörizm ve Gerilla Savaşı

Tüm bunlar paralelinde, terörizm ve gerilla savaşı kavramlarına da değinmek fayda sağlayacaktır. Nitekim bu iki terim her ne kadar birbirine benzese de aralarında ince farklar mevcuttur. Benzerlikleri incelendiğinde hem gerillaların hem de teröristlerin belirli amaçlar için adam kaçırmaya, rehine alma, vur-kaç tekniği gibi benzer taktikler benimsedikleri görülmektedir.⁵¹ Gerilla savaşçıları siyasal, ideolojik veya dini amaçları gerçekleştirmek için düşman olarak algıladıkları güvenlik güçlerine saldırmaktadırlar. Diğer taraftan, teröristler ise söz konusu amaçları gerçekleştirmek için hem sivillere hem de güvenlik güçlerine karşı saldırılar gerçekleştirmektedirler. Gerillaların, sayı olarak daha fazla silahlı birliklere karşı sayıca daha az silahlı birlikler olarak yapılandıkları göze çarpmaktadır. Amaçları düşman askeri birliklere saldırmak, belirli bir bölgeyi ele geçirip oranın nüfusunu kontrol altına almaktır. Askeri birlikleri düzensiz olan gerilla kuvvetleri mevcut hükümete veya işgalci güçlere karşı verilen mücadelede halkın desteğini sağlamak için çaba harcamaktadırlar. Öte yandan terör örgütleri belirli bir bölgeyi ele geçirip oranın nüfusunu kontrol altına almayı amaçlamazlar. Ayırt edilecek şekilde silahlı birlik şeklinde yapılanmadıkları ve yerel ya da uluslararası anlamda halk üzerinde

⁴⁸ David J. Whittaker, *op.cit.* , s. 8.

⁴⁹ Bruce Hofman, *op.cit.* , s. 36.

⁵⁰ *Ibid.* , s. 36.

⁵¹ *Ibid.* , s. 35.

doğrudan kontrol sağlama amacı gütmedikleri bilinmektedir. Ayrıca saldırılarını hedef ayırt etmeden masum sivilleri de içine alacak şekilde gerçekleştirmektedirler.⁵² Tüm bunlar ışığında gerilla savaşında direkt silahlı mücadele ile bir sonuç elde etme amacı varken terörizm stratejisiyle gerçekleştirilen saldırıların propaganda aracı olarak kullanıldığını söylemek mümkün görünmektedir.

⁵² *Ibid.* , s. 35.

BÖLÜM 2

2. DEVLET VE TERÖRİZM

2.1. Devlet ve Şiddet

Şiddete meşru olarak yalnızca devlet tarafından başvurulabileceğine ya da başka bir deyişle devletin yasal olarak şiddet tekeline sahip olduğuna ilişkin tartışma çok eski zamanlara dayanmaktadır. Thomas Hobbes'a göre insan, doğadaki diğer tüm canlı varlıklar gibi kendi varlığını koruma ve sürdürme çabası içine girmekte ve her insan kendi isteklerini elde edebilmek, iradelerini karşı tarafa kabul ettirebilmek için bencil biçimde hareket etmektedir. Rekabet ve güvensizlik ortamı beraberinde düşmanın sürekli olarak kendisini yenilemesine olanak vermektedir. Böylece insanlar sürekli devam eden bir savaş durumu içerisinde olmaktadır.⁵³ Her insan bir diğerinin düşmanı diğer bir deyişle insan insanın kurdudur düşüncesi hakimdir. Birey kendi varlığını korumak için onları düşmanı olarak algılar ve diğer insanlara saldırır. Karşılıklı güvensizliğin, düzensizliğin ve sürekli devam eden savaş halini Hobbes 'doğa durumu' olarak tanımlamaktadır. Buna çözüm olarak insan elinden çıkmış bir müdahale gerekmekte ve insanlar doğa yasaları üzerinden 'devlet' denilen yapay bir oluşum kurmak zorunda kalmaktadırlar.⁵⁴

Hobbes'un Leviathan adlı eserinde ortaya koyduğu devlet fikrine göre devletin amacı iç ve dış tehditlere karşı vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktır ve bunu yapabilmek için egemen gücün her türlü araca erişme ve onları kullanma hakkı vardır.⁵⁵ Başka bir deyişle, sınırlar içerisinde barışı, düzeni ve istikrarı tesis

⁵³ Önder Kulak, "Thomas Hobbes", Edt: Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi, Platon'dan Zizek'e*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2014, s, 219-220.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 222-223.

⁵⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 140.

edebilmek için yasal olarak şiddete başvurabilecek tek egemen güç ‘devlettir’. Toplum sözleşmesi teorisine göre dev bir canavara benzetilerek tasvir edilen devlet kurulmadan önce her insan kendi duygularına göre yaşamakta ve kendini tehlikede hissettiği zaman bireysel olarak şiddete başvurabilmektedir. Toplum sözleşmesinin bu noktadaki amacı bireysel olarak şiddete ya da güce başvurma girişimini ortadan kaldırmak ve sınırlar içerisinde düzeni tesis etmektir.⁵⁶ Diğer bir deyişle, bu sözleşmenin amacı vatandaşlar tarafından adaleti sağlamak için şiddete başvurmayı yasaklamaktır.

Aynı şekilde John Locke’un devlet ve şiddet anlayışı incelendiğinde, onun Hobbes’la benzer fikirleri taşıdığı ileri sürülse de aralarında belirli farklar olduğu görülmektedir. Örneğin Hobbes devleti toplum sözleşmesinin merkezine koyup güvenliği meşruiyet sağlayan bir araç olarak görürken, Locke bireyi ve bireysel hakları sözleşmenin temeline koymuştur.⁵⁷ Liberal düşüncenin temelini oluşturan Locke’un bu görüşüne göre insanlar güvenliklerini ve temel haklarını güvence altına almak için devleti kendi elleriyle oluşturmaktadırlar. Ancak bu noktada devletin şiddete başvurarak vatandaşlarını tehdit etmek ve özgürlüklerini tehlikeye atmak gibi yetkileri olmamalıdır.⁵⁸ Diğer bir deyişle liberal teoride, devlet ‘cebirle’ tanımlanmakta ve bu noktada devletin rolü, sahip olduğu yasal güç kullanma tekeli aracılığıyla hukuku idame ettirmekle sınırlandırılmaktadır.⁵⁹

Bu bağlamda insan haklarını ihlal etme konusunda iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, devlet ve bireyin kendisidir. Bir birey başka bireye karşı zor kullanarak hak ihlalinde bulunabilmektedir. Devlet ise bireylerin haklarını ihlal etmede bireysel şiddetten daha tehlikeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kural tanımayan ve herhangi bir sınırlandırılmaya tabi olmayan devlet, temel hak ve özgürlükleri tehlikeye atan unsur olarak kendini göstermekte bu çerçevede yaşam, özgürlük, mülkiyet, düzen ve eşitliğin tesis edilebilmesi için bireylerin diğer

⁵⁶ *Ibid.*, s. 133.

⁵⁷ Hüseyin Arslan, “John Locke’un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17, 2013/1, s. 189.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 190.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 189.

bireylerden ziyade devlete karşı korunma altına alınması gerekmektedir.⁶⁰ Bu noktada devletin sahip olduğu yasal olarak şiddete başvurma gücünün kötüye kullanılması durumu söz konusu ortaya çıkabilmektedir ve Locke'a göre böyle durumlarda vatandaşlar devlete karşı başkaldırma hakkına sahiptirler.⁶¹

Max Weber'in öne sürdüğü şekliyle fiziksel gücü ya da şiddeti meşru olarak kullanabilecek tek olgu devlet olup asıl amaç vatandaşlar tarafından kullanılan şiddeti yasa dışı kabul etmektir. Şiddetin devlet tekelinde toplanması, egemen gücü şiddete başvurabilecek meşru tek aktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ulus devletlerin ve modern demokrasinin ortaya çıkmasıyla birlikte devletin şiddet üzerindeki tekeli kendini daha da belirginleştirmiş ve polis ve ulusal ordu gibi silahlı güçlerin merkezileşmesine zemin hazırlamıştır.⁶² Bu doğrultuda güce ve gücün meşru olarak kullanımına dayanan devlet, eğer şiddet kendisi dışındaki unsurlar tarafından kullanılıyorsa anarşi ortamının oluşmasıyla yok olmaya yüz tutmuş demektir. Devlete özgü bir araç olan kavram, ilk başlarda ailelerin, kabilelerin ve klanların çatışması yoluyla bölünürken daha sonra devletlerin ortaya çıkmasıyla egemen güce devredilmiştir.⁶³ Weber'in devlet ve şiddet anlayışına göre uygulanma derecesine, tehdidine ve doğasına bağlı olarak değişkenlik gösterse de tüm siyasal yapılanmalar güce dayanmakta ve her toplum çıkarlarını korumak için fiziksel şiddete başvurmaktadır. Yani devlet ile şiddet arasındaki ilişki, devletin varlığını korumak ve sürdürmek için gereklilik arz etmektedir.⁶⁴

Weber modern devletin ortaya çıkışını, yasama, idare, adli karar alma mercileri gibi yeni devlet yapılanmaları çerçevesinde gücün merkezileşmesine ve tekelleşmesine bağlamaktadır. Şiddetin tekeli ve genişlemesi aynı zamanda egemenliğin genişlemesi ve gelişmesiyle ilişkilidir ve ona göre egemenlik ve şiddet

⁶⁰ Janusz Grygienc, Krzysztof Lazarski, Wieslaw Waclawczyk, Bogumil Radajewski, Anna Paluszek, Laura Koba, *Human Rights and Politics*, Christopher Krzysztof Lazarski, "John Locke's State of Nature and the Origins of Rights of Man", Warsaw, Wydawnictwo Erida, 2013, s.64.

⁶¹ Hüseyin Arslan, *op.cit.* , s. 199.

⁶² Elke Krahnmann, "Private Security Companies and the State Monopoly on Violence: A Case of Norm Change?", *Peace Research Enstitute Frankfurt (PRIF)*, Reports No: 88, 2009, s. 2.

⁶³ Max Weber, *The Vacation Lectures Science As a Vocation, Politics As a Vocation*, Edt. David Owen, Tracy B. Strong, Cambridge, Hackett Publishing Company, 2004, s. 33.

⁶⁴ Andreas Anter, *Max Weber's Theory of Modern State Origins, Structure and Significans*, New York, Palgrave Macmillan, 2014, s. 26.

ayrılmaz iki kavramdır.⁶⁵ Bu noktada Weber'in savunduğu şiddet tekeli ile Hobbes'un ortaya attığı devlet tanımı birbiri ile benzerlik göstermektedir. Weber gibi Hobbes da, herkesin herkese karşı işlediği şiddete egemen bir gücün son vereceğini, sınırlar içerisinde koruma sağlayacağını, kendisine itaat edenlere yasal güvenlik ve huzur vereceğini ileri sürmektedir..⁶⁶

Öte yandan Weber, işçi ayaklanmaları, iç savaşlar, şiddet içerikli protestolar ve terör saldırıları gibi parametreler çerçevesinde şiddet tekelinin kırılabilir yapısına da dikkat çekmektedir. Bu anlamda hiçbir devlet şiddetin rekabet halinde olan yapılanmalarını tamamen ortadan kaldıracak kapasiteye sahip değildir. Yani şiddetin doğasından kaynaklı olarak tekel altına alma her zaman tam anlamıyla gerçekleştirilememektedir. Bu yüzden şiddet tekelindeki eksiklik devletleri güç kavramı konusunda belirli düzenlemeler getirmeye mecbur bırakmaktadır. Weber'e göre belirli bir toprak parçası üzerinde meşru olarak şiddete başvurma tekeline sahip olan devlet, ordu, polis gibi kurumlara güce veya zora başvurma izni vermekte ve böylece güç dağılımı göstermektedir. Amaç ise devlet dışı aktörlerin şiddete başvurmalarını yasaklamak ve ortaya çıkabilecek şiddet türlerini engellemektir.⁶⁷

Bu anlamda toplumu bağlayıcı kararlar alan siyasal otorite ya da egemen devlet, iktidar yapısının güç dağılım prensipleriyle (hukuk devleti) beraber bütün yurttaşları içine alan rekabete dayalı irade oluşturma amacı taşımaktadır. Siyasal sistemi diğer sistemlerden ayıran en önemli özellik ise, meşru olarak şiddete başvurma yetkisini otoriter bir yolla yapması ve vatandaşlarını ortaya koyulan kurallara boyun eğmek zorunda bırakmasıdır.⁶⁸ Gerçek o ki, egemenlik ve itaat arasındaki ilişki her toplumda ortaya çıkan eski bir olgudur. Bu anlamda yönetilenler ile yönetenler arasındaki ilişki evrensel olup tarih boyunca devletten devlete, toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Örneğin, Çarlık Rusyası'nda farklı, Fransa'da farklı ya da bir Afrika kabilesinde farklılık arz etmektedir. Hatta aynı ülke sınırları içerisinde bile değişen otorite ve itaat ilişkileri ortaya çıkabilmektedir.⁶⁹

⁶⁵ *Ibid.*, s. 27-28.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 29.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 33.

⁶⁸ Yunus Yoldaş, "Max Weber'in (Siyasi) Sorumluluk Etiği Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 201-202.

⁶⁹ Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul, Doğan Kitap, 2017, s. 35.

Üç tür otoriteden bahseden Weber'e göre karizmatik temeller barındıran otorite türünde yöneticinin istisnası, olağandışı yetenekler taşıdığı ve kutsal bir kişiliğe sahip olduğu düşüncesi hakimdir. Diğer bir deyişle onun kutsal bir kişiliğe sahip olduğu ve belirli bir amaç için geldiği inancı ağır basmaktadır. Böylece, akıl ile açıklanması mümkün olmayan bu otorite türünde, yöneten için 'gönderilen adam' veya 'olağandışı güçlerin tayin ettiği adam' şeklinde bir kanaat ortaya çıkmaktadır.⁷⁰ Belirli bir toplumsal ilişki sınırları içerisinde ortaya çıkan karizmatik otoritede toplum, yöneticisine karizma atfetmekte ve öyle tanımlamaktadır. Bu anlamda yönetilenler için otoriteye karşı gelmek imkansız hale gelmekte ve vatandaşlar liderine gönülden bağlanmaktadır. Toplumun tamamı ya da en azından büyük bir kısmının karizmatik otoriteye olan bu itaati ve gönülden bağlılığı aynı zamanda lidere meşruluk da kazandırmaktadır. Aksi durum ise otoritenin meşruluğunun sorgulanmasına sebep olmaktadır.⁷¹

Geleneksel unsurlara dayanan geleneksel otorite ise eskiden beri süregelen geleneklerin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu otorite tipinin en belirgin örneklerinden biri patrimonyal otoritedir. Tıpkı toplumun en küçük yapı taşı olan aile içinde babanın çocukları üzerinde söz sahibi olması gibi patrimonyal devletler de kendi halkları üzerinde söz sahibidir. Diğer bir deyişle aşiret resimleri, ağalar, tarikat şeyhleri gibi patrimonyal otoriteler hem halkına çeşitli ödüller sunabilmekte hem de yeri geldiğinde cezalandırabilmektedir. Bu tarz otorite şekli bireyleşmenin gerçekleşmediği toplumlarda görülmektedir. Cemaat ve lider ilişkisi açısından incelendiğinde otoritenin meşruluğu ise liderin geleneksel çizgiyi ne derece koruduğuna bağlıdır. Meşruluğunun sorgulanmaması ve kalıcılığının devam edebilmesi için lider, örf ve adetlere sıkı sıkıya bağlı kalmak durumundadır. Bu çerçevede geleneklerin biçimlendirdiği olgular, alışkanlıklar ve adetler otoritenin, halkı üzerindeki iktidarını sınırlayan güç unsurları olmakla birlikte liderlerine gönülden bağlı olan vatandaşların kendilerini yönetene karşı boyun eğmesi kaçınılmazdır.⁷²

⁷⁰ *Ibid.*, s. 64.

⁷¹ *Ibid.*, s. 64.

⁷² *Ibid.*, s. 67-69.

Weber'in öne sürdüğü yasal-ussal otorite tipinde ise onun meşruluğu, liderin kişiliğinden ya da gelenek ve göreneklerden değil kişisellikten arınmış bir temelden gelmesidir. Başka bir deyişle, liderin otoritesi ve meşruluğu herkes için aynı olan ve herkes tarafından kabul edilen normların uygulanmasına dayanmaktadır. Adam kayırmacılıktan ziyade liyakate değer verilmektedir. Bu noktada yasal-ussal otorite, karizmatik ve geleneksel otorite tiplerinden farklılık göstermektedir. Nitekim yasal-ussal otorite türünde yurttaşlar otoritenin kişiliğine ya da şahsına değil onun bulunduğu makama itaat etmektedirler ve bu durum yönetilenlerin otoriteye objektif yetkiler ve akıl yoluyla saptanmış kurallar çerçevesinde itaat etmelerinin yolunu açmaktadır.⁷³ Öyle ki her üç otorite tipi incelendiğinde egemenlik ve itaat ilişkisinin birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Otoriteye sahip liderin meşruluğu belirli etmenlerle sınırlandırılmakla birlikte lider kendisine tabii olanlar üzerinde söz hakkına sahip olmakta, onları cezalandırabilmekte ve yeri geldiğinde ödüllendirebilmektedir. Diğer bir deyişle otorite, güç unsurunu tek eline almakta ve geri kalanların kendisine boyun eğmesini öngörmektedir.

Modern devlet, şiddet tekelinin kendisinde toplanması, devlet dışı güç odaklarının silahsızlandırılmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Fiziksel şiddetin egemen devletler tarafından örgütlenmesi beraberinde savaşın tamamen devletler arasında gerçekleşebileceğine dair görüşü ön plana çıkarmaktadır. Nitekim 17. ve 20. yüzyıl arası dönemler incelendiğinde meşru şiddet tekelinin ortaya çıkmasıyla birlikte aileler, aşiretler ve gruplar arasındaki yerel şiddetin azaldığı, bağımsız askeri güçlerin etkinliğini kaybettiği, devletlerin ise giderek daha yıkıcı uluslararası savaş yaptıkları görülmektedir.⁷⁴ Savaşın bu denli değişime uğraması devletlerin hem ekonomik hem de insan yönünden tüm kaynaklarını seferber etmesinin önünü açmaktadır. Bu şartlar savaş durumu dışındaki zamanları da kapsamaktadır. Örneğin barış zamanlarında da savaş hazırlığı yapılmakta ve gerekli bütçe ayrılmaktadır. Zira savaş hazırlığı süreci, savaş sürecinde orduları idame ettirecek finansal düzenlemeleri, askerlik sistemi, gerekli araç gereçler için toplanan vergilerin idame ettirilmesi gibi pek çok idari görevin devlet sorumluluğuna verilmesini öngörmekte

⁷³ *Ibid.*, s. 75-76.

⁷⁴ Evren Balta, "Siyasal Şiddetin Örgütlenmesi", Yüksel Taşkın, (Ed.), *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 176.

ve devletin idari gücünü genişletmesiyle birlikte siyasal gücün merkezden çevreye doğru genişlemesini zorunlu kılmaktadır.⁷⁵

Bu çerçevede fiziksel şiddet unsurlarının tekelleşmesiyle devlet, vatandaşlarının güvenliğini sağlama, sınırları içerisinde barış ve huzuru tesis etme amacı gütmektedir. Devlet dışı her türlü şiddet edimi ya da tehdidi suç olarak beyan edilmekte ve iç hukuk normlarıyla çeşitli cezalara tabii tutulmaktadır. Öte yandan savaş ise sınır dışında icra edilen bir olgu haline gelmektedir. Savaş artık egemen bir güç tarafından başka bir egemen güce karşı ilan edilebilecek yapıya doğru değişim göstermiştir. Öyle ki bu parametre, savaşın sınır dışında meydana gelmesi açısından orduların ortaya çıkmasına, iç çatışmaların ortadan kaldırılması ve güvenliğin sağlanması açısından polis gibi kurumsal yapıların oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁶

Devletin baskı biçimleri ve nedenlerine bakıldığında ise devletin baskı mekanizmasını ve düzenini tehdit eden gruplar ya da fikirler arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Baskıcı cevap verme yasası her devlet için geçerli bir mekanizma olup devlet eğer kendine, hükümet yetkililerine ekonomiye, yaşam hakkına, inançlara ve düzene karşı bir tehdidin varlığını tespit ederse sınırları içerisinde baskı kurma ya da fiziksel şiddete başvurma yoluna gitmektedir.⁷⁷ Bu noktada tehdidin boyutuna ve çeşidine göre uygulanacak baskı ya da şiddet biçiminin oranı ayarlanmaktadır. Ancak bu yöntem devletten devlete farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, etnik muhalefetin ve çatışmaların olduğu devletlerde, egemen güç soykırıma varabilecek şiddet türü uygularken demoratik yönetimlerde şiddet mekanizmasına nadiren başvurulabilmektedir çünkü demokrasi temelinde uzlaşma, tolerans ve iletişim gibi değerleri barındırmaktadır. Ancak bu durum demokratik hükümet sistemlerine sahip olan devletlerin baskı unsuruna hiç sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim bu tarz hükümet biçimlerinde demokrasilere katılım ve muhalefet gibi etmenler toplumsal kontrolü sağlayıcı rol üstlenirler. Toplumsal kontrolün ve güvenliğin sağlanmasının, ayrıca denge politikasının bu mekanizmalar aracılığı ile gerçekleştirildiği görüşü hakimdir.⁷⁸

⁷⁵ *Ibid.*, s. 176.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 177.

⁷⁷ Christian Davenport, "State Repression and Political Order", *Annual Review of Political Science*, No: 10, 2007, s. 7.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 10-11.

Bu çerçevede egemen kurumlar, kültürel değişiklikler, uluslararası sistemin varlığı, sosyalleşme şartları ve elitlerin siyasi kültürü gibi parametreler incelendiğinde baskı aygıtlarının çeşitlilik arz edeceği mümkündür. Bu noktada özellikle uluslararası örgütler egemen devletlerin baskı aygıtlarını etkileyebilmekte ve dönüşüme uğramasına sebep olabilmektedir. Diğer bir deyişle uluslararası hukuk aldığı kararlar, ikna ve çeşitli yaptırımlar aracılığıyla baskı unsurlarının uygulanmasını etkileyebilmekte ve egemen devletlerin uluslararası örgütlere üyeliği ve taraf olduğu anlaşmalar, yine devletlerin baskı mekanizmalarına başvurmalarına ya da dozunu azaltmalarına zemin hazırlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁹

Devletin yasal olarak şiddete başvurabilecek tek aktör olduğu konusundaki görüş üç parametreyle açıklanmaktadır. Bunlardan ilki yalnızca devlet ve ona ait aktörlerin şiddete başvurmasına izin verildiğidir. İkincisi, işkencenin yasaklanması ve orantılı güç kullanımı gibi şartların ortaya konularak şiddetin sınırlarının belirlenmesidir. Sonuncusu ise hangi şartlar altında ve hangi amaçlar için şiddete başvurulacağına açıklığa kavuşturulmasıdır. Şiddetin devlet tekelinde toplandığına ilişkin görüş, bireylerin kendi amaçları için şiddete başvurmasını yasaklamakta ve ancak bu sayede ulusal sınırlar içinde barış ve işbirliğinin sağlanacağını ileri sürmektedir. Aynı zamanda devlet, vatandaşlarını uluslararası tehdit ve söz konusu yasağı göz ardı eden ve şiddete başvuran kişilere karşı da şiddete başvurma ihtiyacı gözetebilmektedir.⁸⁰ Diğer bir deyişle, bir taraftan vatandaşlar devletin koyduğu hukuk kurallarına boyun eğmek zorundayken diğer taraftan devlet, vatandaşlarını şiddete karşı koruyacak ve çatışmaları barışçıl yollarla çözecek yasal bir sistem sunmakta ve böylece yasal olarak şiddete başvurma hakkı sınırlandırılmaktadır.⁸¹

Ancak günümüzde devletin şiddete başvurabilecek yasal tek aktör olduğuna dair görüşün erozyona uğradığı görülmektedir. Nitekim, devletin en temel işlevi olan şiddet tekelinin, güvenlik boşlukları sebebiyle yerine getirilmesindeki yetersizlik, sağlık, eğitim, ulaşım ve barınma gibi temel hizmetleri sağlamadaki başarısızlık, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alma konusunda etkili politikalar

⁷⁹ Evren Balta, *op.cit.*, s. 190.

⁸⁰ Elke Krahan, *op.cit.*, s. 2-3.

⁸¹ Marie E. Berry, Erica Chenoweth, Rachel Epstein, Cullen Hendrix, Oliver Kaplan, Timothy Sisk, *Civil Action and The Dynamics of Violence*, New York, Oxford University Press, 2019, s. 8.

yürütememe, kanun uygulama ve vatandaşların siyasal süreçlere dahil edilme ilkesinin devlet tarafından göz ardı edilmesi gibi parametreler bir araya geldiğinde devlet dışı yapıların da sınırlar içerisinde şiddete başvurma olasılığı artmaktadır.⁸²

Devletin şiddet tekeline erozyona uğratan bir diğer etmen ise güvenliğin ve şiddetin özelleştirilmesidir. Weber'in savunduğu şekliyle devletin şiddet tekeline sahip olduğu anlayış özel orduların tasfiyesini ve diğer silahlı devlet dışı aktörlerin silahsızlandırılmasını gerektirmektedir. Ancak öte yandan isyancılar, terör ve suç örgütleri, paramiliter gruplar ve milis kuvvetleri gibi yapıların şiddet içerikli girişimlerde bulunduğuna şahit olunmakta ve aynı zamanda bazı devletlerin söz konusu bu gruplar aracılığıyla güvenlik boşluğu yaşayana hedef ülkelerde karışıklık yarattığı görülmektedir. Başka bir deyişle şiddetin ve güvenliğin özelleştirilmesi ya da devlet kontrolünden çıkması devletin şiddet tekelinin önünü kesmektedir.⁸³

Devletin şiddet tekelinin önündeki bir diğer engel ise terörizmdir. Devlet dışı kurumsallaşmış bir şiddet türü olarak karşımıza çıkan terör yapılan çeşitli tanımlamalar da göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla bilinçli olarak başvuru şiddet şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu durum uluslararası alanda çeşitli tartışmalara zemin hazırlamıştır. Tartışmalarda göze çarpan unsurlardan bir tanesi terörizmi kimin icra edebileceği üzerinedir.⁸⁴ Nitekim terörizm, muhalif gruplar kadar devletler tarafından da başvuru bir yöntem olmaktadır. Uluslararası örgütler ve egemen devletler, devletin meşru olarak şiddete başvurabileceğine ilişkin görüşü savunurken terörizmi, belirli amaçları elde edebilmek için devlet dışı aktörlerin siyasal stratejisi olarak tanımlamaktadırlar. Öte yandan terörizmin sadece belirli muhalif gruplara özgü olmadığı aksine devletler de dahil tüm grupların söz konusu bu siyasal stratejiye başvurabileceğine ilişkin tartışmalar da ortaya atılmıştır.⁸⁵

⁸² Herbert Wulf, "Reconstructing the Public Monopoly of Legitimate Force", Edt. Alan Bryden, Marina Caparini, *Private Actors and Security Governance*, Geneva, LIT&DCAF, 2006, s. 88-89.

⁸³ Herbert Wulf, "Challenging the Weberian Concept of the State: The Future of the Monopoly of Violence", *The Australian Centre for Peace and Conflict Studies*, Occasional Papers Series [Online] Number: 9, December 2007, s.11.

⁸⁴ Evren Balta, *op.cit.* , s. 193.

⁸⁵ *Ibid.* , s. 193.

Bu doğrultuda dikkat edilmesi gereken husus, devletin yasal olarak zora ve gerekli durumlarda şiddete başvurması durumunun meşru sayılması ve devlet dışı aktörlerin zora veya şiddete başvurmalarının yasa dışı ilan edilmesi ya da meşru sayılmamasıdır. Diğer bir deyişle sosyal sözleşmeler aracılığıyla şiddet, egemen devlete devredilmiş meşru bir güç unsurudur. Terör siyasal bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak devletlerin uyguladığı şiddetin temelinde devlet içinde düzeni ve güvenliği sağlama düşüncesi yatmaktadır. Öte yandan terör şiddetinde ise kaos ve hedef ülke ya da rejimde düzensizlik, istikrarlılık ve güvensizlik ortamı yaratma amacı vardır. Bu çerçevede egemen devletlerin şiddet aracılığıyla icra ettiği güç ya da zor meşru sayılırken terör örgütleri tarafından icra edilen şiddet eylemleri meşru sayılmamaktadır çünkü sosyal sözleşmelerin güvence altına aldığı yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarının ihlal edilmelerine sebep olmaktadır. Bu anlamda devlet kendisine tehdit olabilecek muhalifleri bastırma yoluna gitmekte ve şiddet tekeliyle kaos ortamının önüne geçmeye çalışmaktadır.⁸⁶

Bu konuyla ilgili yapılan bir diğer tartışma konusu ise terörizmin subjektif yoruma açık oluşudur. Zira belirli bir ülkede yaşanan şiddet olayları o ülkenin hükümeti tarafından terörizm olarak adlandırılırken devlete karşı mücadele veren muhalif gruplar bunu özgürlük mücadelesi olarak adlandırmaktadır. Örneğin, İsrail'e göre HAMAS terör örgütü iken Filistinlilere göre örgüt, Filistin halkının desteğini almış meşru bir siyasal harekettir.⁸⁷ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus güç kullanma tekeli ile şiddetin karıştırılmaması gerektiğidir. Nitekim siyasi iktidar toplumda düzenin korunmasını ve güvenliğin sağlanmasını amaçlamakta ve bunun için vatandaşlarını zorlamaktadır. Bu doğrultuda ikna, engelleme, caydırma, sınırlandırma ve cezalandırma gibi yöntemleri kullanmakla birlikte şiddet unsurlarını kendi bünyesinde toplayarak devlet dışı yapılanmaların eline geçmesini engellemektedir. Söz konusu yöntemler meşruluk kazanmış unsurlar olarak ele alınmaktadır. Yani siyasi iktidarın sahip olduğu kuvvet tekeli gelişigüzel kullanılabilen bir yetki değil toplumda güvensizliğin ve uzlaşmanın bozulduğu durumlarda başvurulması gereken bir olgu olmaktadır.⁸⁸

⁸⁶ Yusuf Furkan Şen, "Şiddet, Siyasal Şiddet ve Terör", Edt: Salih Zeki Haklı, *Radikalleşme, Şiddet ve Terörizm*, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2018, s. 30.

⁸⁷ Evren Balta, *op.cit.*, s. 194.

⁸⁸ Yusuf Furkan Şen, *op.cit.*, s. 36.

Bunların dışında gelişmekte olan veya geri kalmış ülkeler kanunları uygulamakta yetersiz kalabilmekte ve bunun sonucunda güvenlik boşlukları ortaya çıkabilmektedir. Çoğu zaman bu devletler güvenliği tesis edememekte, polis ve askeri gler zayıf ve yozlaşmış bir halde görevlerini yerine getirememektedir. Bu çerçevede devlet dışı aktörlerin girişimleri ise devleti tehdit eder hale gelmektedir. Söz konusu yapıların siyasi ve ekonomik girişimleri genel bir güvensizlik ortamı yaratmakta, bu kaos ortamında ise hükümetler ve uluslararası örgütler, önceden devletin askerleri ve polisleri tarafından yerine getirilen görevleri icra edebilmeleri için özelleştirilmiş askeri ve güvenlik şirketleriyle işbirliği yoluna gidebilmektedir. Bu durum tabii ki devletin savaşlardaki ve çatışmalardaki rolüne son vermemekte, şiddete başvurabilecek meşru tek aktör olduğu görüşünü ortadan kaldırmamaktadır. Ancak devlet dışı aktörlerin de devletin gücü ve siyaseti üzerindeki etkileri göz ardı edilememektedir.⁸⁹

Benzer olarak uluslararası örgütler de, ittifak ülkelerle alınmış kararlar aracılığı ile patlak veren i çatışmalar ve savaşlarla mücadele etme yoluna gitmektedirler. Gerekli görüldüğü takdirde askeri açıdan da müdahalede bulunabilmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmış uluslararası müdahalelerin sayısı Soğuk Savaşın sonundan beri artmış durumdadır. Bu noktada hayatları kurtarmak, insan hakları ihlallerinin önüne geçmek amacıyla durumun insani boyutuna vurgu yapılmaktadır. Silahlı glerin uluslararası boyut kazanmasıyla söz konusu bu uluslararası müdahaleler de aynı şekilde devletin yasal olarak şiddet tekeline sahip olduğuna ilişkin görüşü zayıflatmaktadır.⁹⁰ Buna paralel olarak küreselleşme sebebiyle ulusal sınırların kaybolması ve ulus-devlet fikrinin zayıflaması pek çok aktörün hem ülke sınırları içinde hem de dışında etkin hale gelmesinin önünü açarak şiddetin devlet tekeline toplanmasını zorlaştırmıştır.⁹¹

Bunlara ek olarak devletin şiddet tekeline zarar veren bir diğer etmenin ise iç savaşlar, isyanlar ve ayaklanmalar olduğunu söylemek mümkündür. Fransız Devrimi

⁸⁹ Herbert Wulf, "Challenging the Weberian Concept of the State: The Future of the Monopoly of Violence", *op.cit.*, s. 12.

⁹⁰ Alyson Bailes, Ulrich Schneckener, Herbert Wulf, "Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force", Geneva Center For The Democratic Control of Armed Forces, *Policy Paper*, No: 24, 2007, s. 19.

⁹¹ *Ibid.*, s. 20.

(1789), Rus Devrimi (1917), İran Devrimi (1979), Turuncu Devrim (2004) ve Arap Baharı (2010) gibi iç çatışmalar ve ayaklanmalar verilebilecek örneklerden birkaçıdır.⁹² İç savaşlar çoğunlukla merkezi otoritenin zayıf olduğu ve hükümetin meşruiyetinin sorgulanıp çözülmeye başladığı süreçlerde meydana gelmektedir. Yapay bir şekilde oluşturulmuş, yozlaşmış ve güçlü altyapılardan yoksun ülkelerin, güç konusunda merkezileşmiş devletler ya da Batı Avrupa gibi ülkelerle kıyaslandığında şiddet tekeli konusunda sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu durum hükümetin hem iç hem de dış politikalarıyla ilişkilidir. Yine bu bölgede yaşayan insanlar devlete ya da hükümete bağlılıktan ziyade kendi topluluklarına bağlılık göstermekte ve kendilerini yönetenlere karşı gelebilecek eylemlerde bulunabilmektedirler. Diğer bir deyişle söz konusu bu halkların da kabile, aşiret, etnik grup gibi küçük yapılara ve topluluklara karşı bağlılıkları kendini göstermektedir.

Devlet, itaat ve sadakati güç yoluyla empoze etmeye çalışsa bile hükümetin meşruiyetinin sorgulanması sosyal, etnik, siyasal ve dini sebepleri olan iç savaşlara ve uzun süren düşmanlıklara zemin hazırlamaktadır.⁹³ Bu noktada iç çatışma ile devletin meşruiyet sağlama mekanizmaları, ülkenin coğrafik yapısı, etnik çeşitlilik, devletin gelir kaynaklarının tespiti ve dağılımındaki dengesizlik, rejim türü gibi unsurlar arasında ilişki kurulmaktadır. Örneğin dağlık bölgelere sahip olan devletlerin merkezi yönetimden uzaklığı, ekonomik gelirleri tek bir maden ticaretine bağlı olan devletler ve etnik çeşitlilik arz eden devletler içerisinde iç çatışmalara ve isyanlara daha sık rastlanabileceğine ilişkin tartışmalar mevcuttur.⁹⁴

Modern uluslararası ilişkilerin ortaya çıkmaya başlamasından bu yana egemenliğin ve gücün mutlak anlamda uygulanması kimi zaman otoritelerin meşruiyet anlayışından uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Durum, devletin güvenlik ve barışı tesis etmedeki başarısızlığı, kurum ve kuruluşlarda meydana gelen yozlaşmalar, temel hak ve özgürlüklerin göz ardı edilmesi gibi etmenler çerçevesinde incelendiğinde, aslında bireyin kendisi için oluşturulan devlet anlayışı bireyi ya da vatandaşları tehdit eder hale gelmiş, meşru otorite ve güç kullanma tekeli sınırsız bir

⁹² Yusuf Furkan Şen, *op.cit.*, s. 35.

⁹³ Peter Waldman, "Civil Wars", Edt. Wilhelm Heitmeyer, John Hagan, *International Handbook of Violence Research*, New York, Boston, Kluwer Academic Publishers, 2003, s.299.

⁹⁴ Evren Balta, *op.cit.*, s. 192.

parametreye dönüşmüş ve gücün kötüye kullanımı söz konusu olmaya başlamıştır.⁹⁵ Toplum siyaset anlamında temsil etme yeteneğinden yoksun devletler egemenliğin halk desteğine dayanan bir olgu olduğu gerçeğini göz ardı etmeye başladıklarında otoritesini kaybetme ve meşruiyetlerinin sorgulanması tehdidiyle karşı karşıya kalmakta ve iç karmaşa ortaya çıkmaktadır.⁹⁶ Oluşan bu kaos ortamında ise şiddet araçları devlet dışı yapıların eline geçerek devletin güç kullanma tekeli erozyona uğramakta, otoritesi sarsılmaktadır. Güvenlik kaygılarında meydana gelen artış ve insan hakları ihlalleri gibi unsurlar sonucunda gerek ulusal gerek uluslararası anlamda atılan adımlar, devletin gücünün sınırlandırılması yoluyla gücün kötüye kullanımını engellemekte ve bu noktada uluslararası topluluklar devreye girmektedir.⁹⁷

2.2. Devlet Terörü

Bir iç politika aracı olarak devlet terörü, devletin kendi sınırları içerisinde halkına karşı güç kullanımını ifade eder. Devlet terörü, şiddetin devlet tekelinde bulunmasına ilişkin ön kabulün istismar edilmesi ve devletin kendi halkına karşı gücünü kötüye kullanmasıdır. Tespit edilen ya da algılanan tehditler kolluk kuvvetleri, ordu ve diğer güvenlik güçleri kullanılarak bastırılır ya da ortadan kaldırılır. Güvenlik güçlerine ek olarak, paramiliter gruplar ve ölüm magandaları ile söz konusu bastırma ya da ortadan kaldırma desteklenir. Devletin dolaylı ya da direkt, kendisi ya da ajanları tarafından işlenen terör girişimlerinde tamamen devletin kaynakları kullanılır. Eylemler devletin onayıyla devlet adına gerçekleştirilir ve asli failer ve ajanlar, çeşitli özel devlet dışı gruplara dahil olurlar ya da bireysel olarak terör eylemlerinde bulunurlar.⁹⁸ Özel güvenlik şirketleri tarafından tali anlaşmaları yapılan bu gruplara ayrıca milisler, yasa dışı kanun infazcılar, çeteler, devlet dışı terör örgütleri ve suikastçi gibi diğer aktörler de dahil olmaktadır.⁹⁹ Halka açık

⁹⁵ Adem Ali İren, Muharrem Gürkaynak, “Mutlak Güç ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24, 2016/2, s. 138.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 138.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 141.

⁹⁸ Siegfried O. Wolf, “Pakistan and State-Sponsored Terrorism in South Asia”, Edt. Paulo Casaca, Siegfried O. Wolf, *Terrorism Revisited Islamism, Political Violence and State-Sponsorship*, Springer Publishing, 2017, s. 117-118.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 118.

alanlarda girişimlerde bulunmak devlet terörünün uygulanabilmesi için gerekli bir unsurdur.

Devlet terörü bünyesinde belirli amaçlar için siyasal şiddeti barındırır. Bu amaçlar rejimi muhafaza etmek ya da yeni bir tane oluşturmak amacıyla muhafazakar çizgiden devrimsel çizgiye kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Devletin sistematik olarak giriştiği bu faaliyetler rastgele, alakasız ya da istikrarsız olmaktan ziyade planlı ve düzenlidir.¹⁰⁰ Başvurulan bu yöntemin asıl amacı ise yurt içinde muhalefeti korkutarak ya da ortadan kaldırarak hükümetin üstünlüğünü pekiştirmektir. Devletler genellikle otoritelerinin ciddi anlamda tehdit altında olduğunu algıladığı zamanlarda devlet terörü yöntemine başvururlar.¹⁰¹

Önemli siyasal figürler ya da uluslararası boyutta ele alındığında diğer devletlerin liderleri de saldırılara maruz kalabilmektedir. Bu noktadaki asıl amaç hedefle ittifak kuran müttefiklerin siyasal liderlerine mesaj göndermek ve onlar arasında korku yaymaktır. Soğuk Savaş sırasında Latin Amerika ulusal güvenlik güçlerinin uyguladığı işkenceler, yasa dışı tutuklamalar ve ortadan kaybolmalar, Pinochet yönetimi altındaki Şilinin ve askeri cunta altındaki Arjantin'in siyasal muhalifleri, ticaret adamlarını ve gazetecileri kaçırmaları gibi olaylar devlet terörüne örnek olarak gösterilmektedir. Devlet terörünün bu türü özel hedefleri gözetilen sınırlı devlet terörizmi olarak da adlandırılan küçük çaplı operasyonları anlatmaktadır.¹⁰²

Fransız Devrimi sonrasında yaşanan terör dönemi bu olaya verilebilecek örneklerden bir tanesidir. Nitekim terör rejimi aracılığıyla devrimin birliği sağlanmış ve uygulanan şiddet, devleti düşmanlardan koruyan bir güç haline gelerek meşru sayılmıştır. Oluşturulan olağanüstü hukuk düzeninde adaletin hızlı bir şekilde sağlandığı ve yönetilenlerin kontrol altında tutulduğu düşüncesi hakim olmuştur.¹⁰³ Tarih boyunca Mussolini, Hitler ve Stalin gibi totaliter rejimler devletin yaptırımlarına boyun eğmeleri için halkı terörize edecek şiddete başvurmuşlardır. Aynı şekilde emperyalist Avrupa devletleri, imparatorluklarını kurmak ve muhafaza

¹⁰⁰ *Ibid.* , s. 118-119.

¹⁰¹ Gus Martin, *op.cit.* , s. 121.

¹⁰² Ruth Blakeley, Sam Raphael, "Understanding Western State Terrorism", Edt. Richard Jackson, *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, New York, Routledge, 2016, s. 344.

¹⁰³ Yusuf Furkan Şen, *op.cit.* , s. 30.

etmek için vatandaşları üzerinde şiddet uygulama yoluna gitmişler ve kolonileri içinde özgürlük savaşı mücadelelerinin olmaması için şiddet yoluyla baskı kurmuşlardır.¹⁰⁴ Ancak devlet terörü genellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi Hitler'in Almanya'da, Mussolini'nin İtalya'da kendi vatandaşlarına uyguladığı şiddetle özdeşleştirilmiştir. Bu noktada geniş çaplı devlet teröründen bahsetmek mümkündür.

Avrupa'daki birçok siyasal çatışma ve şiddet olayları sağ kanadı temsil eden Faşistler ve muhafazakar gruplar ile sol kanadı temsil eden sosyal demoratlara ve komünistler arasında gerçekleşmiştir. Örneğin Birinci Dünya Savaşından sonra İtalya'da sosyalistler siyasal sistemi ve devleti istikrarsız hale getirdiklerinde Benito Mussolini buna karşılık sosyalist partinin ofislerine, gazete bayilerine ve toplanma yerlerine saldırımları için ölüm mangalarını görevlendirmiştir. Mücadeleler iki tarafında büyük kayıplar vermesine sebep olmuş ve ülke çapında büyük korkunun yayılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰⁵ Benzer şekilde Nazi Almanyası'nda kendi ülkesi içerisinde bir dizi terör eylemlerinde bulunmuş, safkan bir Alman ırkı yaratma amacıyla Yahudilere ve Çingene'lere karşı soykırım gerçekleştirmiştir. Hükümet tarafından oluşturulan korku ve baskı, siyasal arbete, sokak çatışmaları, Yahudiler dışında komünistlerin ve devletin düşmanı olarak etiketlenmiş diğer grupların infazı şeklinde kendini göstermiş, vatandaşların sorgulamaksızın boyun eğmesi ve bağlılığı amaçlanmıştır.¹⁰⁶

Devletin kendi vatandaşlarına karşı terör uyguladığı devletlerden bir diğeri de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Stalin yönetimi olmuştur. Tutuklamalar, hapis cezaları ve idamlar halktan gizlenmeden gerçekleştirilmiştir. Devletin gizli polisleri gece yarısında tutuklamalar yapmak için evleri bastığında buradaki asıl amaç operasyonları gizlemek değil halk arasında daha fazla panik ve korku ortamı yaratmak olmuştur.¹⁰⁷ Bu parametreler değerlendirildiğinde, yukarıda bahsedildiği gibi rejimin varlığını muhafaza etme, güçlendirme, muhalifleri ortadan kaldırma ve vatandaşlarının sorgusuz bir şekilde devlete boyun eğmesini sağlama amacı güdüldüğü ortadadır. Nitekim gerçekleştirilen soykırımlar, suikastler, sokak

¹⁰⁴ Ruth Blakeley, "State Violence as State Terrorism", *The Ashgate Research Companion to Political Violence*, January 2012, s. 1.

¹⁰⁵ James M. Lutz, Brenda J. Lutz, *Terrorism Origins and Evolution*, New York, Palgrave Macmillian, 2005 s. 70-71.

¹⁰⁶ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 14.

¹⁰⁷ James M. Lutz, Brenda J. Lutz, *op.cit.*, s. 74.

çatışmaları ve arbedeler temel insan hak ve özgürlüklerine zarar vermiş ve bu durum ulus aşırı yapıların harekete geçmesine sebep olmuştur. Zira devletin gücü kötüye kullanması söz konusu olmuştur.

Yaratılan bu kaos ortamı, korku ve terör hali incelendiğinde İkinci Dünya Savaşından sonra demokratik normlar ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde devletin halkı üzerinde baskı kurmasına belirli sınırlamalar getirilmiştir. Her ne kadar devletler şiddet tekeline sahip olduklarını iddia etseler de savunma savaşında dahi bazı girişimler yasaklanmıştır. İster silahlı çatışmada olsun ister barış zamanında, kasıtlı olarak sivillerin hedef alınması veya zarar verilmesi, dünya çapında kabul görülmüş ve insan haklarını koruma prensibini edinmiş Uluslararası İnsani Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ilkelerinin çiğnendiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda uluslararası hukuk yoluyla her vatandaşın yaşam hakkı korunma altına alınmış olup işkence, acımasız, insanlık dışı ve aşağılayıcı her türlü muamele ya da cezalandırma, kölelik, soykırım, toplu katliam ve esaret etme gibi hareketler yasaklanmıştır.¹⁰⁸

2.3. Devlet Destekli Terör

Herhangi bir devletin terör örgütlerine silah, finans, eğitim, iletişim, istihbarat ve lojistik destek sağlayarak tüm kaynaklarını kullandığı, öte yandan teröristlerin eylemlerini doğrudan yönlendirmediği durumlarda ortaya devlet destekli terörizm olgusu çıkmaktadır. Durumun bu boyutunda devletler, terörist eylemlerin sorumluluğunu veya kontrolünü üzerlerine almadan girişimlerini gerçekleştirmektedir.¹⁰⁹ 20. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası alanda birçok devlet dış politikanın bir aracı olarak devlet destekli terörizme başvurmayı tercih etmişlerdir. Bu dönemde terörizm, özgürlüklerini kazanmak isteyen halkların ya da azınlıkların kullandığı strateji olmakla birlikte güçlü devletlerin de birer aracı konumuna gelmiştir. Devlet destekli terörizm aynı zamanda gizli ve örtüktür.¹¹⁰ Bir devletin konvansiyonel silahlı güçlerini kullanmasının uygun olmadığı ya da risk

¹⁰⁸Ruth Blakeley, “State Violence as State Terrorism”, *op.cit.* , s. 5.

¹⁰⁹ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2006, s. 53-54.

¹¹⁰ *Ibid.* , s. 47.

teşkil ettiği durumlarda dış politika çıkarları doğrultusunda ‘uluslararası terörizm’ bir mücadele aracı olarak kullanılır ve bu noktada devreye devlet destekli terörizm girer. Başka bir deyişle, devletler terör eylemlerinin planlanmasına, yönlendirilmesine ve kontrolüne aktif bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Yine bu süreçte devletler sahip oldukları organlarıyla terör sayılabilecek eylemlerde bulunmakta veya bir araya getirdiği, gerekli ekipmanları sağladığı ve kontrol altında tuttuğu devlet dışı örgütleri, ajanları veya silahlı çeteleri vasıtasıyla terör sayılabilecek çeşitli saldırılar gerçekleştirmektedirler.¹¹¹ Böylece devletler kendi bölgeleri dışında örgütler aracılığı ile terör eylemleri başlatabilmekte, yönlendirebilmekte veya icra edebilmektedirler.¹¹² Öte yandan kimi devletler paravan örgütün veya kişilerin arkasına saklanarak suçlarını inkar edip masum olduklarını söylerken, kimi devletlerse başka devletlerin sınırları içerisinde şiddet eylemlerine destek olma hakkına sahip olduklarını ileri sürerler.¹¹³

Günümüzde yerel ve küresel çaptaki Hizbullah, HAMAS, Filistin Kurtuluş Örgütü ve El-Kaide gibi birçok terör örgütü çoğunlukla devlet desteğine bağlı olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri Terörle Mücadele Koordinatör Ofisinin 2009’daki yıllık raporuna göre terör örgütleri devlet desteği olmaksızın finans, silah, gerekli materyaller ve aynı zamanda eğitim ve eylem planlamaları yapmak için güvenli bölgeleri elde etmekte zorlanmaktadır.¹¹⁴ Bu anlamda devletlerin çıkar ve amaçlarına uygun olarak bu tutumu sergilediklerini söylemek mümkündür.

Tıpkı bireyler gibi uluslararası alanda da devletler kendi çıkarlarını koruma ve dış politikalarını ona göre şekillendirme amacını gütmektedirler.¹¹⁵ Bu minvalde uluslararası alanda objektif kararlara varılamadığına ve özellikle terörizm konusunda çok daha tartışmalı durumların ortaya çıktığına şahit olunmaktadır. Örneğin, 1979 İran Devrimi sonucunda İslam’a dayalı bir devletin kurulması ve hükümetin söz

¹¹¹ *Ibid.*, s. 47-48.

¹¹² Boaz Ganor, “Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?”, *Police Practice and Research*, Vol: 3, No: 4, 2002, s. 299.

¹¹³ Eric Morris, Alan Hoe, John Potter, *Terrorism, Threat and Response*, London, The Macmillan Press, 1987, s. 114.

¹¹⁴ Boaz Ganor, *Global Alert The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*, New York, Columbia University Press, 2015, s. 65.

¹¹⁵ Bülent Uğrasız, “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2003, s. 143.

konusu bu rejimi Arap dünyasının geri kalanına yayma amacıyla dış politikasında Filistin'deki İslami direniş örgütlerine, Lübnan Hizbullah'ına, Cezayir'de, Hindistan'da, Afganistan'da ve diğer yerlerde var olan ve İslami değerleri savunarak eylemlerde bulunan örgütlere verdiği destek¹¹⁶ aynı şekilde 1980 de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonucu Komünist ideolojinin yayılması tehlikesine karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında direkt askeri müdahaleden kaçınarak dolaylı anlamda Afganistan'a komşu olan Pakistan'a askeri, finansal ve istihbarat alanlarında destek vermesi¹¹⁷ konuya ilişkin tartışmalı yaklaşımları, çifte standartları, farklı koşullar neticesinde oluşan farklı değerlendirmeleri gözler önüne sermektedir.

¹¹⁶Arie Perliger, *op.cit.* , s. 59.

¹¹⁷Randal D. Law, *Terrorism A History*, Cambridge, Polity Press, 2009, s. 295.

BÖLÜM 3

3. TARİHSEL SÜREÇTE TERÖRİZM

Siyasal bir strateji ve yöntem olan terörizm kavramı hakkında tek tip bir tanımlama yapmak ve bu tanımlamayı doğru kabul etmek imkansızdır. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan terörizm, zaman içinde değişen koşullar sebebiyle değişim göstermiş ve zamanın şartlarına ayak uydurarak değişim geçirmiştir. Anlam olarak farklı zaman dilimlerinde pozitif ya da negatif çağrışımlar içermiştir. Ancak, terör örgütlerinin ilk tezahürlerinin ortaya çıktığı andan günümüze dek, terör eylemlerinde şiddet kullandığı ve toplumda korku yaratmaya çalışıldığı görülür. Temelinde ideolojik amaçlar barındıran terör eylemlerinde birçok lider, devlet yetkilisi öldürülmüş ya da toplu katliamlar gerçekleştirilmiştir.

Günümüzdeki terör sorunları yeni bir parametre olmayıp antik dönemlere kadar uzandığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde gerek aşağıdan terörizm gerekse yukarıdan terörizm kolektif bir örgütlenme şeklinde her zaman varlığını hissettirmiştir. Bir hareket çok çeşitli siyasal ve toplumsal unsurların bir araya gelmesiyle ortaya çıkar ve varlığını sürdürür.¹¹⁸ Siyaset, farklı aktörlerin bir araya gelerek karşılıklı etkileşim içinde yürütülen bir kavram olarak karşımıza çıktığından, taraflardan baskın olanın görece daha zayıf olanın sorunlarına duyarsız kalması, üstünde egemenlik kurmaya çalışması veya onu siyasi alandan dışlaması ortaya siyasal şiddetin çıkmasına sebep olabilmekte ve toplumda radikalleşme süreci başlayabilmektedir. Siyasal katılımın kısıtlanması ya da baskı altına alınması,

¹¹⁸Marella Bodur Ün, Kasım Timur, “Kolektif Siyasal Şiddet Analizine Toplumsal Hareketler Teorisi Yaklaşımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 3, 2016, s. 534.

muhalif düşüncelerin engellenmesi, siyasal belirsizliğin hüküm sürmesi, dengeleyici üçüncü tarafların ortadan kalkması gibi dinamikler radikalleşme sürecini tetikleyen unsurlar olarak ele alınabilmektedir.¹¹⁹ Benzer koşullar tarihsel süreçte sık rastlandığından terörizmde tarih boyunca var olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Tarihteki İlk Terör Örgütleri: Zealotlar ve Haşhaşiler

Tarihte terör sayılabilecek şiddete ilk başvuran örgütün, Roma yönetimine karşı ayaklanan, Yahudi üyelerden oluşan ve ‘Zealot’ olarak bilinen bir grup olduğu kayıtlara geçmiştir.¹²⁰ Filistin topraklarında ortaya çıkan bu ilk örgüt Roma yönetimine karşı ayaklanmış ve yabancı egemenliğine meydan okumuştur. Kısa ve kıvrımlı hançer anlamına gelen Sicarii olarak da bilinen örgüt mensuplarının şiddet içerikli saldırıları ve terör stratejisi eylemlerinin temelini oluşturmuştur. Yahudilerin Roma yönetimine karşı asıl başkaldırma sebebi, Roma yönetiminin yaptığı bir sayım olmuştur. Sayım sonucunda azınlık olarak gösterilen Yahudiler için bu girişim, aşağılanma hissini ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹²¹ O zamana kadar belirli ölçüde bağımsızlıktan ve refah yaşamdan yararlanan Yahudiler başkaldırı için örgütlenmeye başlamış ve bağımsızlıklarını kazanmak istemişlerdir. Dinin ve siyasetin iç içe geçtiği örgütte, mensuplar için Tevrat’ı olduğu gibi uygulama ve özgürlük istenci vazgeçilmez iki olgudur. Buna karşılık Roma yönetimi örgütü karalama kampanyasına girişmiş ve onların toplumun düşmanları olduğunu ilan etmiştir. Fakat, yönetime karşı toplum tabanındaki hoşnutsuzluk örgüte olan sempatinin artmasına zemin hazırlamıştır.¹²²

Modern çağdaki terör örgütlerinin eylemlerine toplumsal destek bulduğu gibi tarihteki ilk terör örgütü sayılabilecek Zealotlar da toplumsal taban içindeki gizli şiddeti örgütlemeyi başarabilmişler ve söz konusu bu örgütlü şiddeti Romalı yetkililere ya da davalarına ihanet ettiklerini düşündükleri Yahudilere karşı yönlendirmişlerdir.¹²³ Zealotlar tarafından Romalı yetkililere karşı iki şekilde

¹¹⁹ *Ibid.* , s. 527.

¹²⁰ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, *op.cit.* , s. 65.

¹²¹ *Ibid.* , s. 65.

¹²² *Ibid.* , s. 66-67.

¹²³ *Ibid.* , s. 68.

direnişe başvurulmuştur: Bunlardan ilki askeri tipte bir direniş örgütlenmesiyken, diğeri ise düşmanı psikolojik olarak istikrarsızlaştırmaya çalışan bir stratejidir. Sicariiler, eylemlerinin çoğunu kalabalık ortamlarda ve kurbanlarının boğazlarını keserek gerçekleştirmişlerdir. Bu durum halk tabanında korku ve endişenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira üyelerin nerede ve ne zaman harekete geçeceği tahmin edilememekte ve bu bilinmezlik ve belirsizlik hali toplum içinde korku ve endişeyi arttırmaktadır.¹²⁴

Tarihte, Zealotlardan sonra gelen bir diğeri şiddet içerikli örgütün Haşhaşiler olduğu kabul edilmektedir. 11. yüzyılda Hassan Sabbah tarafından kurulan örgüt İsmaili mezhebinin katı bir versiyonunu kabul etmiştir. Başka bir söylemle tarikat, her türlü bireysel arzuyu bir kenara iterek, üyelerini taviz vermeyecek şekilde din olgusuyla disiplin altına almış ve görevlendirmiştir.¹²⁵ Örgüt İran'ın kuzeyinde yer alan dağları ele geçirerek burada varlığını sürdürmüştür. Zamanla Suriye'ye yayılan tarikat uzun yıllar faaliyetlerini sürdürmüş ve yüksek rütbeli memurları ve devlet yetkililerini öldürmeyi başarmışlardır. Sabbah, sayıca az olduklarının ve bu sebeple savaş alanında kendilerinden daha güçlü düşmanlara karşı zafer elde edemeyeceklerinin farkına varmış, bu nedenle küçük ve disiplinli gruplar tarafından gerçekleştirilen planlı, sistematik ve uzun dönemli terör eylemlerinin amaçlarını gerçekleştirmek adına daha etkili siyasal silah olacağını anlamıştır.¹²⁶

Gizli bir örgüt olarak faaliyetlerini sürdüren Haşhaşiler, örgüt üyelerine fedayin adını vermiştir. Misilleme ve zehirlenme taktiklerinden uzak durmayı tercih etmişler ve eylemlerinde hançer kullanmışlardır çünkü onlara göre öldürmek kutsal bir görev olarak kabul edilmektedir. Zira ölüm ve şehitlik mertebesinde fayda sağladıklarını düşünmüşlerdir.¹²⁷ Başka bir deyişle, öldürmek ve öldürülmek savundukları inanç adına yapıldığı için, tarikat üyeleri arasında ölümden sonra cennetten bir yer edinecekleri düşüncesi hakimdir.¹²⁸ İki yüzyıl boyunca varlığını sürdüren, itibar ve ün kazanma konusunda oldukça başarılı olan Haşhaşiler en sonunda Moğollar tarafından yok edilmişlerdir. Ancak faaliyetlerine bakıldığında

¹²⁴ *Ibid.* , s. 69.

¹²⁵ Charles Lindholm, *İslami Ortadoğu Tarihsel Antropoloji*, Ankara, İmge yayınları, 2004, s. 222.

¹²⁶ Walter Laqueur, *A History of Terrorism*, New York, Transaction Publishers, 2002, s. 8.

¹²⁷ *Ibid.* , s. 8-9.

¹²⁸ Gus Martin, *op.cit.* , s. 177.

onların geleneksel savaş şeklerinden oldukça farklı bir yöntem izleyerek tehdit, ikna ve suikast stratejisine başvurdukları görülür.¹²⁹

3.2. Terörizm Kavramının Modern Literatüre Girişi: Fransız Devrimi ve Terör Rejimi

Bu tarihten sonra terör ve terörizm kavramı 18. yüzyılda Fransız Devrimi zamanında karşımıza çıkmaktadır. Kullanımı daha farklı ve pozitif çağrışımlar içermekte ve yönetimi ele geçirenler tarafından kullanılmaktadır. Devrim yanlılarının yönetimi ele geçirmesinin ardından devrim karşıtı insanların giyotinden geçirilerek birçok insanın katliamıyla toplumda ‘terör rejimi’ de olarak adlandırılan ‘devlet terörü’ tezahür etmiştir. Tarihte Fransız burjuvazisinin öncülüğünü yaptığı halkın özgürlük, eşitlik, adalet ve kardeşlik gibi kavramlarla harekete geçirildiği bir dizi ayaklanmadan sonra Fransız Devriminin gerçekleştiği, krallığın devrildiği ve Maximillian Robespierre öncülüğünde yeni bir sistemin kurulduğu görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan terör sözcüğü pozitif çağrışımlar içermektedir çünkü demokrasi ve erdem kavramları terör olgusuyla yakından ilişkilendirilmiştir. Barış zamanlarında devletin dayanak noktasının erdem olduğuna inanan Robespierre için devrim zamanında bu kavrama giden yolda teröre ihtiyaç vardır. Yani demokrasi ve zaferin tesis edilebilmesi için erdem kavramına terör olgusu eşlik etmelidir.¹³⁰ Başka bir deyişle, 1789 devriminden sonra oluşan kaos ve istikrarsızlık ortamına düzeni getirecek olan yöntem ‘terör rejimidir’. Bu sistem, devrim karşıtlarına ve kurulan yeni hükümete karşı gelenlere gözdağı vererek hükümetin gücünü arttıracak şekilde tasarlanmıştır.¹³¹

Öte yandan halk devrimden istediği sonucu elde edememiş ve kraliyet aristokrasisinin yerini burjuvazi aristokrasisi almıştır. Kurulan konvansiyon meclisi devrim karşıtlarını ya tutuklatmış, sürgüne göndermiş ya da giyotinle idam ettirmiştir. Yönetimin bu tür eylemleri halka açık yerde yapmasıyla toplum içinde korku, baskı ve endişe yaratılmıştır. Zira halkın yönetime karşı ayaklanmaması,

¹²⁹ Gerard Chalian, Arnaud Blin, *op.cit.* , s. 92.

¹³⁰ Bruce Hoffman, *op.cit.* , s. 3.

¹³¹ *Ibid.* , s. 3.

bastırılması ve toplumda düzen tesis edilmesi hedeflenmiştir.¹³² Kurulan meclis oluşturulan ceza mahkemeleri aracılığıyla ülke içinde ve dışında güvenlik sağlama amacı gütmüş ve bir dizi sert kanun çıkartarak tüm gücü elinde tutan merkezi bir iktidar oluşturmuştur. Bunların sonucunda adalet, özgürlük, eşitlik gibi olgular için gerçekleştirilen devrim, katı bir diktatörlüğe dönüşmüş ve ‘devlet terörü’ kavramı literatüre girmiştir.¹³³ Kurulan ceza mahkemelerinde yargılanan çoğu işçi ve köylü hayatını kaybetmiş ve ülkede birçok insan katledilmiştir. Ancak öte yandan gerçekleştirilmek istenen hedefle aslında meydana gelen olaylar eninde sonunda rejimin kendi kendisini yok etmesine sebep olmuş ve sonuç olarak Fransız devriminin öncüsü olan Maximillien Robespierre ve takipçileri giyotinden geçirilerek idam edilmişlerdir.¹³⁴ Robespierre’nin kurduğu hükümet devrildikten sonra terör sözcüğünün pozitif çağrışımının yerini negatif çağrışım almıştır. Diğer bir deyişle, ilk olarak devlet şiddetinin yasal bir aracı olarak algılanan, düzen ve demokrasi getireceğine inanılan, erdem kavramıyla birlikte anılan terör olgusu daha sonra despotça, zalim ve topluma karşı gücün kötüye kullanımı gibi negatif çağrışımlar içermeye başlamıştır.¹³⁵

‘Terör rejimi’ dönemi ile günümüzdeki terörizm olgusu karşılaştırıldığında aslında ayrı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş şiddet eylemlerinin aynı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, Konvansiyon meclisi yönetiminin, şiddeti tıpkı modern zaman dönemindeki terör örgütleri gibi organize, kasıtlı ve sistematik bir şekilde kullanmasıdır. Diğeri ise, stratejik bir yöntem olan terörizme başvurulma sebebidir. Buna göre hedeflenen, yozlaştığı düşünülen siyasal sistemin yerine ‘daha iyi’ olan rejimi getirmektir.¹³⁶ Bu anlamda 18. yüzyılda terör rejimiyle gerçekleştirilen terörizmin günümüz terörizmiyle benzerlikler içerdiği görülmektedir.

¹³² *Ibid.* , s. 3.

¹³³ Ünal Acar, *op.cit.* , s. 101.

¹³⁴ Bruce Hoffman, *op.cit.* , s. 4.

¹³⁵ Alex P. Schmid, *op.cit.* , s. 42.

¹³⁶ Bruce Hoffman, *op.cit.* , s. 4.

3.3. 19. Yüzyılda Terörizm

19. yüzyıla gelindiğinde terörizm kavramının seküler bir anlam kazandığı görülmektedir. Whittaker'a göre bu dönemde Rusya'da diğer birçok Avrupa ülkesine nazaran daha fazla siyasi tartışma ortamı olduğu göze çarpmakta ve aynı zamanda terörizmin, baskıcı yönetimi yeni ve demokratik bir rejimle yer değiştirmek amacıyla bir araç olarak kullanılması ve bu sayede köylülerin özgürleştirilmesi amaçlanmaktadır.¹³⁷ Çara, onun bürokratlarına ve saraya başkaldırı, 1878'de kurulan Narodnaya Volya ya da diğer bir deyişle 'halkın iradesi' denen örgütlü bir yapıdan gelmiştir. Bu zaman diliminde aşağıdan terörün tezahür ettiği ve yönetilenlerin, içinde buldukları hoşnutsuz durum sebebiyle yönetenlere karşı terör stratejisini kullandıkları görülmektedir. Stratejilerinde el bombası ve silah kullanan örgütün asıl amacı Çar, saray yöneticileri ve tiranlaşmış rejime karşı bağlılık gösterip hizmet eden kişiler gibi sadece belirlenen hedefleri yok etmektir. Örgüt, özellikle kişisel suikast girişimlerinde bulunmaya ve hedefleri dışındaki kimseleri yaralama ya da öldürme gibi girişimlerden kaçınmaktadır.¹³⁸

Yabancılaşan Rus halkına ve sorunlara dikkat çekmeye çalışan örgüt, şiddet hareketlerine başvurmayı yöntem olarak benimsemiştir. Eylemlerinde siyasi amaçlar barındırmaktadırlar. Çar Alexander'ın 1881 yılındaki suikasti, kavrama 'eylemle propaganda' özelliğini getirmiştir. Bu düşünceye göre yazılı veya sözlü yapılan bir propagandadan ziyade eylemle gerçekleştirilmiş bir propaganda toplum üzerinde daha fazla etkiye sahip olacak ve böylelikle kitleler daha rahat harekete geçirilebilecektir. İtalyan düşünür Calo Pisacane'in öne sürdüğü söz konusu 'eylemle propagandaya' göre şiddet yalnızca bir sebep için propaganda oluşturup etki etmez ya da dikkat çekmez aynı zamanda kitleleri eğitmesi, bilgilendirmesi ve devrim için harekete geçirmesi bakımından gereklidir.¹³⁹

Çarlık Rusya'sında bunlar olup biterken, bu arada Avrupa'nın çeşitli yerlerinde anti-monarşik, anarşist hareketlerin yerine milliyetçi ayrılıkçı hareketler tezahür etmeye başlamıştır. İngiltere'den bağımsızlığını kazanmak için ortaya çıkan

¹³⁷ David J. Whittaker, *Terrorism Understanding the Global Threat*, London, Longman, 2002, s. 15.

¹³⁸ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 9.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 5.

ve daha sonradan ‘İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği’ adını alacak İrlanda kökenli örgüt ayrılıkçı ve milliyetçi hareketlere başvurmuştur. Bu hareketler daha sonra Amerika Birleşik Devletlerine ve Avrupa’nın birçok ülkesine yayılmıştır.¹⁴⁰ Olaylar karşılaştırılarak incelendiğinde terörizmin hedef ayırt eden özelliğinden yavaş yavaş hedef ayırt etmeyen bir niteliğe büründüğü görülmektedir. Nitekim 19. yüzyıl sonlarına doğru artan derecede dinamit kullanımı ve bombalama olayları bir dizi sert önlemlerin alınmasına, polis gözetimlerinin artmasına, sınır ve liman kontrollerinin sıklaştırılmasına, ulusal ve uluslararası işbirliğinin yoğunlaşmasına ve polislerin örgütlenmesine zemin hazırlamıştır. 20. yüzyıl terörizmine zemin hazırlayan 19. yüzyıl İrlanda ayrılıkçı hareketleri, terörizmin gelişmesi ve değişmesi konusunda son derece önemli etkiler bırakmıştır. Söz konusu bu ayrılıkçı hareketler sığınakların, sadece lojistik amaçlar ve planlar için değil aynı zamanda propagandayı etkili bir şekilde yaymak ve eylemler için parasal kaynak talep etmek için önemli yerler olduklarını gözler önüne sermiştir. Ayrıca zaman ayarlı bombaların kullanımı örgüte mensup kişilerin eylem yerinden kaçışını kolaylaştırırken, terörist kampanyaların idame ettirilmesi 20. yüzyıl terörizminin standart bir özelliği olması bakımından terörizm algısına yeni bir boyut kazandırmıştır.¹⁴¹

3.4. 20. Yüzyılda Terörizm

20. yüzyıla gelindiğinde terörizm kavramı daha farklı bir anlam kazanmaya başlamıştır. Ulusal, milliyetçi ve ayrılıkçı hareketler siyasal arenada gittikçe daha fazla belirgin olmuştur. Sanayi devriminin sebep olduğu emperyalist ve kolonyalist girişimlere karşı kitleler arasında anti-emperyalist, anti-kolonyal düşünceler daha fazla güçlenmiştir. Birinci Dünya Savaşının sona erdiği 1918 yılında yıllardır hüküm süren büyük iki imparatorluk Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları yıkılmış bu süreçte birçok azınlık grup isyan etmiş ve imparatorluk yönetiminden ayrılmak isteyen farklı çoğu milletler ve etnik gruplar kendi devletlerini kurmak için eylemlere geçmiştir.¹⁴² Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan ve savaş zamanı devam eden milliyetçi ayrılıkçı hareketlerde etkili eylem stratejileri büyük önem taşımıştır.

¹⁴⁰ *Ibid.* , s. 7-8.

¹⁴¹ *Ibid.* , s. 10.

¹⁴² *Ibid.* , s. 11.

İngiltere yönetimi altında kalmayı kabul etmede uzun zamandan beri sorun yaşayan İrlanda, 1916 yılında IRA (Irish Republican Army, İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu) aracılığıyla eylemlere başlamış ve bu dönemde IRA'yı organize eden Michael Collins, oluşturduğu küçük gerilla gruplarını hücreler şeklinde yapılandırmıştır. 19. yüzyılda ekonomik anlamda da güç kazanan IRA Katolik kesimden destek görmüş ve bombalama, yaralama türündeki saldırılarını şehir merkezlerinde gerçekleştirmişlerdir.¹⁴³

Birinci Dünya Savaşından sonraki dönemde, tıpkı Fransız Devrimi sonrasında kurulan konvansiyon meclisin kendi halkı üzerinde toplumda istikrar ve düzen sağlamak adına terör estirdiği gibi, Nazi Almanya'sı, Faşist İtalya ve Stalinist Rusya gibi ülkeler kendi vatandaşlarına şiddet uygulamışlardır.1930'lu yıllarda Almanya, İtalya ve Rusya kendi vatandaşları üzerinde toplu katliama varan ırkçı, milliyetçi politikalar izleyerek, gücün devlet tarafından kötüye kullanılması şeklinde negatif çağrışım yapan devlet terörizmini ortaya koymuşlardır.¹⁴⁴ Kavram artık devlet yöneticilerine ve yetkililerine karşı terörizm olmaktan çok totaliter devletlerin ve diktatör liderlerin kendi vatandaşları üzerindeki şiddet eylemlerine yönelik bir anlam kazanmıştır.

Hükümetin ve onun yönlendirdiği kolluk kuvvetlerinin gücü, devlet yetkililerince kötüye kullanılmaya başlanmıştır. Hükümet tarafından sokaklara gizli olarak yerleştirilen sivil polisler, katiller ve gangsterler, devlet karşıtı görüş benimseyenleri ortadan kaldırma amacıyla görevlendirilmiştir.¹⁴⁵ Asıl amaç başa geçen hükümet tarafından ülkenin ve insanların üzerinde tam bir kontrol sağlamak olmuştur. Bu noktada 'korku' politikası büyük önem kazanmıştır. Tutuklamalar, infazlar ve hapis cezaları korku hissinin artırılması için halka açık yerlere gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁶ Hükümet onaylı korku ve baskı, siyasi arbede, sokak kavgaları ve komünistlerin, Yahudilerin aynı zamanda düşman olarak ilan edilen başka devlet vatandaşlarının işkenceye uğratılmasıyla kendini göstermiştir.¹⁴⁷ Tüm bunlar göz önünde tutulduğunda, yukarıdan terörün tezahür ettiği bu dönem ile günümüzde vuku

¹⁴³ Ünal Acar, *op.cit.*, s. 104.

¹⁴⁴ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 14.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 14.

¹⁴⁶ James M. Lutz, Brenda J. Lutz, *op.cit.*, s. 74.

¹⁴⁷ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 14.

bulan devlet destekli terör ya da şiddet olgusunun benzerlikler gösterdiği görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı bitiminde, milliyetçi hareketler ve azınlıkların eylemlerine karşı bir sempati gelişmeye başlamıştır. Bu yıllarda devam eden Avrupa hakimiyetine karşı Orta Doğu'da, Afrika'da ve Asya'da milliyetçi ve anti-kolonyal gruplar ortaya çıkmaya devam etmiş, terör eylemlerini içeren milliyetçi, muhalif hareketler birçok devletin bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olmuştur.¹⁴⁸ Bu anlamda terörizm, bir strateji olarak yalnızca milliyetçi ruhu tekrardan uyandırmakla kalmayıp aynı zamanda emperyalist ya da yabancı hükümetlere karşı verilen mücadeleyi kazanmada öncü rol oynamaktadır.¹⁴⁹ Terörizm kavramında vuku bulan milliyetçi ve anti-kolonyal düşüncelere paralel olarak, uluslararası arenada kurulan örgütler aracılığıyla 'ulusal özgürlük' ve 'kendi kaderini tayin etme' gibi fikirler politik anlamda meşruiyet kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, terörist ya da terörizm kavramlarının yerine olumsuz çağrışımlar içermeyen 'özgürlük savaşçıları' fikri ortaya çıkmıştır. Bu kavramları özellikle bağımsızlıklarını geç kazanan ülkeler ve Doğu Bloğu ülkeleri daha çok benimsemişlerdir. Eyleme geçenler arasında kolonyal baskıya ya da Batı üstünlüğüne karşı koyan herhangi bir hareket veya kimse terörist olarak adlandırılmamak, aksine özgürlük savaşçısı olarak tanımlanmak fikri ön plana çıkmıştır.¹⁵⁰

1960'lı ve 1970'li yıllarda milliyetçi, etnik ayrılıkçı hareketler radikal ve ideolojik olarak motive olmaya başlamışlardır. Modern kapitalist liberal devlet yapılarının adaletsiz ekonomik ve sosyal düzenine tepki olarak, tıpkı önceki anti-kolonyal selefleri gibi bu yıllarda da 'terörizm', örgütlerin amaçlarına dikkat çekmek üzere bir yöntem olarak kullanılmıştır.¹⁵¹ Uluslararası arena da sempati ve destek bulmak için gelişen iletişim teknolojileri de çok fayda sağlamıştır. Batı Avrupa'da, ABD ve Latin Amerika'da Ortodoks Marksist-Leninist ideolojilerden ziyade 'yeni sol' olarak da adlandırılan önderliğini Mao, Castro ve Guevera'nın yaptığı devrimci görüşleri benimseyen örgütler ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşından sonraki bu dönemlerde Batı dünyasında, kırsal alanda gerilla birimlerini örgütlemenin imkansız

¹⁴⁸ *Ibid.*, s. 16.

¹⁴⁹ James M. Lutz, Brenda J. Lutz, *op.cit.*, s. 76.

¹⁵⁰ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 16.

¹⁵¹ *Ibid.*, s. 17.

olduğu ve işçi sınıfının devrim için yeterli donanıma sahip olmadığı düşüncesi birçok genci radikal muhalif eylemlerde bulunmaya itmiştir.¹⁵² Şiddetin ve devrimci hareketlerin kişisel özgürlük ve bağımsız devlet için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılması gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Devrimci şiddet kavramı aynı zamanda özgürleştirici şiddet olarak ilişkilendirilmiştir. Yerli halkın emperyalist güçlerin dayattığı kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal dayatmalarına karşı devrimci hareketlerine vurgu yapılmıştır. Bu anlamda İtalya’da kurulan ‘Kızıl Tugaylar’, Japonya’da kurulan ‘Birleşik Kızıl Ordu’, ABD’de kurulan ‘Kara Panterler’, ortaya çıkan yeni sol ideoloji için güzel örneklerdir.

1980’li yıllara gelindiğinde ise terörizm kavramına ‘devlet destekli’ terör kavramı eklenmiştir. Terör eylemlerinin hesaplı, planlı ve organize nitelikleri devam ederken, kimi ülkeleri ve özellikle de Batı’yı istikrarsızlaştırmak amaç olmuştur. Ortadoğu’daki çoğu Amerikan diplomatik ve askeri hedeflere karşı gerçekleştirilen bir dizi bombalı saldırı artmakta olan devlet destekli terörizme dikkat çekmektedir. Daha sonra literatüre girecek olan ‘vekalet savaşlarının’ zemini hazırlanmış ve Suriye, İran, Libya, Irak gibi devletler terörizme destek veren ülkeler bakımından örnek teşkil etmişlerdir.¹⁵³ Devlet destekli terörizmin dikkat çeken bir unsuru, eylemlerin terör örgütlerinin amaçlarına ve hedeflerine uygun olmayıp, onları finanse eden, yönlendiren güçlerin yöntemlerine uygun olarak amaç ve hedeflerine göre gerçekleştirilmesidir.¹⁵⁴ ‘Devlet terörü’ ya da ‘şiddet siyaseti’ yöntemine devletin güvenliğini ve kamu düzenini korumak adına başvurulduğu iddia edilmektedir. Günümüzde ise genel anlamda devlet çıkarlarını korumak için başvurulan bir strateji halini almıştır.¹⁵⁵ Tüm bunlara bakıldığında, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında artan devlet destekli terörün, özellikle devlete karşı muhalif düşünceleri savunan bireylere ya da hareketlere karşı bir yöntem olarak kullanıldığı öte yandan, hükümetlerin karşıt görüşlü siyasi hareketleri destekleyerek düşmanlarını ya da potansiyel olarak düşman gördükleri devletleri zayıflatma politikası güttüğü söylenebilmektedir.

¹⁵² Gus Martin, *op.cit.*, s. 60.

¹⁵³ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 17.

¹⁵⁴ Mehmet Başaran, *Kitle Hareketleri Terör ve Terörizm*, İstanbul, Bizim Kitaplar yayınları, 2017, s. 48.

¹⁵⁵ Serhan Yalçın, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2006, s. 105.

1990'lı yıllara gelindiğinde 'narco terörizm' algısı eklenmiştir. Düzenli ordular yerine kurulan düzensiz güçler geleneksel savaş anlayışını değiştirmiştir. Bunun sonucunda devletlerin istikrarına yönelik tehditler de artmıştır. Devlet dışı aktörlerle, hükümet dışı örgütler dünya siyasetinde belirginleşmeye başlamıştır. Suç örgütleri, teröristler ve gerilla örgütleriyle işbirliği yapma yoluna girmişler, terör örgütlerinin finans kaynağı yasa dışı yollarla yapılan ticaretlerden elde edilmeye başlanmıştır. Örneğin; Kolombiya ve Peru'daki sol kanat terör örgütleriyle yakın bağları olan ve yasal seçimleri bozma girişimlerinde bulunan Kolombiya kokain karteli, 19. yüzyılın son on yılında değişen terörizm algısına ve kontrolün ne tarz yapılara geçtiğine ilişkin bir örnek olarak verilebilir.¹⁵⁶

3.5. Değişen Boyutlarıyla 21. Yüzyılda Terörizm

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1990'lardaki sistemsel boşluklardan yararlanan çok sayıda grup ortaya çıkmıştır. Terör örgütlerinde İslami renk 1990'lı yıllarda artışa geçmiş, 2001'deki 11 Eylül saldırılarıyla en üst düzeye ulaşmıştır. El-Kaide, 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve ekonomik sembollerine saldırılar gerçekleştirmiştir. Söz konusu bu saldırılarla birlikte 'terörizm' daha açık ve net bir şekilde İslami boyut kazanmıştır. Başka bir deyişle, terörizme 'İslami' nitelik eklenmiş ve kavram yeni bir boyuta geçmiştir. Ortaya çıkan bu parametreler ışığında Amerika Birleşik Devletleri terörizme karşı küresel düzeyde savaş ilan etmiştir.¹⁵⁷ Buna bağlı olarak terörizmin uluslararası arenada başlı başına uğraşılması gereken bir sorun olduğuna tanık olunmuştur.

2000'li yıllardaki terörizm, öncekilerine oranla yerel boyuttan ziyade daha uluslararası boyuta geçmiştir. Hedefte seçicilik yerine rastgele saldırılarla masum sivillerin hedef alınmasına daha sık başvurulmuştur. Finans kaynağını yasadışı işler yapan organize suç örgütlerinden edinen, ideolojik düşüncelerle motive olarak fanatizme daha yakın duran, sınırlı şiddetten ziyade aşırı şiddeti benimseyen, sınır

¹⁵⁶ Bruce Hoffman, *op.cit.* , s. 18.

¹⁵⁷ Ünal Acar, *op.cit.* , s. 107.

ötesi saldırılarda bulunan ve sivilleri hedef alan örgütler ön plana çıkmıştır.¹⁵⁸ Günümüz terörizm algısında siyasi müzakerelerden ziyade radikal şiddete başvuruyla direkt yok etme vurgusu göze çarpmaktadır. İlerleyen teknolojik gelişmeler, iç savaşlar ve çatışmalar neticesinde artan göç hareketleri, siyasi alanda yaşanan değişimler, soğuk savaşın sona ermesinden sonra teröre destek verenlerin sayısındaki artış, küreselleşme sonucundan paranın dünya genelinde daha rahat dolaşımı ve ticaretin yerel boyuttan uluslararası boyuta geçişi, silahlara erişimin kolaylaşması uluslararası terörizmi kolaylaştıran unsurlar olarak ele alınmaktadır.¹⁵⁹

Terör saldırılarının artan ölümcül niteliğinin 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyıl itibariyle ivme kazanmıştır. Dini ya da kutsal ideolojilerle motive olmuş yeni terörizm kavramı, 20. yüzyıldan önceki benzer örgütlerden çok daha tehlikeli bir boyut kazanarak örgüt üyeleri kimyasal, biyolojik ya da nükleer silahlar kullanma kapasitesine ulaşmışlardır. Örneğin; 1995 yılında Tokyo’da Japon kültürünü savunan Aum Shinrikyo tarafında metro sistemine yapılan sarin gazı saldırısı olayların ne kadar tehlikeli boyuta vardığının göstergesidir. Yine buna benzer şekilde, El-Kaide’nin kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara ulaşma çabası terörün yeni bir boyut kazandığı gözler önüne sermektedir.¹⁶⁰ Örgüt söz konusu bu kitle imha silahlarına erişme çabasının yanı sıra din olgusunu da aktif şekilde kullanarak eylemlerine meşru bir gerekçe sunmaya çalışmıştır. Örgütün Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirdiği saldırılar ise dünya çapında büyük ses uyandırmıştır.

21. yüzyıl beraberinde bilgi teknolojileriyle ilgili gelişmelere de tanık olmuştur. Nanoteknoloji, fiber optik kablolar, robotlar, bio teknoloji ve uzay çalışmalarının yeni bir boyut kazandığı bu yüzyılda sanayi gelişmelerinin yanı sıra bilgi üretimi, dağıtımı ve paylaşımı konusunda birçok kolaylık sağlamıştır. Dünyada yankı uyandıran 11 Eylül 2001 saldırıları küreselleşmenin bir boyutu olarak kendini göstermiş ve insanlar kendilerini hiçbir yerde güvende hissetmemeye

¹⁵⁸ Onur Ağkaya, “Eski Terörizm, Yeni Terörizm: 9/11 ve Eskimeyen Terörizm Söylemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, 2018, s. 280.

¹⁵⁹ Atahan Birol Kartal, “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, 2018, s. 54.

¹⁶⁰ Michael E. Brown, Qwen R. Cote Jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller, *Contenting With Terrorism Roots, Strategies, and Responses*, Cambridge, Massachusetts, London, The MIT Press, 2010, s. 41-42.

başlamışlardır.¹⁶¹ Bu çerçevede 21. yüzyıl terörizmi yalnızca bir ülke ya da bölgeyi etkilemekten ziyade tüm dünyayı etkileyen bir hal almıştır. Saldırıları yüksek teknolojinin kullanıldığı ve terörizmde niteliklerinin değiştiğinin göstergesi olmuştur. Medya teknolojileri ve internetin kullanımı kavramın doğasını değiştirmiştir.¹⁶² Gelişen bilgi teknolojilerinin terör örgütlerine sağladığı bir diğer olanak ise siber saldırılar olmuştur. Diğer bir deyişle bilgisayar çağı, terör örgütlerine daha önce sahip olmadıkları bir eylem alanı sağlamıştır. Bilgisayar virüsleri kullanılarak hedef tarafın bilgisayar ağları çökertilmiş, yüksek enerjili radyo frekansları aracılığı ile belirli bir bölgedeki elektronik bileşenlere zarar verilebilmiş ve böylece bilgi teknolojileri de sabote edilmiştir.¹⁶³

Dahası terör örgütlerinin kimyasal ve biyolojik silahlara olan ilgileri artmıştır. Kitle imha silahlarını üretmek, elde etmek ve transferini sağlamak sınırların önemini yitirmesiyle oldukça kolay bir hale gelmiştir. Terör örgütlerinin söz konusu silahları, kullanma olasılığının yanı sıra teröre destek olan ülkelerin de örgütlere bu silahları sağlayabileceği düşüncesi gündeme gelmiş ve uluslararası arenanın tehdit değerlendirmelerinde değişikliğe gidilmesine sebep olmuştur.¹⁶⁴ 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra Amerika'da meydana gelen şarbon saldırısı buna örnek olarak verilebilir. Yapılan araştırmalar sonucunda saldırının herhangi bir terör örgütüyle bağlantısı bulunamamış ve neticede tutuklama gerçekleştirilememiştir ancak biyolojik saldırıların hem içeriden hem de dışarıdan gelebileceği ve değişen doğası açıkça görülmüştür.¹⁶⁵

21. yüzyıl terörizminde göze çarpan bir diğer özellik ise din olgusunun ön plana çıkmasıdır. Özellikle dini terör veya yaygın söylemiyle İslami terör, El-Kaide'nin 11 Eylül saldırılarından sonra yaygınlaşmıştır.¹⁶⁶ New York City ve Washington'a düzenlenen saldırılar Amerikan ekonomik ve askeri gücünü temsil

¹⁶¹ Mehmet Aktel, Muharrem Gürkaynak, "Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Bildiriler, Cilt: 1, Vol: 1, Tom: 1, 10-15.09.2007, s.81

¹⁶² *Ibid.*, s. 82.

¹⁶³ Walter Laqueur, *The New Terrorism, Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 74-75.

¹⁶⁴ Milton Leitenberg, "Biological Weapons and Bioterrorism in the First Years of the Twenty First Century", *Politics and The Life Science*, Vol: 21, No: 2, 2002, s. 14.

¹⁶⁵ *Ibid.*, s. 19.

¹⁶⁶ Cemile Arıcıoğlu Ündücü, "Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011, s. 12.

eden Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yönlendirilmiş ve bu noktada din, terör örgütlerini harekete geçiren bir etmen olarak ele alınmıştır. Zira, Usame Bin Ladin'in Batıya karşı tüm Müslümanların silahlanması gerektiği ve onun söylemiyle 'inanmayanları' İslam topraklarından atma düşüncesini öne süren konuşması buna örnek olarak verilebilir.

Kentlere göçlerin artması, dünyada belirli bölgelerde politik istikrarsızlıkların devam etmesi, aşırı dinci grupların ortaya çıkması, kitle imha silahlarını kullanma tehdidi, intihar saldırılarının artması, yeni teknolojilerle birlikte kullanılan silahların çeşitliliği, saldırılardaki öldürücü niteliğin artması, terör örgütlerinin yasa dışı suç örgütleriyle bağlantı kurarak işbirliğine gitmesi, kamuoyu üzerinde yaratılan korku ve panik hali gibi parametreler incelendiğinde 21. yüzyıl terörizminin dinamik bir nitelik kazanarak farklı bir boyuta geçtiği görülecektir.¹⁶⁷ Terörizm şiddetlendikçe başvurulan yöntemler ve kullanılan araçlar çeşitlilik arz etmiş, bombalı saldırılar can ve mal kaybındaki oranı arttırmış ve böylece eylemler daha çok yankı bulmuştur.¹⁶⁸

Dinsel içerikli terörizm yeni olmamakla birlikte 1980'li yıllarda yükselişe geçmiş ve 1990'lı yıllar boyunca artmıştır. 21.yüzyılda ise terörizmin ölümcül niteliği artmış, terör örgütlerinin kitle imha silahlarına erişimi daha kolay hale gelmiş ve terör eylemleri dünyanın her yerinde görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda ise çeşitli devletler ve uluslararası örgütler, birçok önlem almak zorunda kalmışlardır. Bu çerçevede bir sonraki bölümde uluslararası hukukun terörizme yaklaşımları incelenecektir.

¹⁶⁷ *Ibid.* , s. 13.

¹⁶⁸ Murat Şimşek, "Terörizm Kavramsal Bir Çerçeve", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54, 2016, s. 333.

BÖLÜM 4

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TERÖRİZM

Terörizm zaman içinde, şeklinde ve eylem türlerinde değişim geçiren dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır. 20. yüzyıl boyunca IRA, ETA, PKK gibi ayrılıkçı, milliyetçi çeşitli yerel terör örgütleri uluslararası arenada saldırılar gerçekleştirse de akademisyenler ve istihbarat yetkilileri, 21. yüzyıl uluslararası terörizmine din olgusunun damga vurduğunu ileri sürmektedirler.¹⁶⁹ Örneğin, Irak, Yemen, Libya, Somali, Nijerya ve Güney Asya gibi yerler radikal İslamcı terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalmışlar ve saldırılar yabancı elçiliklere, personellere ve vatandaşlara karşı gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁰ Benzer şekilde 2001 Amerika, 2004 Madrid, 2005 Londra, 2015 Paris gibi saldırılar da terörizmin dünyanın her yerine yayıldığına göstergesi niteliğindedir.¹⁷¹ Bu çerçevede uluslararası terörizminin en belirgin özelliğinin, ulusal sınırların ötesinde gerçekleşen eylemler olduğu söylenmektedir.¹⁷²

Küreselleşme ve yeni uluslararası sistem şiddetin devlet tekeline toplandığına ilişkin teoriye farklı bakış açıları sunmaktadır. Uluslararası toplum, şiddet olayları ve savaş gibi insan haklarını ihlal eden olgulara karşı müdahaleci girişimlerde bulunmaktadır. Soğuk Savaş sona erdiğinden beri soykırım, katliam gibi insan

¹⁶⁹ Boaz Ganor, "Trends In Modern International Terrorism", Edt. David Weisburg, Thomas E. Feucht, İdit Hakimi, Lois Felson Mock, Simon, Perry, *To Protect and To Serve Policing in an Age of Terrorism*, London, New York, Springer, 2009, s. 29.

¹⁷⁰ "International Terrorism", *The 40th Issue Milestone History of The Publication of Defence of Japan, Special Feature*, 2014, https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_1-2-3_web_1031.pdf, s. 102-103. Erişim Tarihi: 20.10.2019.

¹⁷¹ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/>, Erişim Tarihi: 20.10.2019.

¹⁷² Galip Beygü İsen, "Terörizm: Değişik Boyutlarıyla Çağdaş Bir Sorun", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1983, s. 199.

hakları ihlallerini engellemek ve yaşamları koruma altına almak için Birleşmiş Milletler tarafından yapılan müdahaleler artmış ve eğer devlet kendi vatandaşlarını koruyamayacak duruma geldiyse ya da kendi vatandaşına yönelik şiddet eylemleri mevcutsa uluslararası toplumun söz konusu devlete müdahale edebileceği fikri ön plana çıkmıştır.¹⁷³ Bu anlamda küreselleşme ve buna bağlı olarak ulus-devlet fikrinin erozyona uğraması ve ulus aşırı yapıların ortaya çıkması devlet merkezli şiddet tekeli etkileyen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Öte yandan günümüz terörizmine bakıldığında, devlet dışı aktörler olarak terör örgütlerinin meşru olmayan şekilde silahlandıklarına ve şiddete başvurduklarına, aynı zamanda küreselleşme sonucunda uluslararası nitelik kazanarak devletin meşru olarak silahlanma ve şiddet tekeli elinde bulundurma gücüne sahip tek aktör olduğuna ilişkin bakış açısına meydan okuduğuna tanık olunmaktadır.

Diğer yandan devletin vatandaşlarının güvenliğini koruyamadığı, siyasal istikrarı tesis edemediği ve belirli düzeyde refahı sağlayamadığı durumlarda ya da bireyin ötekileştirilmiş ya da bastırılmış hissettiği şartlar altında şiddet stratejisine başvurulması kaçınılmaz görülmektedir. Bu anlamda hoşnutsuzluklara ilişkin silahlı direnişler, kendi kaderini tayin etme, kendi geleceğine karar verme ve özgürlük savaşı gibi normlar altında uluslararası alanda varlığını sürdürmektedir. Bu durum özgürlük savaşçıları ya da özgürlük savaşı adı altında silahlı eylemlerde bulunan gruplara karşı belirli bir desteğin oluşmasına zemin hazırlamakta öte yandan söz konusu bu olgulara karşı nefretin de oluşmasına neden olmaktadır.¹⁷⁴ Öyle ki, oluşan bu yeni düzeni, uluslararası terrorism, uluslararası suç ve terör örgütleri, insani yıkımlar, başarısız devletler, farklı bölgelerde anarşi yaratacak düzeyde meydana gelen siyasal ayaklanmalar ya da direnişler gibi parametreler tarafından şekillenmektedir.¹⁷⁵

Durum meşru şiddet tekeli açısından ele alındığında ise terör örgütlerinin asıl amaçlarının devlet kurmak değil zaten var olan sistemi istikrarsızlaştırıp devleti

¹⁷³ Herbert Wulf, "Challenging the Weberian Concept of State: The Future of the Monopoly of Violence", *op.cit.*, s. 14.

¹⁷⁴ Melanne A. Civic, Michael Miklaucic, *Monopoly Of Force the Nexus of DDR and SSR*, Washington, NDU Press, 2011, s. 4-5.

¹⁷⁵ Harvey Rishikov, "Morality, Ethics and Law In Global War On Terrorism (The Long War)", Edt. James J. F. Forest, *Countering Terrorism and Insurgency in the 21st Century: International Perspectives, Volumes 1-3*, London, Praeger Security International, 2007, s. 106.

yönetilemeyecek hale getirmeye çalıştıkları değerlendirmesini yapmak mümkündür. Ayrıca günümüz terör örgütlerinin başvurduğu ağır kayıplar verdiren yok edici yöntemler göz önüne alındığında şiddetin devlet tekelinde toplanması gerektiğine ilişkin teoriyi haklı kıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Devletin, temel hukuk kişisi ve ana aktör olduğu uluslararası hukuk sisteminde, günümüz uluslararası hukuk kuralları uluslararası nitelik taşıyan terörizme karşı yeterli olmasa da bazı önlemler almaya çalışmaktadır.

Uluslararası toplumun yalnızca devletlerden oluştuğu düşüncesine dayanan geleneksel bakış açısına göre, uluslararası hukuk devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar ve ilkeler bütünü olarak ele alınmaktadır. Uluslararası hukuk sistemiyle alakalı kurallar egemen devletlerin kendi aralarında yaptıkları sözleşmelere, anlaşmalara ve protokollere dayanmaktadır.¹⁷⁶ Daha önceleri devletlerin iç hukuklarında yer almayan terör kavramı şartların zorlamasıyla ceza kanunlarına girmiş ve uluslararası hukukun terörizme görece daha fazla ilgi göstermesi ise terör saldırılarının uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte meydana gelmiştir. Örneğin, 1934'te Yugoslav Kralı Alexander'ın ve Fransa Dışişleri Bakanı Barthou'nun suikaste kurban gitmeleri Milletler Cemiyeti'ni 1937'de 'Terörizmin Önlenmesi ve Bastırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi' yapmaya mecbur bırakmış ancak yapılan tanım çok dar ve yeterli olmadığından sözleşme yürürlüğe hiçbir zaman girmemiştir.¹⁷⁷

Bu anlamda bir olgu olarak değerlendirildiğinde eski zamanlara kadar dayanan ve içinde siyasal ve dinsel öğeler barındıran terörizmin, önceden belirli sözleşme ve protokoller olsa da, özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra devletlerin ve uluslararası örgütlerin dikkatini daha fazla çektiğini söylemek yanlış olmaz. Söz konusu saldırılar sonrasında Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde terörizmle mücadele ya da savaş adı altında Afganistan'a ve Irak'a düzenlenen askeri operasyonlar neticesinde, kavramın ne olduğu, nasıl engellenmesi, bastırılması ya da önleyici tedbirler alınması gerektiği konusunda tüm devletleri ortak işbirliği ve bağlayıcı anlaşma ya da sözleşme yapmaya zorladığı aşikardır. Bu noktada devreye

¹⁷⁶ Yusuf Çınar, "Terörizmin Uluslararası Sistem ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Ortak Tanımlama Sorunu", *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 17, 2017, s. 34.

¹⁷⁷ Yard. Doç. Dr. Emre Öktem, *op.cit.*, s. 134.

uluslararası hukuk girmekte ve tüm devletler için bağlayıcı ve zorlayıcı öğeler barındırmaktadır. Nitekim terörizmin uluslararası alanda üstünde anlaşmaya varılmış ortak bir tanımının olmaması ve tüm devletleri bağlayıcı genel nitelik taşıyan bir anlaşmanın olmaması durumun önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu bağlamda gerek Birleşmiş Milletlerin gerekse diğer uluslararası örgütlerin soruna daha dikkatli yaklaşımları ve çeşitli sözleşmeler, ek protokoller ve anlaşmalar yapmaları terörizmi engellemek ya da önlemek için gerekli olan adımların atılmaya başlandığını tüm dünya görmektedir. Öte yandan devletlerin farklı çıkarlara dayalı politikaları ve odak noktaları kavramın ortak bir tanımının yapılmasının önünde engel teşkil ettiğini ve bu durumun uluslararası işbirliğini imkansız kıldığını iddia etmek mümkün görünmektedir. Tanım sorununun terörizmi engelleme, önleme ya da bastırma konusunda önemli bir yere sahip olmadığını savunanların dışında, çözülmesi ya da anlaşılması gereken problemin ne olduğu konusunda ortak bir paydaya varmak beraberinde çözüm için kolaylık sağlayacağı açıktır.

Bu minvalde 1934 yılında önemli devlet adamlarının suikaste kurban gitmeleri sonucunda 1937 yılında yukarıda bahsedildiği gibi Milletler Cemiyetinin oluşturduğu ‘Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme’ terörizm kavramına bir tanım getirmek yerine belirli kişilerde, gruplarda ya da halkta terör hali yaratan veya devlete karşı kasıtlı ve önceden planlanmış terör sayılabilecek bazı hareketleri suç olarak tanımlarken söz konusu bu hareketleri gerçekleştirenlerin ise adli kavuşturmaya tabii tutulacağını garanti altına almıştır. Başka bir deyişle eğer herhangi bir terör faaliyeti gerçekleştirilirse, sözleşme suçluların yargılanacağı bir prosedür oluşturmuştur ancak bu noktada devletlerin hiçbir şekilde şiddete başvuramayacağını ve sorunun barışçıl münakaşalarla halledilebileceğinin de altını çizmiştir.¹⁷⁸

1960’larda terörizm uluslararası alanda ivme kazanarak tüm dünyada varlığını hissettirmiştir. Siyasi niteliğinin yanı sıra uçak kaçırma gibi eylemlere de bu dönemde rastlanmaya başlanmıştır. Bunların dışında sömürgeciliğin tasfiyesinin ardından ortaya çıkan yeni devletler hazırlıklı olmadıkları durumlarla karşı karşıya

¹⁷⁸ Myra Williamson, *Terrorism, War and International Law*, Farnham, Burlington, Ashgate, 2009, s. 27.

kalmışlar ve ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan istikrarlı bir düzen oluşturamamışlardır. Nitekim, gerilla çatışmaları, düşük yoğunluklu savaş ve terörizm olgusu kendini iyice belli etmiştir. Dahası Vietnam Savaşına, Başkan Kennedy, Che Guevara, Marthin Luther King gibi önemli kişilerin suikastine, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Japon Kızıl Ordusu ve İtalyan Kızıl Tugayları gibi örgütlerin faaliyetlerinin arttığına tanık olunmuştur.¹⁷⁹ 1970'lerde ise bir Japon timi tarafından Tel Aviv havalimanına gerçekleştirilen baskın, 1972'de Münich Olimpiyatlarına gerçekleştirilen baskın ve bombalı mektup eylemleri, yine bu yıllarda Latin Amerika ülkelerinde artan terör ve gerilla faaliyetleri birçok kişinin ölümüne sebep olmuştur.¹⁸⁰ Bu minvalde 1970'lerde terörizm sorunun uluslararası hukukun gündemine oturduğunu ve önlemler almak için çeşitli sözleşmelerin imzalandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Aralık 1972'de ortaya konulan 3034 sayılı kararında, birçok masum sivilin hayatını alması ve asli özgürlükleri tehlikeye attığı gerekçesiyle artan terör eylemleri kınanmış ve tüm devletlere adil ve barışçıl çözüm bulmak için teşvikte bulunulmuştur. Bunlara ek olarak Birleşmiş Milletlerin amaçları ve ilkeleri doğrultusunda ulusal özgürlük hareketlerine ilişkin yabancı baskısına, ırkçı rejimlere ve kolonyal güçlere karşı self determinasyon ve tüm halkların özgürlüğü hakkına vurgu yapılmıştır.¹⁸¹ Bu anlamda bir sonraki kısımda Birleşmiş Milletlerin yapmış olduğu sözleşme ve protokollere değinilecek ve terörizmin uluslararası hukuktaki yeri anlatılmaya çalışılacaktır.

4.1. Terörizm Üzerine Yapılan Sözleşmeler

Günümüzde ulaşım, haberleşme, yeni askeri teçhizatların gelişimi, teknolojik alandaki ilerlemeler sayesinde terör örgütleri arasındaki iletişim ve istihbarat kolaylaşmış, eğitim, finansman, lojistik ve eylem planlama konusunda örgütlerin bağları artmış ve böylece saldırılar küresel bir nitelik kazanmıştır. Buna bağlı olarak

¹⁷⁹ Murat Saraçlı, "Uluslararası Hukukta Terörizm", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1-2, 2007, s. 1054.

¹⁸⁰ *Ibid.*, s. 1054.

¹⁸¹ Omer Elagab, Jeehaan Elagab, *International Law Documents Relating to Terrorism*, London, New York, Routledge-Cavendish, 2007, s. 374-375.

siyasi alanda terörle mücadele edebilmek için uluslararası işbirliğinin gerekliliği konusunda ortak bir tutum sergilenmeye başlanmıştır.¹⁸²

Terörizm uluslararası hukuk alanında cezai yaptırım getirecek şekilde herhangi bir mahkemede suç olarak yer almamaktadır. Terörün uluslararası örgütler düzeyinde konu olma girişimi ise ilk olarak Milletler Cemiyeti zamanında imzalanan 1937 tarihli ‘Terörizmin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme’de görülebilir. Dar kapsamlı bir tanım yapılmasına rağmen önemli devlet adamlarına karşı yapılan saldırılar terör faaliyetleri olarak adlandırılmıştır. Ancak Milletler Cemiyeti’nin sorun karşısında yetersiz kalması sözleşmenin etkili olmasına ve yürürlüğe girmesine engel olmuştur.¹⁸³

Milletler Cemiyetinin ardından terör sorunuyla yakından ilgilenen uluslararası örgüt Birleşmiş Milletler olmuştur. Terörün ortadan kaldırarak uluslararası barış ve güvenliği korumak örgütün amaçları arasında kabul edilmiştir. Öte yandan örgüt içindeki en önemli sorunlar terörün tanımlanması, terörizm ile ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki ilişki ve devletlerin silahlı girişimleri olmuştur. Söz konusu tartışmaları çözüme kavuşturmak için pek çok girişim olmuşsa da günümüzde hala çözülemeyen olgular olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.¹⁸⁴

Bu minvalde artan uçak kaçırma olaylarından sonra Birleşmiş Milletler, 1963 yılında ‘Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme, ardından 1970 yılında ‘Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme ve 1971 yılında ise Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme hazırlayarak sadece belirli suçlardan bahsetmiş ancak gerçek anlamıyla terörizm konusuna değinmediği görülmüştür.¹⁸⁵

¹⁸² Suna Tekel, “Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm”, *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2011, s. 1352.

¹⁸³ Halis Ayhan, “Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletlerin 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 21, 2011, s. 130.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 130-131.

¹⁸⁵ Osman Şen, *21. Yüzyıl Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s. 173.

Bu yıllarda yapılan sözleşmelere bakıldığında Birleşmiş Milletlerin tek eksikliğin terörizm tanımı yapmaması değil aynı zamanda terör ve terörizm kavramlarının çoğu sözleşmede yer almadığı görülmektedir. Bunun sebebi ise devletlerin farklı çıkarlara dayalı politikalarıdır.¹⁸⁶ Artan terör saldırıları ve bombalama olaylarının ardından Birleşmiş Milletler, ilk defa 1997’de ‘Terörist Bombalamaların Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi’ hazırlayarak terör kavramına dikkatleri çekmiştir. Ek olarak sözleşmeye taraf olan devletlerden belirli girişimleri iç hukukta suç olarak kabul etmelerini ve gerekli yargı düzeninin oluşturulmasını istemiştir.¹⁸⁷

Tüm bunlar ışığında Birleşmiş Milletlerin hazırladığı sözleşmeleri incelemek söz konusu örgütün terör sorununa karşı olan tutumunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu minvalde 1963 yılında hazırlanan ‘Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme’ belirli saldırıları tanımlamaktan ziyade uçaklarda gerçekleştirilen saldırılara vurgu yapmakta ve saldırılar açıkça tanımlanmamaktadır. Bunun aksine 1970 yılında hazırlanan ‘Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesinde’ ise sivil bir uçağın kontrolünün yasa dışı yollara başvurarak tehditle veya gözdağı vererek ele geçirilmesi şeklinde bir saldırı tanımı yapılmıştır.¹⁸⁸ Daha sonra 1971 yılında hazırlanan ‘Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme’de ise uçakta yer alan sivillere karşı işlenen şiddet içerikli eylemlere, uçağa zarar verecek patlayıcıların girdirilmesine ve yerleştirilmesine ve sivil havacılığın güvenliğini tehlikeye atacak her türlü saldırı tanımlamalarına yer verilmiştir. Bunlara ek olarak sözleşmeye taraf olan devletlere, her türlü şiddet içerikli hareketleri ve sivil havacılığa hizmet eden uluslararası havalimanlarına karşı işlenen saldırıları suç beyan etmeleri konusunda yükümlülük getirmiştir.¹⁸⁹

Birleşmiş Milletlerin 1973 yılında hazırladığı ‘Diplomasi Görevlileri de Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme’ diplomatların kaçırılmasıyla mücadele etmek

¹⁸⁶ *Ibid.* , s. 173.

¹⁸⁷ Elagab, *op.cit.* , s. 468.

¹⁸⁸ Reuven Young, “Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume: 29, Issue: 1, 2006, s. 49.

¹⁸⁹ *Ibid.* , s. 49.

amacıyla oluşturulmuştur. Sözleşmede uluslararası anlamda korunan kişilerin tanımları yapılırken aynı zamanda söz konusu bu kişilere karşı yapılacak öldürme, adam kaçıрма, özel mülkiyetlerine zarar verme, resmi makamlarına saldırma gibi her türlü saldırıların cezalandırılması konusunda imzacı devletlere yükümlülükler getirilmiştir.¹⁹⁰

Diğer sözleşmelere benzer şekilde Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve 1979 yılında imzalanan ‘Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme’ 1976 yılında gerçekleşen, bir grup Filistinli’nin Air France’a ait uçağı kaçırıp Uganda Entebbe’ye indirdiği ve rehinelere hayatlarına karşılık İsrail’de tutuklu bulunan 53 kişinin serbest bırakılma talebine karşı bir tepki olarak oluşturulmuştur.¹⁹¹ Sözleşmede herhangi bir kişinin zorla tutulmasının, öldürme yaralama gibi amaçlarla tehdit edilmesinin, bir devletin, uluslararası bir örgütün bir şeyi yapmaya ya da yapmaktan alıkonulmasına olanak verecek şekilde tüzel kişilerin rehine alınmasının yasak olduğuna dair vurgu yapılmıştır.¹⁹²

1980 yılında ise Birleşmiş Milletler tarafından ‘Nükleer Maddelerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme’ imzalanmış ve söz konusu sözleşmede taraf devletlere, nükleer materyallerin korunması için maksimum önlemlerin alınması ve tehlikeli materyalleri kullanarak suç işleyenlere ya da işlemeye çalışanlara karşı hukuki yaptırımların uygulanması konusunda yükümlülükler getiren hukuki bir metin olmuştur.¹⁹³ Başka bir deyişle nükleer maddelere, ölüme veya ciddi yaralanmalara sebep olacak şekilde yasadışı yollardan sahip olma, çalma ya da taşıma girişimlerinde bulunma eylemleri suç kapsamına alınmış olup, anlaşmaya taraf ülkeler, taşıma ya da depolama esnasında nükleer maddeleri korumakla yükümlü kılınmış, söz konusu suç eylemlerinin gerçekleştiği sırada ise iş birliği yapma zorunluluğu getirilmiştir.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Osman Şen, *op.cit.* , s. 174.

¹⁹¹ Upendra D. Acharya, “War On Terror or Terror Wars: The Problem in Defining Terrorism”, *Denver Journal Of International Law and Policy*, Volume: 37, Number: 4, 2009, s. 659-660.

¹⁹² Elagap, *op.cit.* , s. 433.

¹⁹³ Türkiye Barolar Birliği, *Türkiye ve Terörizm*, TBB Tarafından Oluşturulan Proje Grubu Kapsamında Hazırlanan Rapor, 2006, s. 361.

¹⁹⁴ Suna Tekel, *op.cit.* , s. 1358.

Tıpkı sivil havacılık güvenliği sağlandığı gibi deniz yolunun da güvenliğini sağlamak amacıyla 1988 yılında Birleşmiş Milletler ‘Deniz Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme’ hazırlamıştır. Söz konusu bu sözleşmede de tüm devletlerden güç ve gözdağına başvurularak deniz yolu taşıtının ele geçirilmesi, gemiye veya kargosuna zarar verecek her türlü patlayıcı maddelerin girdirilmesi ya da yerleştirilmesi gibi girişimleri suç olarak beyan etmeleri istenmiştir. Yine bu doğrultuda tüm taraf devletlere işbirliği çağrısında bulunulmuştur.¹⁹⁵ Daha sonra 1991 yılında hazırlanan ‘Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesi’ ve 1997 yılında hazırlanan ‘Terörist Bombalamaların Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’ ve 1999 yılında Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme’ imzalanmıştır.¹⁹⁶

1999 yılında imzalanan ‘Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Sözleşmede’ de tıpkı diğerleri gibi taraf devletler arasında terörizmin finansmanının önlenmesi, terörizme mali destek sağlanmasının suç olarak beyan edilmesi ve söz konusu bu suçları işleyenlerin ya da işlemeye çalışanların cezalara tabii tutulması amaçlanmış olup, imzacı devletler arasında işbirliğinin gerekliliğine dair vurgu yapılmıştır. Sözleşme terör örgütlerine mali desteğin direkt yapılmasının yanı sıra dolaylı yardıma da dikkat çekmiş, bunun yanı sıra gerek ülke sınırları içerisinde gerekse ülke toprakları dışında da terörizme mali destek verme suçunun önüne geçilmesi konusunda ihtiyaç duyulan işbirliğine vurgu yapılmıştır.¹⁹⁷

Yukarıda bahsedilen sözleşmelerin değerlendirmesini yapmak terörle mücadele kapsamında konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamada önemli görünmektedir. Nitekim her sözleşme kusursuz gibi gözükse de temelinde bazı eksiklikler ya da uluslararası alanda işbirliği yapma konusunda bazı engeller teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler nezdinde 1960’lı yıllarda başlayan sözleşmeler günümüze kadar birçok taraf devlet tarafından imzalanmış ve devletlerin iç hukuklarında yer bulmuştur. Ancak terörizmin geçirdiği değişim ve günümüzde

¹⁹⁵ Young, *op.cit.* , s. 50.

¹⁹⁶ Osman Şen, *op.cit.* , s. 176.

¹⁹⁷ Yard. Doç. Ezeli Azarkan, “11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12-13, Sayı: 16-17, 2008, s. 50.

ulaştığı boyut sözleşmelerin yeterliliğini bir tartışma konusu olarak gündeme oturtmaktadır.¹⁹⁸

Geçmişte yaşanan terör eylemlerinin tipine göre oluşturulan sözleşmelerin çoğu terörizmin hem pratik hem de teorik açıdan geçirdiği değişim neticesinde geçerliliği ve önleyici boyutu yetersiz kalmış aynı zamanda her ne kadar taraf devletleri bağlayıcı niteliği olsa da yaptırım gücü yeterli olmamıştır. Bunlara ek olarak sözleşmelerin caydırıcı niteliği de kısıtlı görünmektedir. Zira her bir sözleşme belirli suç hareketlerini konu almakta, herhangi bir terörizm tanımı yapılamamakta ve sadece olanı değerlendirmeye alan, gelecekte muhtemel görünen saldırı türlerini ise gündeme getirmemektedir. Başka bir deyişle Birleşmiş Milletler öngörüye dayalı bir yaklaşım sergileyememiştir.¹⁹⁹

Bunların yanı sıra devletlerin farklı çıkarları, iç ve dış politikaları sebebiyle Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan çoğu sözleşmelere, örgüte üye olan çoğu devlet tarafından sıcak bakılmamış ve bu durum yargıyla alakalı boşlukların oluşmasına sebep olmuştur. Nitekim, sözleşmeler uluslararası terör örgütlerinin sebep olduğu tüm saldırıları bünyesinde barındırmamış aksine havalimanları veya uçakta seyir güvenliği, kendi ülkesi dışında yer alan uluslararası anlamda korunan kişiler, nükleer maddelerin kullanımı, patlayıcı veya ölümcül niteliği olan gereçlerin ele geçirilmesi gibi sadece belirli eylemleri ve metotları suç beyan etmiştir.²⁰⁰

Böylece yukarıda sayılan maddeler dışında yer alanların yani sivililerin kapsama alınmadığı ya da nükleer materyaller ve bombalama gibi eylemlerden zarar görenlere ya da öldürülenlere değinilmediği görülecektir. Örneğin, terör saldırılarından ya da suikast sonucu ölen ya da yaralanan doktorlardan, öğretmenlerden, gazetecilerden veya iş adamları gibi bireylerden bahsedilmemiştir. Yine başka bir örnek verilecek olursa, 1999 yılında imzalanan ‘Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Sözleşmede’, terör eylemleri sonucu meydana

¹⁹⁸ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005, s. 207.

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 207-208.

²⁰⁰ Ben Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 135.

gelen ciddi yaralanmalara ve ölümlere referans verilse de sözleşme terör saldırılarından ziyade sadece terörizmin finansmanını suç beyan etmiştir.²⁰¹

Öte yandan Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan sözleşme maddelerini iç hukuklarına yerleştiren üye devletlerden herhangi birisinin sözleşme yükümlülüklerine uymaması durumunda uygulanacak yaptırımların olmaması beraberinde sözleşme maddelerinin ülkelerin kendi çıkar ve odaklarına göre yorumlanması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Doğal olarak sözleşme ya da protokoller imzalanmış olsa bile uluslararası alanda etkili bir işbirliği kurulmasının önüne geçilmiş olmaktadır.²⁰²

Bunlara benzer bir diğer açık ise suçluların iadesi konusunda olmuştur. Tıpkı taraf ülkelerden belirli suçları iç hukuklarında suç beyan etmeleri istendiği gibi, suçluların iadesini içeren yasal düzenlemelerinde yapılması istenmiştir. Ancak ülkeler arasında suçluların iadesine dair yapılmış herhangi bir anlaşma yoksa ve suçun işlendiği ülkede devlet, suçluların iadesini reddediyorsa bu defa yargılama süreçleri devletlerin kendi iç hukuklarına bırakıldığına dair hüküm getirilmiştir.²⁰³ Bu minvalde suçun işlendiği ülkede saldırının algılanma biçiminin, politik yaklaşımların farklılığının, ulusal çıkarlara göre tepkiler verileceğinin değerlendirmesini yapmak mümkün görünmekte ve hukukun evrenselliği prensibinin fark edilir derecede zarar gördüğü iddia edilebilecektir.

Diğer bir deyişle ampirik araştırmaların yoksunluğu, terörle mücadele alanında söz konusu sözleşmelerin etkinliğini azaltmakta ve bölgesel anlaşmalar, devletler her ne kadar terörle mücadelede gerekli önlemleri alsalar da, getirilen zorunlulukların uygulanmasında yetersiz kalınmaktadır. Her ne kadar taraf ülkeler zorunlulukları kendi ulusal hukuklarına eklemeseler de anlaşmalar adı altında gerekli adli kovuşturma ve suçluların iadesi ile ilgili yükümlülükler yerine getirilememektedir.²⁰⁴ Birleşmiş Milletler nezdinde hazırlanan sözleşmelere ek olarak barış ve güvenliği sağlama amacı güden söz konusu uluslararası örgütün terörizme karşı yaklaşımlarını daha iyi anlayabilmek adına bünyesinde bulunan

²⁰¹ *Ibid.* , s. 135.

²⁰² Ercan Çitlioğlu, *op.cit.* , s. 210-211.

²⁰³ *Ibid.* , s. 211.

²⁰⁴ Ben Saul, *op.cit.* , s. 140.

Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarına da bakmakta yarar vardır. Nitekim, dar kapsamlı ve belirli bir terörizm tanımının yapılamadığı sözleşmelere ek olarak değişen terörizm olgusuna karşı yaklaşımların daha arttığı ve sözleşmelerin kapsamlarının genişletildiği görülmektedir. Nitekim bu duruma sebep olan en büyük etmenin 11 Eylül 2001 saldırıları olduğu söylenebilir.

4.2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Terörizm

Güvenlik Konseyinin görev ve yetkileri Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 24. Maddesinde yatmaktadır. Buna göre antlaşmaya taraf olan ülkeler örgütün etkili ve zamanında davranabilmesi için uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında tüm yetki ve sorumlulukları Güvenlik Konseyine bırakırlar ve tüm üye devletler, konsey görev ve sorumluluklarını yerine getirirken kendi adlarına da hareket ettiğini kabul ederler. Ayrıca organ, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine uygun olarak görevini yerine getirmekle yükümlüdür.²⁰⁵ Görünen o ki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi uluslararası güvenlik ve barışı tesis etmek ve korumak için karar verme yükümlülüğüne sahiptir. Nitekim bölüm yedi madde 42’de görüldüğü gibi gerekli durumlarda uluslararası düzeni ve istikrarı tesis etmek için kara, hava ve deniz kuvvetlerine başvurma yetkisi verilmiştir.²⁰⁶

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda barışın ve güvenliğin oluşturulması ve korunmasında konseye ciddi yükümlülükler verildiği, askeri operasyonlara ve gerekli yaptırımlara başvurma imkanının olduğu değerlendirmesini yapmak mümkündür. Aynı zamanda konsey uluslararası çok taraflı işbirliğinin bir örneği olarak sunulabilir.

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin oluşturduğu iki kutuplu dünya sisteminde bloklara taraf devletler terörizm olgusunu kendi bakış açılarına göre yorumlamış ve terörizmle mücadele konusundaki yaptırımlar blokların kendi çıkarlarına göre şekillenmiştir. Bu

²⁰⁵ Charter of the United Nations Statue Of The International Court Of Justice, San Francisco, 1945, Article 24, s. 7.

²⁰⁶ *Ibid.* , s. 9.

durumdan Güvenlik Konseyi de etkilenmiş ve çıkarılan çoğu kararlar bazı devletler tarafından veto edilmiştir. 1990 yılında savaşın sona ermesiyle birlikte Güvenlik Konseyi'nin terörle mücadeleye olan yaklaşımı değişmiş, 11 Eylül saldırılarından sonra önemli ve ciddi kararlar alınmıştır.²⁰⁷

Başka bir deyişle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin terörizmle ilgili Taliban hareketleri ve Afganistan'a kadar uzanıyor gözükmektedir. Taliban girişimlerinin ABD politika ve çıkarlarını zedelemesine kadar terörizm olgusuyla ilgilenmeyen konsey, Amerika'nın baskıları sonucu dünyadaki barış ve güvenliği tehdit eden asimetrik ve küresel saldırılara karşı daha duyarlı hale gelmiştir. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin 2001 saldırılarından sonra daha etkin hale gelmesi ve duruma müdahale etmesi buna örnek teşkil etmektedir.²⁰⁸

Tüm bunlar ışığında konsey 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, aynı yıl içinde eylemleri kınayan ve tüm devletleri işbirliğine çağıran aynı zamanda suçu işleyenleri ve işlemeye yardım ve yataklık edenleri adalet karşısına çıkarılmasını talep eden 1368 nolu kararını yayınlamıştır. Aynı şekilde ABD, uluslararası hukuk normları altında meşru müdafaa hakkına da değinmiştir.²⁰⁹

Nitekim, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının meşru müdafaa hakkına ilişkin 51. maddesinde 'silahlı saldırı' terimine değinilmiştir. Eğer bir 'silahlı saldırı' terör saldırılarıyla eş değer tutulursa terör mağduru ülke meşru müdafaa hakkına dayanarak hareket edebilmekte ve böylece söz konusu hak gereği belirli koşullar çerçevesinde karşılık verebilmektedir. Ancak öte yandan bu davranışın meşru olabilmesi için 'orantılılık' ve kabul edilen tedbirler ile uyum göz önünde bulundurulmuş etmenler olmuştur.²¹⁰ Diğer bir deyişle, BM antlaşmasının 51. Maddesindeki meşru müdafaa hakkı devletlerin kuvvete başvurma yasağının şart bağlamındaki istinasına dayanmaktadır ve Birleşmiş Milletlere üye olan devletlerden

²⁰⁷ Osman Şen, *op.cit.*, s. 166-167.

²⁰⁸ Ercan Çitlioğlu, *op.cit.*, s. 216-217.

²⁰⁹ Bardo Fassbender, "United Nations Security Council and International Terrorism", ed. by Andrea Bianchi, *Enforcing International Law Norms Against Terrorism*, Oxford, Portland, Hart Publishing, 2004, s. 86.

²¹⁰ Prof. Dr. Jale Civelek, "Uluslararası Barış ve Güvenliğe Tehdit Olarak Uluslararası Terörizm", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 24, Sayı: 1-2, 2004, s. 362.

biri silahlı bir saldırıya maruz kaldığında söz konusu bu kuvvete başvurulabilmektedir.²¹¹

Güvenlik Konseyi söz konusu bu hakkı onaylasa da konu tartışmalı bir hal almıştır. Ek olarak konsey, terör faaliyetlerini işleyen kişi ve grupların ulusal ve uluslararası ceza hukuku doğrultusunda mahkeme karşısına çıkarılması gereken öncelikli vakalar olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Saldırıların ardından Güvenlik Konseyi, ABD'ye destek verdiğini açıklayarak, Birleşmiş Milletler antlaşmasının ilke ve prensiplerine bağlı kalarak kolektif meşru müdafaa hakkına destek olduklarını giriş paragrafında belirtmiştir. Konseyin bu girişimi Amerika Birleşik Devletleri'nin beklentilerini karşılayan bir nitelik taşımaktadır. Nitekim kararın beşinci maddesinde Birleşmiş Milletler Antlaşmasının sorumluluğu altında 11 Eylül terör saldırılarına cevap olarak tüm gerekli adımların atılmaya hazır olduğu değerlendirilmiştir.²¹²

Bu doğrultuda 1368 sayılı kararın belirsiz ve çelişkili olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Nitekim, Güvenlik Konseyi gidişatı kendi kontrolü altına almakla ABD tarafından yapılacak çoklu hareket girişimlerine boyun eğmek arasında bocalamaktadır.²¹³ Öte yandan kararın başlangıcında da belirtilen 'Birleşmiş Milletler Şartı ile uyumlu olarak bireysel veya meşru müdafaa doğal hakkını tanıyarak' ifadesi, meşru müdafaa hakkının silahlı saldırılar dışında terör saldırılarına da kullanılabileceğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle meşru müdafaa hakkı geleneksel uluslararası hukuk normlarında sadece devletler arasında yaşanan çatışmalar çerçevesinde ele alınırken 1368 nolu kararlar terör örgütlerinin yaptığı saldırıları da kapsar duruma gelmiştir.²¹⁴ Bu minvalde, tüm devletlere terörle mücadele kapsamında kuvvete başvurma yolunun açıldığı değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmekte ve doğal olarak devletlerin söz konusu maddeyi kendi çıkar ve odaklarına göre yorumlayacaklarını söylemek zor olmayacaktır.

²¹¹ Tamer Kaşıkçı, "Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume: 47, 2016, s. 9.

²¹² Bardo Fassbender, *op.cit.* , s. 87.

²¹³ *Ibid.* , s. 88.

²¹⁴ Tamer Kaşıkçı, *op.cit.* , s. 9.

1368 sayılı karardan sonra konsey tarafından, terör faaliyetlerine yardım etme ve barındırmaya karşı genel ve katı yasaklamalar getiren, duruma daha kapsamlı yaklaşım gösteren 1373 sayılı karar çıkarılmıştır. Hangi türde olursa olsun terörizme destek veya sponsor olan devlet bu karar gereğince yargılanacak ve söz konusu kararın ihlali, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak algılanacaktır.²¹⁵ Bu minvalde, 1373 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi 15 üyesinin de dahil olduğu Terörizmle Mücadele Komitesini kurmuştur. Terörle Mücadele Komitesi, devletlerin karar doğrultusunda hareket etmelerini denetlemekte ve devletlerin terörizme karşı mücadelesi için elde edilebilir imkanlar sunmaya çalışmıştır.²¹⁶

1373 sayılı karar yalnızca Birleşmiş Milletlere üye olan devletleri kapsamayıp tüm dünya devletlerini içine almakta ve her birine çeşitli yükümlülükler ve bağlayıcı şartlar getirmektedir. Bu durumun ‘tüm devletler’ üzerinde bağlayıcı olup olmadığı ve söz konusu şarta dayanan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği uluslararası alanda tartışma konusu olsa da ‘tüm devletlere’ yapılan bu gönderme durumun önemini göstermekte ve Güvenlik Konseyi’nin terörle mücadele ciddi adımlar attığının bir göstergesidir.²¹⁷

Göze çarpan bir başka durum ise 1373 sayılı kararla yine Birleşmiş Milletlerin terör üzerine yaptığı yukarıda bahsedilen sözleşmeler arasında geçmektedir. Zira sözleşmeler yalnızca belirli terör eylemlerini kapsayan dar ve yetersiz maddeler içerirken 1373 nolu karar terörle mücadele anlaşmalarındaki hükümleri de bünyesine alarak taraf olup olunmadığına bakılmaksızın tüm devletlere uygulanılmasını isterken aynı zamanda tüm terör eylemlerine de atıfta bulunmuştur. Bu halde uluslararası hukukta kapsayıcı sözleşme olmamasından kaynaklanan eksilik 1373 sayılı kararla giderilmeye çalışılmıştır.²¹⁸

1368 ve 1373 sayılı kararlarda üstünde durulmayan terör tanımı sorunu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin aldığı 1566 sayılı kararla giderilmeye çalışılmıştır. Buna göre, ölüme neden olma, vücut bütünlüğüne zarar verme kastıyla

²¹⁵ Vincent Joel Proulx, *Transnational Terrorism and State Accountability A New Theory of Prevention*, Oxford-Portland, Hart Publishing, 2012, s. 103-104.

²¹⁶ Sedat Demirci, “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2011, s. 199.

²¹⁷ İbrahim Kaya, *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, Ankara, Uşak Yayınları, 2005, s. 105.

²¹⁸ *Ibid.*, s. 95.

sivillere karşı işlenen suç hareketleri, belirli bir kişide, grupta veya halkta terör hali yaratmak maksadıyla rehine alma, vatandaşlara gözdağı verme veya bir devleti ya da uluslararası örgütü bir şey yapmaya zorlama ya da bir şey yapmaktan alıkoyma gibi davranışların suç olduğu tekrardan beyan edilmiş ve söz konusu bu açıklamaların daha önce Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan sözleşme ve protokollerde geçtiği hatırlatılmıştır.²¹⁹

1566 sayılı kararın üçüncü maddesinde geçen bu açıklamalar her ne kadar terörizm tanımı gibi gözükse de aslında tam bir tanım değil, farklı sözleşmelerde geçen ve ayrı ayrı tanımlanan suç türlerinin bir araya toplanmış hali gibi durmaktadır. Madde, aynı zamanda Birleşmiş Milletlere üye olan devletlere terörizm konusunda açık bir siyasal mesaj vererek kavram üzerinde uzlaşmaya çalışılmıştır şeklinde yorum yapılabilir. Böylece Güvenlik Konseyi'nin terörizm üzerine yaptığı açıklamaların önemli yanı sözleşmelerde var olan terörizm tanımı konusunda ortak bir paydaya varmaktır.²²⁰

Öte yandan 1566 sayılı kararda bahsedilen suç türleri ya da terör tanımı gelişen terörle mücadele alanında bağlayıcı olmayan bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda Güvenlik Konseyi tanımla ilgili kendine kısıtlamalar getirirken, terörizm üzerine yapılan ve genel anlamda kabul edilmiş bir açıklamaya ulaşma amacıyla sorun Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna aktarılsa da bu organda da herhangi bir çözüme ulaşılamamıştır.²²¹

Terörizm kavramının tanımı konusunda devletin yetkisi, tartışmalı, farklı ve çeşitli tanımlamalar ortaya çıkabileceğinden, yasal bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. Terör hareketleri olarak sınıflandırılan girişimlerin doğası gereği kavramın farklı yorumları konuyla alakalı bölgesel ve ulusal yasama organlarında da uyuşmazlıklara sebep olmuştur. Dahası bu durum Güvenlik Konseyinin terörle mücadelede aldığı önlemlerin etkisini azaltmakta ve uyumlu bir işbirliğinin önünü kesmektedir.²²²

²¹⁹ Omer Elagab, Jeehaan Elagab, *op.cit.* , s. 10.

²²⁰ Reuven Young, *op.cit.* , s. 45.

²²¹ Dr. Rosa Giles Carnero, *op.cit.* , s. 67.

²²² *Ibid.* , s. 68.

Bu minvalde terörizm tanımı bir kere devletlerin kendi inisiyatiflerine bırakıldığında Terörle Mücadele Komitesinin, ulusal yasalar altında terörist olarak görülmeyen gruplar üzerinde önleyici tedbirler alması zorlaşacaktır. Böylece terör eylemleri devam edecek ve çözümler sadece durum vakalarına bağlı olarak üretilebilecektir. Bu anlamda uluslararası sistemden önce ulusal sistemlerde ortak bir paydaya varmak önem arz etmektedir.²²³

Terörle mücadele de tanım sorununun beraberinde getirdiği bir başka problem ise devletlerin kendi ilgi ve çıkarlarına bağlı olarak kavrama yaklaşım göstermeleri ve bu doğrultuda temel insan hak ve özgürlüklerini ihlal etmeleridir. Belirli kişileri tutuklamak ya da muhalif grupları bastırmak için kavrama seçici bakış açısı getirilmektedir. Her ne kadar bu durum uluslararası örgütler tarafından açıkça eleştiriliyor olsa da terörle mücadele adı altında belirli kişiler ya da gruplar üzerinde insan hakları ihlalleri gerçekleştirilmektedir.²²⁴ Bu minvalde söz konusu ihlallerin önüne geçilmesi için uluslararası örgütler arasında daha sıkı diyalog ve işbirliği kurulabilir aynı zamanda Terörle Mücadele Komitesi, bu alanda daha etkili bir kontrol sağlamak adına, her devletten insan haklarına uyum durumlarını da belirten ve sürekli güncellenen raporlar talep edebilecektir.

4.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Terörizm

Birleşmiş Milletlerin bir diğer organı olan ve ‘bir devlet bir oy’ anlayışına dayanan Genel Kurul, Birleşmiş Milletlere üye olan bütün devletlerden oluşmaktadır. Kurul, BM antlaşmasının ilke ve prensiplerine bağlı kalarak antlaşmada öngörülen organların herhangi birinin sorumluluk ve yetkileri hakkında tartışma yapma olanağına sahiptir. Aynı zamanda uluslararası barış ve güvenlikle ilgili her türlü tavsiyelerde bulunabilmektedir.²²⁵

Benzer şekilde uluslararası siyasal birliğe, uluslararası hukukun kanunname şeklinde toplanmasına, temel insan hak ve özgürlüklerine ait konuların

²²³ *Ibid.* , s. 68.

²²⁴ *Ibid.* , s. 69.

²²⁵ UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime, *Frequently Asked Questions on International Law Aspects of Countering Terrorism*, United Nations, New York, 2009, s. 16.

farkındalığına, ekonomik, sosyal, insani, kültürel, eğitim ve sağlığa ait uluslararası adımlara ilişkin mevzuları destekleme ve teşvik etme amacıyla çeşitli çalışmaların yapılmasına ve önerilerin dile getirilmesine öncülük etmektedir. Bu noktada milletler arasında meydana gelebilecek çatışmaları barışçıl yollarla çözme yoluna gitmekte ve güvenlik konseyi ile diğer Birleşmiş Milletler organlarından raporlar almaktadır. Birleşmiş Milletlerin bütçesini ayarlamakta ve üye devletlerin finansal değerlendirmelerini ele almaktadır.²²⁶

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tıpkı Güvenlik Konseyi gibi terörizmle mücadele kapsamında birçok taslak hazırlamış ve kararlar almıştır. Genel Kurul kararları incelendiğinde onların genel anlamda iki başlık altında toplandığı görülecektir. Bunlar ‘İnsan Hakları ve Terörizm’ ve ‘Uluslararası Terörizmin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Önlemlerdir’. Kararların yarısından fazlasının vetosuz şekilde kabul edilmesi uluslararası toplumun teröre ilişkin duruşunu, kararlılıklarını ve işbirliğini göstermektedir. Nitekim, Genel Kurul kararları terör saldırılarını engellemek ve gerekli tedbirleri sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Bu yolla tüm devletleri cesaretlendirme yoluna gittiğini söylemek yanlış gözükmemektedir.²²⁷

Genel Kurul’un terörizme yaklaşımı 1970’li yıllara kadar dayandığı görülmektedir. 1972 yılında İsrail’de bir yolcu uçağında bulunan 28 kişinin teröristler tarafından öldürülmesi ve yine aynı yıl içinde Münih Olimpiyatlarında 11 İsrail sporcusunun teröristler tarafından öldürülmesi Genel Kurul’u harekete geçirmeye zorlamıştır. Bu anlamda Kurul ilk önce terörizmin tanımını yapmaya çalışmış ancak başarılı bir sonuç elde edememiştir. Meselenin temelinde her zaman ‘kiminin teröristi kiminin özgürlük savaşçısıdır’ yaklaşımı yatmaktadır. Nitekim, saldırılar ulusal özgürlük için mücadele ya da yabancı işgaline karşı savaş şeklinde gerekçelendirilmektedir.²²⁸ Diğer bir deyişle, saldırılardan sonra Genel Kurul kavrama ilişkin tanım yapma girişimlerinde bulunsa da bir sonuca varılamamış ve tanımlama çabaları bazıları, sosyal, ekonomik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek

²²⁶ *Ibid.* , s. 17.

²²⁷ Halis Ayhan, *op.cit.* , s. 134.

²²⁸ Nicholas Rostow, “Before and After: The Changed UN Response to Terrorism Since September 11th”, *Cornell International Law Journal*, Volume: 35, Issue: 3, 2002, s. 480.

için terörizme bir strateji olarak başvurduğundan dolayı boşa çıkmaya devam etmiştir.²²⁹

Eylül 1972’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Genel Kurul’dan, korku ortamı yaratan ve ulusal liderlere, diplomatlara, uluslararası yolculara ve diğer masum sivillere karşı yönlendirilen saldırıları göz önünde bulundurarak bir adım atmasını istemiştir. Bu minvalde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ‘Altıncı Komite’ adlı bir alt komite kurmuştur. Altıncı Komite başkanı da tıpkı diğer organların tecrübe ettiği gibi tanım yapmadaki güçlüğü dikkat çekmiş, tüm devletlerin uluslararası terörizmi kınadığını ancak tanım konusu gündeme gelince ortak bir anlaşmaya varılamadığını dile getirmiştir.²³⁰

Yine 1972 yılında Genel Sekreter ‘Uluslararası Terörizmin Önlenmesi İçin Önlemler’ adlı bir çalışmanın Genel Kurul bünyesinde tartışılmasını istemiştir. Ancak bu girişim ‘tanım’ sıkıntısından dolayı pek çok görüş ayrılığı ile son bulmuş ve sonunda mesele başka bir uzun başlıklı ‘önlemler’²³¹ kararıyla ele alınmıştır.²³² Söz konusu başlığa bakıldığında Birleşmiş Milletlerin ne derece fikir ayrılığına düştüğü görülebilmektedir. Zira, 1970’li yıllarda bağımsızlıklarını kendi kendilerine kazanan birçok tarafsız devlet, belirli terör eylemlerini ulusal özgürlük mücadelelerinde gerekli ve yasal girişimler olarak görmüşlerdir.²³³

Yine 1972 Birleşmiş Milletler Genele Kurulu 3034 sayılı kararı ile 35 temsilî bulunan ‘Uluslararası Terörizm Üzerine Ad Hoc Komitesi’ kurmuştur. Üç alt birimi içinde barındıran Ad Hoc Komitesinden biri terörizm kavramının tanımı problemiyle ilgilenirken bir diğeri terörizmin sebepleri üzerine sonucusu ise terörizmin

²²⁹ *Ibid.* , s. 480.

²³⁰ Narinder Singh, “The United Nations’ Efforts at Combatting International Terrorism”, *FICHL Policy Brief Series*, No:81, 2017, s. 1.

²³¹ Measures to prevent international terrorism which endangers or takes innocent human lives or jeopardizes fundamental freedoms, and study of the underlying causes of those forms of terrorism and acts of violence which lie in misery, frustration, grievance and despair and which cause some people to sacrifice human lives, including their own, in an attempt to effect radical changes, A/RES/3034, 1972.

²³² İbrahim Kaya, *op.cit.* , s. 90.

²³³ Alex P. Schmid, *op.cit.* , s. 50.

önlenmesi üzerine çalışmalar yürütmüştür. Farklı uluslara ait gruplar teklif taslaklarını imzalasalar bile terörizm üzerine bir işbirliği oluşturulamamıştır.²³⁴

Tarafsız gruplar uluslararası terörizmi, bir grup tarafından işlenen insan yaşamlarını tehlikeye atan ve temel hak ve özgürlüklere zarar veren şiddet hareketleri şeklinde tanımlarken tehdidin yalnızca bir devletle sınırlandırılmayacağını belirtmişlerdir. Buna paralel olarak teklif taslağı ırkçı ve kolonyal rejimlere maruz kalan devletlerin vazgeçilmez ‘self-determinasyon’ hakkına da vurgu yapmışlardır.²³⁵

Terörizm kavramına yapılan bu farklı yaklaşımlar neticede ortak bir tanımın yapılmasının önünü kesmiş ve uluslararası alanda ortak bir işbirliği yapılamaz olmuştur. Nitekim, komite 1973 ve 1976 yılları arasında askıya alındıktan sonra yavaş yavaş etkinliğini yitirmiş böylece tanım problemi Soğuk Savaşın sonuna kadar akıya alınmıştır.²³⁶

Genel Kurul’un terörle mücadelede eskiye nazaran daha etkili önlemleri 1994 yılında almaya başladığı görülecektir. Nitekim bu yılda Genel Kurul 49/60 sayılı kararı ile terör saldırılarını her kim her nerede ne işlediyse haklı gerekçesinin olmadığını ve suç olarak kabul edileceğini belirtmiş, ‘saldırıları haklılaştırmak için talep edilen her türlü etnik, dini, siyasal, ideolojik ve ırkçı düşünce sistemleri hiçbir durumda haklı gerekçelere oturtulamaz’ şeklinde açıklama yapmıştır.

Aynı şekilde tüm devletlere, Birleşmiş Milletler Anlaşması gereğince yerine getirilmesi gereken yükümlülükler hatırlatılmış, terörizmle mücadele de diğer uluslararası hukuk hükümlerine bağlı kalınma zorunluluğu tekrardan gündeme gelmiştir. Ek olarak, her bir kararda görüldüğü gibi uluslararası hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde terörizmin önlenmesi için acil tedbirler alınması gerektiğinin altı çizilmiştir. Öte yandan tıpkı Güvenlik Konseyi gibi Genel Kurul da, uygulamada ortak bir paydaya ulaşamadığı için terörizm kavramı üzerinde bir

²³⁴ *Ibid.* , s. 50.

²³⁵ *Ibid.* , s. 50.

²³⁶ *Ibid.* , s. 50.

konsensus oluşturamamıştır.²³⁷ Ancak tüm bu açıklamalar göz önüne alındığında Genel Kurul kararlarının uluslararası hukuk niteliği taşımadığı görülecektir. Bu anlamda terörle mücadelede söz konusu kararların yaptırım gücünün sorgulanabilir oluşu dikkat çekmektedir.

1996 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 51/210 sayılı kararla bir Ad Hoc komite daha kurmuştur. Komite daha önce imzalanan bölgesel sözleşmeleri destekleme, terörizmin birçok yönüyle mücadele etmek adına farklı anlaşmalar hazırlama ve uluslararası alanda terörle mücadelede atılan adımlar arasında oluşan boşlukları giderme konularında görevlendirilmiştir.²³⁸

Altıncı Komite tarafından da desteklenen Ad Hoc, ‘Kapsamlı Uluslararası Terörizm Sözleşmesi’ çalışmalarına on yıldan fazladır devam etmektedir. Ayrıca Komite aracılığı ile 1998’deki ‘Terörist Bombalamaların Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’, 1999’daki ‘Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’ ve 2005’deki ‘Nükleer Terör Saldırılarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’ müzakere edilmiştir.²³⁹

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda ve Ad Hoc Komite de gündemde olan bir diğer husus ise bireylerin ya da grupların giriştiği eylemler terör sayılırken devletlerin giriştiği bazı faaliyetlerin terörizm kapsamına alınıp alınmayacağı ile ilgili olmuştur. Devletlerin çoğunluğu terör eylemlerini grup ya da kişiler tarafından işlenen saldırılara indirgemeyi tercih ederken, diğer bazı devletler ve gözlemciler ise kendilerini ya da devlet dışı grupları devlet ya da devlet destekli terörizmin kurbanı olarak ele almaktadırlar.²⁴⁰

Söz konusu bu meselelerin sürekli gündeme gelmesi ve çözülememesinin sebebi olarak Birleşmiş Milletlerin esnek bir dil kullandığı ve bu durumun devletlere terörizm konusunda farklı yaklaşımlar sergileme olanağı sunduğu değerlendirmesini yapmak mümkündür. Bu minvalde BM Ad Hoc komitesinin terörizm ile alakalı

²³⁷ UNODC, *op.cit.*, s. 17.

²³⁸ Alex P. Schmid, *op.cit.*, s. 51.

²³⁹ The United Nations Counter-Terrorism Complex Breacuracy, Political Influence and Civil Liberties, February 23, 2017, s. 35.

²⁴⁰ Alex P. Schmid, *op.cit.*, s. 51.

tartışmalı konularını sayacak olursak bunların terör saldırılarının sadece belirli kişi ya da gruplara indirgenip devletleri de içine alıp almayacağı, yabancı işgaline karşı mücadele etmek için halkların self-determinasyon hakkının terörizm kavramından ayrı tutulup tutulamayacağı, ulusal silahlı kuvvetlerin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak silahlı çatışma esnasında resmi görevlerini yerine getirmesinin terörizm kavramından ayrı tutulup tutulmayacağı meselelerini saymak olanaklı gözükmektedir.²⁴¹

2006 yılında yine Birleşmiş Milletler, terörle mücadele adına yürüttükleri faaliyetleri geliştirmek ve güçlendirmek için ‘Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisini’ hazırlamıştır. 2017 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği görevine getirilen ve bu tarihe kadar BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinde görev yapan Antonio Guterres, terörle mücadele yüksek seviye konferansı raporunda şiddet içeren aşırılıkçılığın çatışmaları alevlendirdiğini, insan haklarını koruyan ve geliştirmeye çalışan çabaları aksattığını belirtmiştir. Terörizmin her devleti etkileyen ve daha önce eşi benzeri görülmemiş seviyeye ulaşan karmaşık küresel boyutuna dikkat çeken Genel Sekreter, pratik çözümler bulabilen yeni ortaklıklar kurmak, bilgi paylaşmak ve uluslararası işbirliği geliştirmek için yüksek seviye konferans düzenlemiştir.²⁴²

Genel Kurul Kararı ve Ek Hareket Planı ile kabul edilen Birleşmiş Milletler Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisi, ulusal, bölgesel ve uluslararası terörle mücadele söylemlerini geliştirmeyi amaçlayan küresel bir doküman olmuştur. Söz konusu bu belgenin, Birleşmiş Milletlere üye tüm devletlerin gerek bireysel gerek ortak anlamda terörizmi önlemek ve onunla mücadele etmek için pratik ve işe yarar adımlar atarak ortak bir stratejik yaklaşım sergilemeye fırsat sunduğunu söylemek mümkündür.²⁴³

Dört önemli ayağı olan stratejinin ilk ayağı, terörün yayılmasına olanak sağlayan şartlara karşı önlemler almaktır. Buna göre Genel Kurul her devletten çatışmaları önlemek ve çözmek, ekonomik gelişimleri desteklemek, sosyal

²⁴¹ *Ibid.* , s. 51-52.

²⁴² Report of the United Nations High Level Conference on Counter-Terrorism, 28-29 June 2018, United Nations Headquarters New York, s. 6.

²⁴³ UNODC, *op.cit.* , s. 19.

dışlanmışlığı ve marjinalleştirici unsurları azaltılmak, barışçıl yollarla ve diyalog kurularak farklı din ve kültürlere ait gruplar arasında uzlaşmaya varan anlaşmalar yapmak konusunda tedbirlerin uygulanmasını öngörmüştür. Buradaki amaç hassas ve kolay etkilenebilen grupların radikalleşme ve şiddet içerikli eylemlerde bulunma oranını azaltarak terörizmin önüne geçmektir. Bunların dışında terör mağdurlarının yakınlarına yardımın erekliliğine, aynı zamanda sivil toplum grupları, gençler ve kadınlarla daha sıkı bağlar kurulması gerektiğine dair vurgu yapılmıştır.²⁴⁴

Stratejinin ikinci ayağında terörizmle mücadele için önlemler alınmasına dikkat çekilmiştir. Kapasite geliştirmeye yönelik adımlar, koordine olmuş bir şekilde hareket etme ve bilgi paylaşımının gerekliliğine değinilmiştir. Stratejinin üçüncü ayağında ise terörizmle savaşmak ve önlemek için devletlerin kapasitesinin geliştirilmesi ve bu bağlamda Birleşmiş Milletlerin rolünün güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Stratejinin dördüncü ve son ayağında ise terörizmle mücadele ederken hukukun üstünlüğüne ve insan haklarını sağlama konusunda emin olmak için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğine dair vurgu yapılmıştır.²⁴⁵

Kısacası Birleşmiş Milletler Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisinin üye devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesiyle belgenin meşruluğu, Birleşmiş Milletleri terörizmle mücadele alanında ve küresel topluluğa yardımcı olmada en iyi pozisyona oturtmuştur. Aynı şekilde katılımcılar kısa ve uzun vadede daha sonraki yıllarda gerçekleşen ilerlemeleri gözler önüne sermek adına terörle mücadele faaliyetlerinin gerekliliğine de vurgu yapmışlardır.²⁴⁶

Bu minvalde Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Kararlarına bakıldığında devletlerin siyasi amaçları, bağımsızlık mücadeleleri ve self-determinasyon hakkının belirgin olmayan sınırları sebebiyle uluslararası örgüt nezdinden hala bir terörizm tanımı yapılamadığı görülecektir. Bu sebepten dolayı terörle mücadelede belirli bir takım sözleşme ve protokollere yer verildiği açıktır. Ancak bu alanda mücadele konusunda, belirtilen sözleşme ve protokollerin

²⁴⁴ <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/united-nations-general-assembly-adopts-global-counter-terrorism-strategy> , Erişim Tarihi: 01.09.2019.

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ 42nd Conference on the United Nations of the Next Decade, Sponsored by the Stanley Foundation, "Implementation of the UN Global Counterterrorism Strategy", June 8-13 2007, s. 39.

yeterli olmadığı anlaşılmış ve bu minvalde güvenlik stratejilerinde değişikliğe gidilmiştir.²⁴⁷

Birleşmiş Milletlerin perspektifine göre tüm biçimlerinde ve görünüşlerinde yer alan yöntem ve uygulamalarıyla terörizm, temel hak ve özgürlüklere, insan haklarına ve demokrasiye zarar vermekte, toprak bütünlüğünü tehdit etmekte, devletlerin güvenliği ile hükümetlerin istikrarını sekteye uğratmaktadır. Bu sebeple uluslararası kamuoyu terörle mücadelede ve terörün engellenmesinde gerekli adımları atmalıdır. Ayrıca Birleşmiş Milletler nezdinde terörizmin herhangi bir din, milliyet, medeniyet ve etnik grupla ilişkilendirilemeyeceği anlayışı hakimdir.²⁴⁸

Bu bağlamda Birleşmiş Milletlerin terörle mücadelesindeki dönüm noktası 11 Eylül 2001 saldırılarıdır. 11 Eylül'den önce BM terörizme dar kapsamlı ve belirli suçlar üzerinden yaklaşırken 11 Eylül'den sonra Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'un girişimleri ile uluslararası terörizmin tüm yönleriyle mücadele etmek için faaliyetlerde bulunulmuş ve işbirliğinin önemine dikkat çekilmiştir.²⁴⁹

Bununla birlikte uluslararası hukukun terör suçlularını yargılama konusunda gerekli yetkiye sahip olmaması bu meselenin ulusal hukuklara devredilmesine sebep olmuştur. Nitekim alınan kararlar ve sözleşmelerde her bir terör suçunun ulusal düzeyde de suç olarak beyan edilmesi istenmiş parlamento, bakanlar kurulu gibi devlet bünyelerinde gerekli yargılama sistemleri oluşturulmuştur.²⁵⁰ Uluslararası hukuk, terörizme karşı yasalara harfiyen uyacak şekilde yaklaşım gösterse de ortaya çıkan self-determinasyon, yabancı işgaline karşı mücadele, ulusal özgürlük ve meşru müdafaa gibi tartışmalı kavramlar sebebiyle uygulamada yetersizlikler meydana gelmiş ve terörizm tehdidini azaltmada elverişsiz bir rol üstlenmiştir. Bu minvalde her ne kadar şartlara bağlı olarak önlemler alınsa da uluslararası hukukun başarısız yanları oldukça net bir şekilde görülebilmektedir.²⁵¹

²⁴⁷ Onur Utku Sevim, "Birleşmiş Milletlerin Küresel Terörizm ile Mücadele Algısı Çerçevesinde Türkiye", Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, *Uluslararası Hukuk Bülteni*, Sayı: 11, 2017, s. 15.

²⁴⁸ *Ibid.*, s. 16.

²⁴⁹ *Ibid.*, s. 16.

²⁵⁰ Suna Tekel, *op.cit.*, s. 1363.

²⁵¹ Caleb M. Pilgrim, "Terrorism in National and International Law", Penn State International Law Review, *Dickinson Journal of International Law*, Volume: 8, Number: 2, 1990, s. 169.

BÖLÜM 5

5. NATO VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TERÖRİZME YAKLAŞIMI

5.1. NATO ve Terörizm

NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde Washington Antlaşmasıyla Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesine uygun olarak oluşturulan ortak bir savunma örgütüdür. Siyasi ve askeri alanda tüm üye ülkelerin güvenliğinden ve özgürlüklerinin korunmasından sorumlu tutulmaktadır. Örgüte üye olan tüm devletler, ortak savunma faaliyetlerini geliştirmeyi amaçlamış, üyelerden birinin toprak bütünlüğü, siyasal istikrarı ve güvenliği tehlikeye girdiğinde bir araya gelerek işbirliği içinde bulunacaklarını taahhüt etmişlerdir.²⁵²

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte örgüt kimlik bunalımına girmiş ve varlığı ile amaçları tartışılır konuma gelmiştir. Bunun sonucunda örgüt kendine yeni amaç ve görev alanları belirlemiştir. Bu minvalde, 1990'lı yıllardan itibaren aşamalı olarak dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Günümüzde kitle imha silahlarına kolayca erişim, balistik füzelerin yaygınlaşması, siber saldırıların artması ve terörizmin küresel boyuta ulaşması gibi etmenler devletler tarafından tehdit olarak algılanmaya başlamıştır.²⁵³

NATO'nun faaliyetlerindeki en büyük girişimler Afganistan ve Irak işgalleri olarak değerlendirilmektedir. İşgallerdeki asıl amaçların bölgeye demokrasi, istikrar ve barış getirmek olduğu söylene de söz konusu bu faaliyetler dünya kamuoyu nezdinde tartışmalı bir boyut kazanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra

²⁵² Elif Çolakoğlu, "NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 33, 2012, s. 103.

²⁵³ *Ibid.*, s. 103.

örgütün temel amacı uluslararası alanda terörle mücadele olmuştur. Bünyesine daha fazla devleti katarak güvenlik konusunda işbirliğine dayanan bir yaklaşım göstermeye çalışmıştır.²⁵⁴

Günümüzde NATO'nun dönüşümünü ve terörizme karşı yaklaşımını değerlendirebilmek için örgütü oluşturan ve yönlendiren temel olayları incelemek faydalı gözükmektedir. Bu anlamda örgütün dört temel evreden geçtiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki 1949 ile 1991 yılları arasındaki Soğuk Savaş Dönemi, ikincisi 1991 ile 2001 yılları arasındaki Soğuk Savaş sonrası dönem, üçüncüsü 2001 ve 2010 yılları arasındaki 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası güvenlik ortamı dönemi, dördüncü ve son dönem ise 2010'dan günümüze NATO'nun Lizbon Zirve Deklarasyonu ve kabul edilen yeni stratejik konsepti dönemidir.²⁵⁵

1949 ve 1991 yılları arasındaki dönemde SSCB'nin izlediği yayılcı politika, Avrupa'yı Doğu ve Batı olarak bölmesi, Türk boğazları üzerinde hak iddia etmesi ve Balkanlar'daki baskısını arttırması sonucu NATO somut önlemler almaya mecbur kalmıştır. Batı kutbunun savunmasını ifade eden NATO, Soğuk Savaş boyunca gelişimlere paralel olarak yeni stratejiler ve konseptler belirlemiştir. Bu dönemde odak noktası SSCB olan NATO'nun asıl amacı ise kolektif ortak anlayış çerçevesinde SSCB üzerinde caydırıcı bir etkide bulunmak olmuş ve stratejiler, belirli bir düşmanın olası hareket tarzına göre eylem biçimlerini saptamak üzerine geliştirilmiştir.²⁵⁶

Nitekim, 1950 yılında kabul edilen 'Tecavüzü Caydırma Stratejisi', SSCB'nin olası tehdit ve saldırılarına karşı, 1952 yılında kabul edilen 'Entegre Kuvvetlerin Oluşturulması Stratejisi', ABD'nin çevreleme politikasına paralel olarak Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka kabul edilmesi ve farklı kanatların bir arada hareket edebilmesi amacı ile kabul edilmiştir. 1957 yılında hazırlanan 'Topyekün Karşılıklılık Stratejisi', SSCB'nin nükleer silahlara sahip oluşuna paralel olarak söz konusu silahların ittifaka entegrasyonu amacıyla ve 1968 yılında kabul edilen 'Esnek

²⁵⁴ *Ibid.*, s. 103.

²⁵⁵

<http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/>, Erişim Tarihi: 03.09.2019.

²⁵⁶ Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 23, 2012, s. 41.

Karşılıklılık Stratejisi' ise Küba Krizi sonucu meydana gelebilecek bir nükleer felakete karşı kabul edilmiştir.²⁵⁷

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte daha önceden tanımlanan tehdit ortadan kalkmış ve NATO yeni bir kimlik arayışı içine girmiştir. Tehditlerin ortadan kalmasıyla birlikte yeni bir düzenin kurulacağı bekleniyordu. 1991 yılında yayınlanan yeni stratejide, oluşan güvenlik ortamının sürdürülmesine, diyalogların artmasına ve işbirliğine dair vurgular ön plana çıkmıştır. Buna paralel olarak Soğuk Savaş sonrası oluşabilecek yeni çatışmalar ihtimaller dahilinde değerlendirilmeye alınmış, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi gibi konular üzerinde durulmaya başlanmıştır.²⁵⁸ Yine aynı strateji içerisinde ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliğin savunma boyutuna vurgu yapılmış ve bu güvenliğin ve istikrar ortamının siyasal, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına değinilmiştir.²⁵⁹

1991 yılından 2001 yılına kadar geçen süre içerisinde ise NATO 1999 yılında bir yeni stratejik konsept daha oluşturmuştur. Bu zaman zarflarında başlayan ve Kosova'yı sıkıntılı duruma düşüren Arnavut-Sırp çatışmaları, ittifakı olaya müdahale etmeye mecbur bırakmıştır. Birçok sivilin katledilmesi ve istikrarsız bir ortamın oluşması sebebiyle NATO, ağır silahların imhası ve hava sahasının kontrolü için harekete geçmiştir. Bunlara ek olarak, barış gücünün teşkiliyle çatışmaların durdurulması, ağır silahların kullanımının engellenmesi, karşıt görüşler arasında diyalogların artışı öngörülmüştür.²⁶⁰

1999 yılında uygulanan stratejik konseptte çeşitli risk ve tehditlerin yer aldığı ortamda güvenliğin oluşturulması öngörülmüş ve ittifakın amaçları olarak üyelerin sadece askeri anlamda değil, siyasal anlamda da istikrarın sağlanması, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, çevre sorunları gibi olgulara da vurgu yapılmıştır.²⁶¹ Başlarda üyeler arasında güvenlik ve istikrar sağlama düşüncesi daha

²⁵⁷ *Ibid.* , s. 41.

²⁵⁸ Salih Bıçakçı, "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 34, 2012, s. 206.

²⁵⁹ Elif Çolakoğlu, *op.cit.* , s. 104.

²⁶⁰ Haktan Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2012, Sayı: 25, 2012, s. 114.

²⁶¹ Hasan Deniz Pekşen, *op.cit.* , s. 42.

sonra yerini ‘alan dışı’ müdahalede bulunmaya bırakmıştır. Bu anlamda örgüte üye olan devletlerin istikrarının sağlanma fikri, ittifaka komşu bölgelerin düzenine bağlı olduğu düşüncesiyle desteklenmiştir. Böylece NATO, savunma ittifakından üyelerini tehdit eden güvenlik ortamına karşı önlemler almak üzere yapılanan kolektif bir örgüte doğru değişim geçirmiş, son zamanlarda kendini iyice belli eden terörizm, kitle imha silahlarının kolaylıkla ele geçirilmesi, organize suç örgütlerindeki artış, göç, etnik ve milliyetçi çatışmalar gibi sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel sorunlara değinilmeye başlanmıştır.²⁶²

İlerleyen süreçlerde NATO, 2002 Prag, 2004 İstanbul, 2006 Riga, 2008 Bükreş, 2010 Lizbon, ve 2012 Chicago zirveleri ile söz konusu asimetrik saldırı ve tehditlere karşı güvenlik ortamı oluşturabilmek için uygun çözümler üretmeye çalışmıştır. Sürecin uzaması ve probleme çözüm getirilememesinin ardında yatan sebepler olarak 2002 yılında ABD başkanı Bush’un ‘Ulusal Güvenlik Stratejisi’ çerçevesinde ‘Bush Doktrini’ olarak da adlandırılan terörizme karşı savaş adı altında saldırgan politikalar izlemesi ve bunun sonucunda oluşan bölünmeler ve tartışma ortamının meydana gelmesi söylenebilir.²⁶³

Bu anlamda tarihsel süreç göz önüne alındığında Soğuk Savaş boyunca terörizmin, NATO için öncelikli konular içerisinde yer almadığı ve birincil tehdit olarak algılanmadığı değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmektedir. İki kutuplu dünya düzeninde oluşturulan tüm planlar, stratejiler ve askeri yapılanmalar Sovyetler Birliği ve onun etrafında şekillenmiştir denilebilir. Soğuk savaş sonrası dönemde ise ittifakın daha çok diyalogların artırılması, karşıt görüşlü etnik ve milliyetçi çatışmaların önüne geçilmesi, işbirliği, göç, insan kaçakçılığı gibi konular üzerinde durarak savunma politikasını öngördüğüne ve gerekli gördüğü durumlarda ‘alan içi’ yaklaşımdan ‘alan dışı’ faaliyetlere yöneldiğine şahit olunmuştur. Öte yandan 11 Eylül 2001 saldırıları ise NATO için bir dönüm noktası olmuş ve ittifakın terörizme olan yaklaşımı tamamen değişmiştir. Söz konusu bu saldırılar, ilk başta ‘ülke içi’ ve

²⁶² *Ibid.* , s. 43.

²⁶³ *Ibid.* , s. 45-46.

‘ulusal’ problem olarak görülen meseleyi uluslararası bir güvenlik sorunu boyutuna taşımıştır.²⁶⁴

Bu sebepten dolayı terörizmle mücadele edebilmek için geçmişten daha kapsamlı askeri, siyasi ve ekonomik önlemlerin alınması gerektiği düşüncesi NATO içinde baskın bir düşünce haline gelmiş ve bundan sonraki politikaların şeklini belirlemede rol üstlenmiştir. Örgütün yapısal ve işlevsel özellikleri dikkate alındığında, yapısal yönde sorumluluğun devletlerin bizzat kendilerine ait olduğu işlevsel yönde ise NATO’nun kendisi terörle mücadele etmekle birlikte uluslararası alanda yürütülen faaliyetlere katkı sağlamakta ve ulusal, bölgesel ve uluslararası parametrelerde merkezi bir koordinatör olarak yer almaktadır.²⁶⁵

NATO belirli çerçeve içerisinde mevcut durumunu korumaya çalışırken bir yandan da 11 Eylül saldırıları sonrası oluşacak güvenlik sorunlarına ve ortamına kendini hazırlayabilmek için terörizm merkezli dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Bu anlamda birçok plan, doktrin ve strateji tekrardan gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş, sadece silahların yer aldığı teknolojik gelişmeler değerlendirilmeye alınmamış aynı zamanda eğitim, lojistik ve düşünce alanında da değişim geçirmeye başlamıştır. Tek bir tehdide odaklanmayan, ülke içinde ve dışında güvenlik tehdidi oluşturan terörizme karşı NATO hem askeri hem de siyasi açıdan güvenlik hizmeti sağlayan uluslararası bir örgüte dönüşmüştür.²⁶⁶

Bunlara paralel olarak 11 Eylül saldırılarından sonra NATO’nun geçirdiği bu değişimler, daha sonra Amerika Birleşik Devletleri başkanı Bush’un çeşitli konuşmalarında bahsedilen güvenliğe ilişkin yeni yaklaşım olan ve 2002 yılında kabul edilen ‘ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’ ile meşruluk kazanmıştır. Ulusal Güvenlik Stratejisinde terörizme karşı ‘önleyici müdahale’ olarak geçen karşı tepki ile NATO’nun genişletilmesi öngörülmüş, koalisyon savaşlarına katkıların artması planlanmış ve teknolojik gelişmelere hız verilmiştir.²⁶⁷

²⁶⁴ Münir Yalçın Saraçoğlu, “NATO’nun Bariyerleri: Terörizmle Mücadelede Yaşanan Dönüşüm ve İttifakın Etkinliğini Azaltan Faktörler”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2016, s. 81.

²⁶⁵ *Ibid.*, s. 81.

²⁶⁶ *Ibid.*, s. 83.

²⁶⁷ Fırat Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 2, 2005, s. 16-17.

NATO'nun terörle mücadele amaçlarına bakılacak olunursa, bunların terör saldırılarına son vermek, teröristlere karşı harekete geçmek, saldırılara karşı insanları ve altyapıları korumak, saldırılardan sonra hızlı bir şekilde toparlanma sürecini başlatmak, insanların terör örgütlerine üye olmalarının önünü kesmek ve insanların terörizme destek olmalarını önlemek olduğu iddia edilebilir.²⁶⁸

Yine bunlara ek olarak 11 Eylül saldırılarından sonra Kuzey Atlantik Antlaşmasının beşinci maddesi²⁶⁹ uygulamaya konulmuş ve ilk defa bir terör eyleminin ittifaka üye olan devletlerden birine karşı gerçekleştirilen bir saldırı olarak kabul edilmiştir. Saldırı sonrası siyasi ve askeri alanlarda şekillenen NATO için dört askeri faaliyet çerçevesi saptanmıştır. Bunlar 'anti-terör', 'sonuç yönetimi', 'karşı terörizm' ve her zaman vurgusu yapılan 'işbirliğidir'.²⁷⁰ Bunlardan ilki yani anti-terör, sınırlı tepkiyi, askeri kuvvetlerin olayı belirli sınırlar içerisinde tutmasını ve zayıf noktaların giderilmesini kapsamaktadır. Sonuç yönetimi saldırı olduktan sonra kısa sürede toparlanmayı ve acil yardım için olanak sağlanmasını, karşı terörizm ise karşı askeri kuvvet uygulamaları dahil saldırı önlemlerinin alınmasını kapsamaktadır. Sonucusu olan işbirliği çerçevesi ise Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlerle ortak çalışmalarını ifade etmektedir.²⁷¹

Tüm bunlar ışığında 11 Eylül saldırılarından hemen sonra NATO, İngiltere'yi de yanına alarak 7 Ekim 2001'de 'Sonsuz Özgürlük Operasyonu' adını verdikleri faaliyetlere girişmiş ve Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Koalisyonla dahil olan çoğu devlet operasyona destek verdiğini açıklamıştır. Operasyonun başarıya ulaşması sonucunda Taliban yönetimi devrilmiş ve ülkenin yeniden inşa

²⁶⁸ Col. Dr. Omer F. Cantenar, "NATO and Countering Terrorism", *NATO Defence College*, <https://nuou.org.ua/assets/documents/nato-and-countering-terrorism.pdf> , Erişim Tarihi: 06.09.2019, s. 6.

²⁶⁹ Anlaşmanın 5. Maddesi: The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security. *North Atlantic Treaty (1949)*.

²⁷⁰ Serhat Yalçın, *op.cit.* , s. 112.

²⁷¹ *Ibid.* , s. 112-113.

edilme süreci başlamıştır.²⁷² Taliban yönetiminin devrilmesinin ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2001 yılında aldığı 1368 sayılı kararıyla, Kabil ve çevresinde istikrarı tesisi etmek ve barış ortamını oluşturmak için 'Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'(ISAF) oluşturulmuştur. 2003 yılında ise NATO, ISAF'ın koordinasyon ve emir yetki komutasını devralmıştır.²⁷³ Bu noktada ISAF'ın asıl amacı terör örgütlerine güvenli bir barınma merkezi olmasını diye Afganistan ulusal güvenlik güçlerinin ve yetkililerinin kapasitelerini arttırarak gelişmelerine öncülük etmektir. Ayrıca ülkenin yeniden inşası içinde çalışmalarda bulunmuştur.²⁷⁴

Bu bağlamda NATO'nun öncülüğünde, geçici olarak görevlendirilen yetkililerin ve Birleşmiş Milletlere ait personellerin güvenli bir ortamda çalışabilmeleri için Kabil ve çevresinde güvenliğin korunması konusunda gerekli adımlar atılmış, Afgan güvenlik güçleri ve ulusal ordu yapıları geliştirilmeye çalışılmış, yeniden inşa etme sürecinde gerekli ihtiyaçlar belirlenmiş, su kaynakları restore edilmiş, teknik tarımsal destek sağlanmış, okullar ve hastaneler onarılmıştır. Bu projeler sayesinde terörizmin sebep olduğu ekonomik çöküntü bir nebze de olsa giderilmiştir. Ayrıca ülkenin toparlanması, daha güvenli bir ortamın oluşması, merkezi otorite etkisinin tüm ülkeye yayılması amacıyla uluslararası sivil ve askeri personelleri içeren takımlar oluşturulmuştur.²⁷⁵

Bunların dışında saldırılarından sonra 9 Ekim 2001 tarihinde, NATO 'Eagle Assist Operasyonu' olarak da nitelendirilen ilk anti-terör operasyonunu gerçekleştirmiş ve havadan erken uyarı ve kontrol sistemi uçaklarını daha sonra olabilecek saldırıları tespit etmek amacıyla ülke sınırları içerisine konuşlandırmıştır ve operasyon 2002 yılına kadar sürmüştür. O zamandan beri havadan erken uyarı ve kontrol sistemi uçakları güvenlik konseptinin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir.²⁷⁶ Yine bu süreçte NATO kuvvetleri, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasadışı girişimlere odaklanarak El-Kaide ile ilgili olduğu düşünülen gruplara karşı

²⁷² Dicle Sasaoğlu, "NATO Müdahalesi Sonrasında Afganistan", *Bilgesam Analiz/Orta Asya*, No: 1176, 2014, s. 2.

²⁷³ https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm?selectedLocale=en , Erişim Tarihi: 09.09.2019.

²⁷⁴ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm?selectedLocale=en , Erişim Tarihi: 09.09.2019.

²⁷⁵ NATO-OTAN, Response to Terrorism, Briefing, "NATO and The Fight Against Terrorism", March 2005, s. 3.

²⁷⁶ *Ibid.* , s. 3.

harekete geçmiştir. ‘Uluslararası Güvenlik Destek Gücünün’ komutasını devralarak Afganistan’daki El-Kaide ve Taliban eğitim kamplarına operasyonlar düzenlemiştir.²⁷⁷

26 Ekim 2001 de ise NATO güvenlik güçleri ‘Etkin Çaba Harekatı’ dedikleri faaliyete başlamıştır. Operasyon boyunca NATO gemileri Akdeniz’de devriye gezmişler, terör girişimlerine karşı önlemler almak, caydırmak ve savunmak için gemi trafiklerini izlemeye almışlardır. Bu yolla NATO, dünyanın en işlek deniz ticaret yollarını denetim altına almıştır.²⁷⁸ İlk başlarda sevk edilmiş kuvvetlere dayalı olan operasyon daha sonra sensörler ağıyla bilgi ve istihbarat toplayarak ‘bilgi odaklı’ bir yapıyı da bünyesine eklemiştir. Böylece veritabanı örgüt için vazgeçilmez bir parça olmuştur. Daha sonra operasyonun ittifaka üye olan devletlere açılmasıyla, çok yönlü çerçevede terörle mücadele işbirliği tesis edilmiştir.²⁷⁹

Tüm bu faaliyetler boyunca NATO’nun önem verdiği bir diğer konu ise istihbarat olmuştur. Artan bilgi paylaşımının, terörizmi önlemede ne derece etkili olduğu ortaya çıkmış ve bu doğrultuda ‘Terör Tehdit İstihbarat Birimi’ kurulmuştur. Değerlendirmelere ve gelişmelere dayalı olarak stratejik düzeyde istihbarat paylaşımına dikkat edilmiştir. Hem NATO’nun hem de ittifaka üye ülkelerin istihbarat konusunda kaynaklarını seferber etmesi çok yönlü yaklaşımların önemini de gözler önüne sermiştir.²⁸⁰ Birim daha sonra Euro-Atlantik Ortaklık Konseyi’nin kurulmasıyla geliştirilmiştir. Bilgi paylaşımını daha verimli ve etkili kılabilmek için aynı zamanda, operasyon seviyesinde askeri planlamaları ve karar alma mekanizmalarını destekle amacı güden ‘İstihbarat Füzyon Merkezi’ kurulmuştur.²⁸¹

Tüm dünyayı sarsan saldırılardan sonra NATO ve müttefikleri belirli aralıklarla zirveler düzenleyerek terör tehdidini değerlendirmeye devam etmişlerdir. Nitekim 2002 Prag Zirvesinde devlet başkanları ‘Terörizme Karşı Askeri Savunma’, ‘Terörizme Karşı Ortak Harekat Planı’, nükleer, biyolojik ve kimyasal savunma planları, ‘Sivil Acil Harekat Planı’, ‘NATO Karşı Güçleri’ gibi stratejik yaklaşımları

²⁷⁷ *Ibid.* , s. 3.

²⁷⁸ https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_7932.htm , Erişim Tarihi: 10.09.2019.

²⁷⁹ Claudia Bernasconi, “NATO’s Fight Against Terrorism Where Do We Stand?”, *Research Paper*, NATO Defence College, No: 66, 2011, s. 3.

²⁸⁰ *Ibid.* , s. 3.

²⁸¹ *Ibid.* , s. 3.

kabul etmişlerdir. 2004 İstanbul Zirvesinde ise asimetrik tehditlere karşı yeni güvenlik yaklaşımlarını içeren ‘Terörizme Karşı Savunma’ planının oluşturulması için destekte bulunulmuştur.²⁸²

Öte yandan, dışarıdan bakıldığında operasyonlar başarıya ulaşmış gibi gözükse de Afganistan’da şiddet ortamının giderek arttığı, ülkenin bir türlü ABD ve müttefiklerinin denetimi altına alınamadığı için asker sayısının kısa süre içerisinde çoğaltıldığı görülmektedir. Her ne kadar yeni çözüm anlayışları getirilse de devam eden çatışmalar ve merkezi otoritenin zayıflığı yüzünden önemli bir sonuç kaydedilememiştir. Artık hedef Taliban’ı yenmekten çok onun yakaladığı ivmeyi geri çevirmek oldu. Diğer bir deyişle şiddetin kontrolünün NATO ve müttefiklerine geçmesi öngörüldü.²⁸³

NATO’nun terörle mücadele ederken karşılaştığı en önemli sorunlardan bir tanesi terörün doğasıdır. Tehdidin asimetrik olması, nerede ve ne zaman saldırıya geçileceği tahmin edilemediği için NATO ve müttefiklerinin yeni yöntemler geliştirmesi ihtiyaçtan çok zorunlu bir hal almıştır. Terörizmin yeni özellikleri eskiye oranla daha az yapılandırılmış, çeşitli, karmaşık, küresel ve ölümcül olması sebebiyle karşı konulması güçleşmiş boyutlar kazanmıştır. Terör örgütlerinin yerlerinin tespit edilmesindeki zorluk, hücrel yapıların takibinin yapılamaması ve teröristlerin ülkelerin herhangi bir yerinde örgütlendiklerine dair bilinen gerçek NATO ve müttefiklerini yeni çözümler aramaya itmiştir.²⁸⁴

Teröristler bireysel olarak geliştirilen yeni yöntemlere kendilerini kolaylıkla adapte edebilirken NATO gibi büyük bir örgütün yeni çözümler bulması ve değişen şartlara ayak uydurması zaman almaktadır. Benzer şekilde terörizmin ideolojik bir yaklaşım içerdiği de göz önüne alınmalıdır. Nitekim belirli bir dine ait terör örgütüyle mücadeleye girişmek beraberinde o dine ait diğer insanların tepkisini

²⁸² Stefano Santamato, “The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assessments and Actions”, *Strategic Perspectives Center for Strategic Research Institute for National Strategic Studies*, National Defence University, 2013, s. 8.

²⁸³ Ali L. Karaosmanoğlu, “NATO’nun Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 40, 2014, s. 29.

²⁸⁴ Münir Yalçın Saraçoğlu, *op.cit.* , s. 86.

çekebilmektedir. Diğer taraftan o dine mensup olmayan bireyler tarafından nefret söylemleri boy gösterebilmektedir.²⁸⁵

Öte yandan sadece askeri güce başvurmak ve sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları göz ardı etmek de terörizmle mücadelede engel teşkil etmektedir. NATO gibi bir örgüte bakıldığında ise ittifakın askeri gücünün ağır bastığı açıkça görülmektedir. Benzer şekilde terörizmin geçirdiği değişim göz önüne alındığında NATO'nun tek başına terörle mücadelede yeterli olmayacağı, uluslararası diğer örgütlerle işbirliği yapması gerektiği de ayrıca belirtilmesi gereken husustur.²⁸⁶

Bunlara ek olarak NATO'nun Afganistan'da geçici bir hükümet kurup desteklemesi ve birçok Afganlının gözünde kurulan bu hükümetin meşru olmaması da aynı şekilde terörle mücadelede aşılması gereken bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Nitekim kurulan geçici hükümet çoğu Afganlıya göre Batıların desteği ile ayakta durmaktadır. Öte yandan askeri operasyonlarda sivillerin katledilmesi yine Afgan halkının gözünde İslam'a yapılmış bir saygısızlık olarak görülmüştür. Sivillerin korunması, hukukun üstünlüğü, kamu hizmetlerine halkı kolayca erişmesinin sağlanması ve barış ortamının sağlanması için girişimlerde bulunulsa da terör şiddetine kesin çözüm bulunamadığı açıkça görülmüştür.²⁸⁷

NATO'nun terörle mücadele ederken karşılaştığı bir diğer sorun ise 'savaş yaklaşımı' ve 'risk yönetimi' yaklaşımları arasında kalmasıdır denilebilir. Nitekim ABD tarafından benimsenen ve saldırgan tutup içeren 'teröre karşı savaş', kaynakların tümünün seferber edilmesini ve bazı özgürlüklere kısıtlamalar getirilmesini öngörmektedir. Öte yandan birçok Avrupalı ise savaş fikrine katılmamakta ve terörün temelinde yatan nedenlerin tespit edilmedikçe tehdidin tamamen ortadan kalkmayacağına ilişkin yaklaşımı savunmaktadır. Zira onlara göre çözüm yalnızca askeri operasyonlarda değil aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaklaşımların hepsinde yatmaktadır.²⁸⁸

²⁸⁵ *Ibid.* , s. 86.

²⁸⁶ *Ibid.* , s. 87.

²⁸⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, *op.cit.* , s. 32.

²⁸⁸ Serhan Yalçiner, *op.cit.* , s. 112.

Başka bir değişle, savaş kelimesi NATO ve müttefik güçlerinin terör örgütlerini ve destekçilerini bulmada ve yok etmede askeri güç kullanımını tasvir etmektedir. Buna paralel olarak savaş kavramı ulusal ve milli düşüncelerin hareketliliğine zemin oluşturarak ayaklanmalara ortam hazırlar. Bu anlamda uzun vadede çözüm üretebilmek için diplomasi, gizli operasyon, dış yardım, kamu diplomasisi, ekonomi politikası, diyalog gibi olgulara da değinmek gerekmektedir. Sadece askeri operasyonlara dayanmak ve diğer faktörleri göz ardı etmek terörizm tehdidini önleme konusunda yeterli kalmaz aksine devletleri daha savunmasız bırakır.²⁸⁹

Terörizmle mücadelede NATO bünyesinde yaşanan bir diğer sorun ise ABD'nin NATO'dan bağımsız olarak hareket etmesi ve müdahalede bulunmasıdır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin, Afganistan ve Irak'a yönelik askeri operasyonları ve bu operasyonları NATO bünyesinde gerçekleştirmeyi reddetmesi uluslararası alanda işbirliğinin önünde engel teşkil etmiş ve tek taraflı yaklaşım sergilediğini göstermiştir. Teröre destek veren ülkelere yaptırımlar uygulama, terörizmin iç dinamiklerini yok etme yönündeki politikalar ve 'Bush Doktrini' olarak da adlandırılan 'önleyici müdahale' ya da 'ön alıcı savaş', 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin NATO'dan ayrı olarak harekete geçtiğinin bir göstergesidir.²⁹⁰

11 Eylül saldırılarından sonra tüm dünyada panik ve korku halinin yaratıldığı, uluslararası siyasete yön veren en güçlü devletin bile sarsılabileceği gözler önüne serilmiştir. Bu anlamda 11 Eylül eylemlerinden sonra tüm devletlerin güvenlik stratejilerinde bir değişikliğe gittiği değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmektedir. Terör tehdidin bu kadar açık ve tüm kamuoyu tarafından hissedilmesi beraberinde bazı güvenlik önlemlerinin alınmasını da zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede NATO'nun dönüşümü ve terörizme yaklaşımına ek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin de terörizme yaklaşımına değinmekte fayda vardır. Zira yukarıda bahsedildiği gibi Amerika'nın saldırgan tutumunun NATO girişimlerini olumsuz etkilediği açıktır.

²⁸⁹ Robert Axelrod, Silvia Borzutzky, "NATO and The War On Terror: The Organizational Challenges of the Post 9/11 World", *Review of International Organizations*, Vol: 1, Issue: 3, 2006, s. 304.

²⁹⁰ Serhan Yalçiner, *op.cit.*, s. 113.

Tüm devletler tarafından başvurulan ‘Terörizmle Mücadele’ söylemi, Amerika Birleşik Devletleri tarafında yerini ‘Terörizmle Savaş’ bırakmıştır. Tehdidin bağlamı terörizm olmakla birlikte 2002 yılında Bush tarafından kabul edilen ‘Ulusal Güvenlik Stratejisi diğer devletlerle işbirliği ve ittifaktan ziyade Amerika’nın üstünlüğüne ve öncülüğüne vurgu yapan bir plan oluşturulmuştur.²⁹¹ Buna göre Amerika Birleşik Devletleri küresel ölçekte teröristlere karşı savaş vermekte ve düşmanın tek bir siyasal rejim, kişi, din veya ideoloji olmadığına dair vurgu yapılmaktadır. Afganistan’da El Kaide ve Taliban terör örgütlerine karşı operasyonların başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin yanı sıra hala söz konusu örgütlere bağlı teröristlerin Amerika’da, Orta Doğu’da, Avrupa’da ve Asya’da bulunduğu altı çizilmektedir.²⁹²

Bu anlamda terörle mücadelede girişilecek faaliyetleri sıralayan Ulusal Güvenlik Stratejisine göre, ulusal ve uluslararası tüm güçler kullanılarak direk ve devam eden girişimlerde bulunulacak ve asıl odak noktası, kitle imha silahlarını ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan ve uluslararası alanda faaliyetlerini sürdüren terör örgütleri olacaktır. Birleşik Devletleri ve Amerikan halkını korumak, ulusal ve uluslararası alanda çıkarları gözetmek, tehdidi tanımlayarak onu yok etmek öncelikler arasında gözükmektedir. Bunlara ek olarak müttefik ve dost devletlerle işbirliğine de vurgu yapılmış ve terörizmin her türü kölelik, korsanlık ve soykırım gibi faaliyetlerle eş tutularak gayri meşru ilan edilmiştir.²⁹³

2002 yılında yayımlanan söz konusu bu strateji değerlendirildiğinde onun, ilk önce ‘önleme’ anlayışına daha sonra ise ‘önleyici savaş’ doktrinine dayanarak tartışmalı bir hal aldığına dair yorum yapmak mümkün görünmektedir. Nitekim, Bush Doktrininde yer aldığı belgede önleyici ve ön alıcı savaş söylemine dair askeri güç kullanımı, meşru müdafaa prensibine dayandırılarak ele alınmıştır.²⁹⁴

²⁹¹ Eyyub Kandemir, “ABD Başkanları G. W. Bush ve Obama Dönemlerinde Yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S. Walt’ın İttifak Teorisi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2011, s. 134.

²⁹² The National Strategy of United States of America, September 2002, s. 5.

²⁹³ *Ibid.*, s.6.

²⁹⁴ Merve Seren, “ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi: Amerikan Savunması ve Caydırıcılığı”, *STM Teknolojik Düşünce Merkezi*, 2018, s.5.

Söz konusu ön alıcı savaş ya da önleyici savaş çerçevesinde ABD, saldırı ya da tehdit durumu olmaksızın küresel terörizme yönelik her türlü müdahalede bulunabileceğini ileri sürmüştü, bunun yanında söz konusu belgede ABD'nin müdahale hakkının meşru olduğu iddia edilmiştir. Her ne kadar işbirliğine dikkat çekilse de ABD, terör tehdidi altında bulunan ülkelere gereksinim duymaları durumunda yardım edeceğini ve destek vereceğini açıklamıştır. Bu minvalde ABD'nin kendini diğer devletler eş değil, daha üstün bir konuma yerleştirdiği yorumunu yapmak mümkündür.²⁹⁵

Uluslararası siyaset, uluslararası hukuk ve uluslararası güvenlik çerçevesinde oldukça önemli bir dönüşüm süreci başlatan 'Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi' , terörle mücadele kapsamında Afganistan'a ve Irak'a askeri müdahale gerçekleştirilmesini, NATO'nun terörle mücadelede daha etkin hale getirilmesi, terörün finansmanı konusunda Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılacak olan faaliyetlere ağırlık verilmesi, uluslararası kurum ve kuruluşlarda terörle mücadele kapsamından kararlılığa dair vurgunun artması ve havayolu ulaşım alanında güvenlik için etkili önlemlerin alınması ve uygulamaya geçirilmesi hususları öngörülmüştür.²⁹⁶

5.2. Avrupa Birliği ve Terörizm

Avrupa tarihine bakıldığında birçok savaş ve çatışmaların yer aldığı görülecektir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından meydana gelen yıkım, tahribat ve belirsizlik Avrupa kıtasında barışın tesis edilmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin temeli altı Avrupa ülkesinin imzaladığı Paris (1951) ve Roma (1957) antlaşmalarına istinaden 'Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu', 'Avrupa Ekonomik Topluluğu' ve 'Avrupa Atom Enerjisi Topluluğuna' dayanmaktadır. Daha sonra 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması ile 'Avrupa Toplulukları' adını

²⁹⁵ İrem Bilensoy, "George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması", *Lectio Socialis*, Cilt:2, Sayı:1, 2018, s.63.

²⁹⁶ *Ibid.* , s.63.

alan birlik 1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile ‘Avrupa Birliği’ adını almıştır.²⁹⁷

Avrupa topraklarında 1789 Fransız ihtilalinden beri çeşitli terör dalgaları ve eylemleri görülmüştür. Ancak Avrupa Birliği 1970’li yıllara kadar terörizm kavramına detaylı ve kapsamlı bir yaklaşım göstermemiştir. Zira 1972 yılında Münih Olimpiyatlarında meydana gelen terör saldırıları birliği gerekli önlemleri almaya mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda birlik 1975 yılında Terrorism, Radicalism, Extreme Violence International olarak adlandırılan TREVI grubunun kurulmasını kararlaştırmıştır. Hükümet içi işbirliği, hukuksal temel, kalıcı kurumsal yapı, yasal güç ve bütçe gibi temel yapı taşları zayıf olsa da TREVI, bilgi alışverişi, sınır ötesi önlemler gibi konularda başarılı görülmüştür.²⁹⁸

İlerleyen zamanlarda Avrupa Topluluğunun ilk terörle mücadele girişimi olması bakımından TREVI, adalet bakanları, polis müdürleri, istihbarattan sorumlu yetkililer ve iç işleri bakanlarının yer aldığı, temsilci görüşmeleri doğrultusunda gerekli işbirliğinin sağlanmasının amaçlandığı bir grup haline gelerek belirli atılımlarda başarılı etki göstermiştir.²⁹⁹ Öte yandan TREVI’nin terörle mücadelede belirli eksiklikleri bulunmuştur. Öncelikle grup anlaşma ve gönüllülüğü esas alan, uygulama gücü zayıf bir yapı haline gelmiştir. Sağlam hukuki temeli olmaması ise gerekli yaptırımlar konusunda yetersiz kalmasına sebep olmuştur ve alınan kararların tavsiye niteliğine bürünmesine yol açmıştır.³⁰⁰

Bu oluşumun haricinde terörle mücadelede alınan bir diğer tedbir ise Schengen Anlaşması doğrultusunda olmuştur. Topluluk düzeyinde sınırlı katılımı içeren Anlaşma uyarınca terör sorununu da içeren hukuka aykırı tüm faaliyetlere karşı ortak eylem standartlarını geliştirme amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 1985 yılında imzalanan anlaşmaya göre iç sınırları kaldırmak, polis ve sınır yetkilileri arasında

²⁹⁷ Samet Zenginoğlu, “Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, 2016, s. 162.

²⁹⁸ Oz Hassan, “Constructing Crises (In)securitising Terror: The Punctuated Evolution of EU Counter-terror Strategy”, *European Security*, Volume: 19, Issue: 3, 2010, s. 446-447.

²⁹⁹ Osman Şen, *op.cit.*, s. 191.

³⁰⁰ Umut Kedikli, “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Politikaları ve Hukuki Boyutu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt: 2, No: 7, 2006, s. 57.

işbirliği tesis etmek, yasa dışı göçle mücadele için gerekli tedbirleri almak öngörülmüştür.³⁰¹

TREVI ve Schengen Anlaşmalarından sonra Avrupa'nın terörle mücadele konusunda attığı bir diğer adım ise 1992 yılında Avrupa Toplulukları adını Avrupa Birliği adına çeviren adalet ve iç işleri temeline dayanarak oluşturulan Maastricht Anlaşması olmuştur. Böylece TREVI gibi terörle mücadele eden gruplar, Avrupa Birliği çerçevesinde yeni yasal ve yapısal sistem altına alınmış ve birliğin üç temel ayağından birini oluşturan anlaşmanın üçüncü kısmında ise terörizm sorununa değinilmiştir.³⁰² Buna göre terörizm, Avrupa Birliğine üye devletler için ulusal güvenlik tehdidi içermiş ve mücadele edilmesi gereken bir suç türü olarak değerlendirilmiştir. Terörle mücadelede genel bir eylem planı çerçevesinde üç husus üzerinde durulmuştur. Bunlar polis güçleri, gümrük yetkilileri ve diğer yetkili birimler arasında daha yakın işbirliği, üye devletlerin yetkilileri ve yargı birimleri arasında daha yakın ortak çalışma ve gerekli görüldüğü takdirde suç eylemleri üzerine kanunlar hazırlamaktır.³⁰³

1992 Maastricht Anlaşması çerçevesinde terörle mücadele adına kurulan bir diğer çalışma grubu ise Europol'dür. Terörizmi de içine alan organize suçlarla mücadelede birliğe üye olan devletler arasında işbirliğini sağlama amacıyla kurulmuştur. Ayrıca uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, kara para aklama konuları üzerinde de çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu anlamda Europol, ulusal yetkililerden gelen bilgilerin dağılımı ve toplanmasından sorumlu tutularak bir takım stratejiler geliştirmesi amaçlanmıştır.³⁰⁴ İrtibat yetkilileri ve ulusal birimler, Europol içinde iletişimi sağlayan önemli unsurlar olarak görülmektedir. Söz konusu ulusal birimlerin görevleri suçlarla ilgili olarak ulusal, bölgesel ve uluslararası anlamda bilgi toplamak, analiz etmek ve diğer devletlerle paylaşmaktır. Bu anlamda ulusal birimlerin Europol için bilgi ve istihbarat ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemek mümkündür.³⁰⁵ 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Europol'e terörizmle mücadele

³⁰¹ Samet Zenginoğlu, *op.cit.* , s. 163.

³⁰² Oldrich Bures, "Europol's Fledgling Counterterrorism Role", *Terrorism and Political Violence*, Volume: 20, Issue: 4, 2008, s. 499.

³⁰³ *Ibid.* , s. 499-500.

³⁰⁴ Altun Altun, "AB'nin Kurumsal ve Yasal/Hukuki Açından Terörle Mücadele Politikaları", *International Journal of Academic Value Studies*, Vol: 2, Issue: 7, 2016, s. 112.

³⁰⁵ *Ibid.* , s. 112.

alanında daha fazla yetki verilerek çeşitli hukuki yaptırımları ve istihbarat servislerinden yetkilileri bir araya getiren ‘Terörle Mücadele Görev Gücü’ timi oluşturulmuştur. Europol bünyesindeki bu tim, terör finansmanını gündeminin ilk sırasına yerleştirerek yerel İslami yardım kuruluşları aracılığı ile artan para desteği ve çeşitli terör finansmanı yöntemlerini belirlemek için çalışmalarda bulunmuştur.³⁰⁶

Öte yandan Europol’ün terörle mücadelede etkin bir rol alıp almadığı tartışma konusu olmuştur. Örneğin, suçları soruştururken oldukça korumacı davranmış ve ulusal birliğin bütünlüğü ve özerkliğini muhafaza etmeyi amaçladığı için bilgi hatta tutuklu sayısını dahi açıklamada gönülsüz davranmıştır. Ek olarak, birliğe üye olan bir devletten diğerine idari, siyasi ve yargı alanları farklılıklar içerdiği için Europol içinde koordinasyon ve bilgi paylaşımı noktasında zorluklar ortaya çıkmıştır. Bunların dışında bazı devletler terörle mücadelede polis güçlerini görevlendirirken bazı devletler istihbarat birimlerini görevlendirmiştir. Bu bağlamda polis güçlerinin ve istihbarat görevlilerinin odaklandıkları noktalar farklılıklar içerdiği için yine birimler arasında işbirliği zorlaşmıştır.³⁰⁷

Avrupa Birliği bünyesinde terörle mücadele adına kurulan bir diğer kuruluş ise Tampere Zirvesinde kurulması kararlaştırılan Eurojust’tır. Ortak yasal anlaşmaların ortaya çıkardığı zorlukları aşmak ve üye devletler arasında hukuki işbirliğini geliştirmek adına gerekli görülmüştür. Adalet ve iç işleri konseyi tarafından kurulan ve Avrupa Birliği’ne üye olan her devletten bir temsilcisi bulunan Eurojust, Europol’ün sorumlu olduğu görevlerin yanında suç örgütlerine katılma, dolandırıcılık, yozlaşma ve bilişim suçları gibi suçlarla da ilgilenmiştir. Bunlara ek olarak kuruluş anti-terörist sulh hakimleri arasında işbirliği kurma görevini de üstlenmiştir.³⁰⁸

2000’li yıllarda yaşanan gelişmeler olaya dayalı bir terörizmle mücadele gündemini ortaya çıkarmıştır. Nitekim, 11 Eylül saldırıları terörizm sorununun tıpkı diğer uluslararası örgütlerde olduğu gibi Avrupa Birliğinde de üst sıralara taşımıştır.

³⁰⁶ Lauri Lugna, “Instutional Framework of the European Union Counter-Terrorism Policy Setting”, *Baltic Security and Defence Review*, Volume:8, 2006, s. 114.

³⁰⁷ Oldrich Bures, *op.cit.* , s. 503-504.

³⁰⁸ Monica den Boer, “The EU Counter-Terrorism Wave: Window of Opportunity or Profound Policy Transformation?”, Edt. Marianne van Leeuwen *Confronting Terrorism European Experiences, Threat, Perceptions and Policies*, London, New York, Kluwer Law International, 2003, s. 200.

Buna göre 19 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu ‘Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı Tasarısı’nı’ hazırlamıştır. Bu çerçeve uyarınca terör tanımı üç kısımdan oluşmaktadır. Buna göre ilki eylemin içeriği açısından bir ülkeyi ya da uluslararası bir örgütü zarara uğratan kasıtlı eylemler; ikincisi, eylemin hedefi bakımından bir devleti ya da örgütü bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamak; üçüncüsü ise, bir ülkenin ya da uluslararası kuruluşun sosyal, siyasal, ekonomik ve anayasal temel yapısını yıkmak amacıyla belirli eylemleri gerçekleştirmektir.³⁰⁹

AB terörle mücadelede bir sonraki girişimini 21 Eylül 2001 tarihinde yapılan olağanüstü Konsey toplantısı yoluyla gerçekleştirmiştir. Konsey toplantısında terörizmin artık dünyaya ve Avrupa’ya meydan okuyan boyuta geldiğine ve en kısa zamanda çeşitli önlemler alınması gerektiğine değinilerek ‘Terörizmle Mücadele Eylem Planı’ hazırlanmıştır.³¹⁰ Plan, saldırılara karşılık çeşitli önlemler alıp beş hedef belirlemiştir. Bunlar, yargı ve polis güçleri arasında sıkı işbirliği, terörle mücadelede uluslararası yasal aygıtlar geliştirmek, terörizmin finansmanını kesmek, hava güvenliğini güçlendirmek ve Avrupa Birliği küresel hareketini koordine etmektir.³¹¹ Bunların dışında Avrupa tutuklama emri, terörizm kavramının tanımı, terör örgütlerinin listelerinin yapılabilmesi için Avrupa’da yer alan terörist kimliklerinin saptanması, EUROPOL aracılığı ile üye devletler arasında gecikme olmaksızın bilgi paylaşımı, terörle mücadele kapsamında uluslararası alanda kabul edilmiş sözleşmelerin uygulanması, silahların sınıflandırılması gibi konular üzerinde durulmuştur.³¹²

Eylem Planının ardından Avrupa Birliği, 27-28 Aralık 2001 tarihlerinde ‘Terörizmle Mücadele Ortak Tutum’ planını hazırlamış ve üye devletlerden belirli kararları uygulamaları istenmiştir. Buna göre teröristlere yada terör örgütlerine eylemlerinde kullanabilecekleri dolaylı ya da dolaysız yardımın suç kabul edilerek cezalandırılması, terör örgütlerine dolaylı yada dolaysız yoldan katılan, destek olan, örgütlerin talimatları doğrultusunda hareket eden kişilerin finansmanının

³⁰⁹ Samet Zenginoğlu, *op.cit.* , s. 167-168.

³¹⁰ Burak Tangör, Sevinç Sayın, “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 11, No: 1, 2012, s. 88.

³¹¹ Raphael Bosong, “The Action Plan on Combatting Terrorism: A Flawed Instrument of EU Security Governance”, *London School of Economic and Political Science*, Volume: 46, Number: 1, 2008, s. 35.

³¹² Andrea Bianchi, *op.cit.* , 124-125.

dondurulması, terör örgütlerine açıktan ya da gizli yardım eden kişilere karşı faaliyetlerde bulunmaması için çeşitli önlemler alınması ve terör örgütlerinin insan ve silah temin etmelerinin önüne geçilmesidir.³¹³

Ek olarak, teröristlere, onlara yardım sağlayanlara ve maddi destek verenlere sığınma hakkının verilmeyeceği, teröristlerin ya da destekçilerinin Avrupa Birliği toprakları içinde ya da dışında eylem yapmaları için AB topraklarının kullanımına izin verilemeyeceği, suçu işleyenlerin ise AB ülkelerinde, ağır cezalar ve yaptırımlar uygulanarak yargılanacakları belirtilmiştir. Bu süreçte yapılacak olan araştırma ve soruşturma için üye devletlerin işbirliğine gideceği vurgulanmıştır.³¹⁴

İlerleyen süreçte Avrupa Birliği 13 Haziran 2002’de terörle mücadele adına ‘Konsey Çerçeve Kararı’³¹³ nı hazırlamıştır. Karar uyarınca terör saldırıları tanımlanmakla birlikte terör grupları ve terör girişimleri ile ilgili açıklamalara da yer verilmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği ülkeleri içinde gerekli değişiklikler için tüzükler hazırlanmıştır. Daha ayrıntılı açıklamak gerekirse terör saldırıları olarak halkı ciddi bir şekilde korkutma, bir ülkenin, uluslararası kuruluşların yapılarına zarar verme ve bir hükümeti belirli girişimlerden alıkoyma amacıyla cinayet, adam kaçıрма, gasp, saldırı, vücut bütünlüğüne zarar verme gibi eylemler sayılmıştır.³¹⁵

Karar aynı zamanda AB’ye üye devletlerden bazı girişimlerde bulunmasını istemiştir. Bunlar, terör eylemleriyle ilişkili olan saldırıları kendi iç hukuklarında suç beyan etmek, belirli saldırı türlerini destekleme, azmettirme ve yardım etme gibi hareketleri yasa dışı ilan etmek, gerekli ceza ve yaptırımlar için tüzükler oluşturmak, yetkili insanlara cezai sorumluluk vermek, saldırı hangi ülkenin topraklarında gerçekleşmiş ise gerekli yargılama gücünün oluşturulması, terör saldırısını işleyenin ülkesine geri iadesini zorunlu kılacak yargı sisteminin tesis edilmesi, diğer AB ülkeleri ile işbirliği ve kurbanların ailelerine destek olunacak önlemlerin alınmasıdır.³¹⁶

³¹³ Mehmet Özcan, Serkan Yardımcı, “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”, *e-akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı: 39, 2005, paragraf:62-63.

³¹⁴ *Ibid.*, prg: 64-65.

³¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133168> , Erişim Tarihi: 11.09.2019.

³¹⁶ *Ibid.*

12 Aralık 2003 yılında ise Avrupa Birliği Konseyi tarafından ‘Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa’ adını taşıyan ‘Avrupa Güvenlik Stratejisini’ hazırlamıştır. Stratejide Avrupa Birliği’nin uluslararası alanda küresel bir aktör olduğu, güvenlik sorumluluğuna ve daha iyi bir dünyanın inşası için çalışmaya hazır bulunduğu vurgusu yapılmıştır. Avrupa Güvenlik Stratejisinde bölgesel çatışmalar, başarısız devletler, terörizm, organize suç örgütleri ve kitle imha silahları başlıca tehdit olarak algılanmıştır. Bunlara ek olarak, terörizmin Avrupa toplumuna zarar verdiğine, karmaşık doğası sebebiyle yabancı ülkelerde yaşayan gençlerin topluma entegre olamamasına ve bu anlamda Avrupa ülkelerinin terörizme hedef olduğuna ve ülkelerin üs olarak kullanıldığına değinilmiştir.³¹⁷

Mart 2004 yılında Madrid’de trenlere düzenlenen bombalı saldırı ve Temmuz 2005’te Londra’nın metro istasyonlarına düzenlenen eş zamanlı eylemler Avrupa içinde büyük panik yaratmış ve terörizmin artık Avrupa toprakları içinde de görülebileceği gerçeği herkes tarafından tecrübe edilmiştir. Bu anlamda 2004 yılında Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde ‘Terörizmle Mücadele Deklarasyonu’ yayınlanmış ve Terörle Mücadele Koordinatörlüğünün atanmasına karar verilmiştir.³¹⁸ Bu bağlamda tıpkı diğer terörle mücadele yaklaşımlarında olduğu gibi Avrupa Birliği ülkeleri ile üçüncü dünya ülkeleri arasında diyalogların gelişimi, terörle mücadelede AB’nin aktif bir şekilde rol aldığından emin olmak, Avrupa Birliği Terörle Mücadele Stratejisinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve soruna siyasal çözümler sunmak, Koordinatörlüğün sorumlulukları arasında sayılmıştır.³¹⁹

Söz konusu saldırılarından sonra 2005 yılında Avrupa Birliği bünyesinde terörle mücadele için atılan bir diğer adım ise ‘Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Stratejisi’dir. Önleme, koruma, takip ve karşılık verme ana başlıklarından oluşan strateji, insan haklarına saygı, temel hak ve özgürlüklere zarar vermeyecek şekilde terörle mücadele politikaları geliştirmiştir.³²⁰

³¹⁷ Burak Tangör, Sevinç Sayın, *op.cit.* , s. 89.

³¹⁸ Samet Zenginoğlu, *op.cit.* , s. 170.

³¹⁹ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>, Erişim Tarihi: 11.09.2019.

³²⁰ Osman Şen, *op.cit.* , s. 195.

Bu çerçevede önleme başlığı altında terör örgütlerine ve radikalleşmeye sebep olan etmenler öncelikli konuma getirilmiş ve bunun için 2008 yılında radikalleşme ve örgüte üye olmaya karşı mücadele stratejisi kabul edilmiştir. Strateji 2014 yılında teröristler tarafından kullanılan sosyal medya, özgürlük savaşçısı ve bireysel teröristler gibi parametreler ışığında revize edilmiştir.³²¹ Koruma başlığı altında sivilleri, altyapıları ve saldırılara karşı hassasiyeti azaltma gibi konular ise Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Stratejisinin ikinci öncelikleri arasındadır. Buna göre sınırları korumak, nakliye güvenliğini geliştirmek, önemli altyapıların saldırıya açıklığını azaltmak gibi önlemler alınmıştır. Nitekim 2016 yılında yolcu isimlerinin kaydedildiği düzenleme getirilmiş ve üye ülkelerin bu kurala kısa zamanda uymaları beklenmiştir.³²²

Takip başlığı altında ise Avrupa Birliği, terör örgütlerinin planlama ve organize olma kapasitelerinin gelişmesini engellemek üzerine çalışmalarda bulunmuş ve teröristlerin yargı önüne çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda AB, ulusal kabiliyetlerini güçlendirmeye, polis ve yargı sistemleri arasında işbirliği ve bilgi alışverişini geliştirmeye, terör finansını engellemeye ve teröristleri iletişim ve destek araçlarından mahrum bırakmaya odaklanmıştır.³²³ Karşılık verme kısmında ise terör saldırılarının sonuçlarını minimize etme, saldırılara karşı hazırlıklı olma ve başa çıkma Avrupa Birliği Terörle Mücadele Stratejisinin dördüncü ve son kısmını oluşturmaktadır. Bu anlamda öncelikler, Avrupa Birliği Kriz Koordinasyon düzenlemelerine, sivil savunma mekanizmalarının revize edilmesine, risk değerlendirme araçlarının geliştirilmesine ve terör mağdurlarına destek olunmasına verilmiştir.³²⁴

Avrupa Birliği'nin terörle mücadele ettiği bir başka alan ise, gelişen ve yayılan teknolojilerin terör örgütlerinin eylemlerini planlamasına ve harekete geçilmesine fırsat veren 'internet'tir. Diğer bir deyişle AB, internet üzerindeki cihatçı propagandalarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu maksatla internet üzerindeki gizli aktörlerin güçlendirilmesi öngörülmüş ve terörle mücadeleye daha

³²¹ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/> , Erişim Tarihi: 11.09.2019.

³²² *Ibid.*

³²³ *Ibid.*

³²⁴ *Ibid.*

fazla müdahil olmalarının önü açılmıştır. Anti-Terörist Merkezinin kurulması ise, Europol'ün yabancı teröristlerle mücadele, teröre destek verilmesi, online sitelerde şiddet içerikli propagandaların yapılması gibi suçlarla mücadelesinde ulusal icra yetkisini kullanmasına olanak vermiştir. Ayrıca birlik içinde bilgi ağlarının güvenliği için yüksek derecede tedbirler alındığına dair garanti verilmiştir.³²⁵

Tüm bunlar ışığında Avrupa Birliği'nin terörle mücadele politikalarına bakıldığında, örgütün Madrid ve Londra saldırılarına kadar soruna büyük oranda tepkili bir tavır takındığı ancak söz konusu saldırıların, terörle mücadele önlemlerinin yaygınlaşması bakımından itici bir güç sağladığı değerlendirilmesi yapmak mümkündür. Örneğin Londra saldırıları, 'Avrupa Birliği Terörle Mücadele Stratejisini' ve buna paralel olan 'Terör Örgütlerine Katılım ve Radikalleşme ile Mücadele Stratejisi'nin hazırlanmasına ön ayak olmuştur.³²⁶ Radikalleşme ile Mücadele Stratejisinde ise Avrupa Birliğine tehdidin içerden değil dışarıdan geldiğine dair değerlendirme yapılmış, lidersiz cihat gerçeğine değinilmiş ve insanların neden terör örgütlerine katılma ihtiyacının anlaşılmasının önemi vurgulanmıştır.

Stratejiler incelendiğinde girişimlerin, Avrupa Birliği sınırlarını aştığı ve terör örgütü eylemlerini engellemek için desteğin geliştirilip genişletilmesi amacı güdüldüğü görülecektir.³²⁷ Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nde terörle mücadele çerçevesinde asıl odak noktasının askeri müdahale değil daha çok eylemlerin durdurulması, gençlerin terör örgütlerine katılımının engellenmesi ve terör örgütlerinin finansmanının kesilmesi üzerine tartışmaların yapıldığını söylemek mümkün görünmektedir. Avrupa Birliği'ne göre terörle mücadelede demokrasinin rolü büyüktür. Bu anlamda örgüt kendi değerlerinden ödün vermeden askeri müdahaleden ziyade bürokrasi ve mali destek yoluyla terörle mücadele etmeyi seçtiğine dair söylemde bulunmak yanlış olmayacaktır.

³²⁵ Philippe Delivet, "The European Union and The Fight to Counter Terrorism", *European Issues*, Policy Paper, No:372, 2015, s.5.

³²⁶ Directorate General For Internal Policies Policy Department: Citizens' Right and Constitutional Affairs, Civil Liberties, Justice and Home Affairs, "The European Union's Policies On Counter-Terrorism, Relevance, Coherence and Effectiveness", Study for the Libe Committee, 2017, s.33.

³²⁷ *Ibid.*, s.33.

Bunlarla beraber Avrupa Birliği Terörle Mücadele Stratejisine bakıldığında etkili sonuç alınamadığı görülecektir. Nitekim üye devletler arasında istenilen işbirliği kurulamamıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bazı devletler istihbarat paylaşımında ya gönülsüz davranmış ya da Birlik dışında ikili anlaşmalar boyunca terörizme yaklaşım göstermişlerdir. Ek olarak, saldırılardan sonra önlemlerin alınmasına sebep olması bakımından yavaş işleyen bürokratik süreç tartışma konusu olmuştur. Bunun asıl sebebi olarak, bazı devletlerin terörle mücadelede, Avrupa Birliği yasal kurumlarına yeterli bilgiyi vermeyi reddetmesi söylenebilmektedir.³²⁸

Bunların dışında zayıf ve koordine olmamış sınır kontrolleri, mülteci ve göçlerin çoğalması, yasalara itaati engelleyen farklı hukuk ve güvenlik kültürleri, terör şüphelilerinin kayda alındığı veri tabanının eksik olması, terör suçundan dolayı tutuklanan bireylerin kısa dönemli hapse girmesi ve bu durumun teröristler tarafından fırsata çevrilmesi, bazı üye ülkelerin güvenlik güçlerine yeterli destek ve kaynak sağlanmaması ve yolcu isimlerinin kayda alınmasını başlatan programın 2011 yılında başlatılıp 2016 yılında uygulamaya geçirilmesi gibi terörle mücadele önlemlerinin geç hayata geçirilmesi ya da onaylanması gibi etmenler yüzünden Avrupa Birliği'nin terörle mücadele politikaları tartışma konusu olmuştur.³²⁹

³²⁸ Mujahed Al-Sumaidaie, "European Union Counter-Terrorism Strategy", *MA Intelligence and Security Studies*, Brunel University, 2017, s. 19.

³²⁹ Vasko Shutarov, "The Emerging Threat of Terrorism to The European Union and Its Influence on Member States, Institutions and Basic Values", *Rethinking Migration, Economic Growth and Solidarity in Europe*, 2018, s. 137.

BÖLÜM 6

6. TERÖRÜN, ÇATIŞMALARIN VE SAVAŞIN DEĞİŞEN BOYUTU

Uluslararası ilişkilerin en eski çalışma alanlarından biri olan ‘savaş’ın, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğu bilinen bir gerçektir. Savaşın temel nedeni olarak, iki veya daha fazla sosyal grubun birbiriyle çatışan politik hedefleri gerçekleştirmek istemesi olarak gösterilmekte ve savaşan grubun otoriter bir lider altında organize olduğu vurgusu yapılmaktadır.³³⁰ Savaş olgusuyla ilgili en temel çalışmalardan biri olarak kabul edilen ‘Savaş Üzerine’ adlı eserde Carl Von Clausewitz savaşı, düşmanı irademizi kabul ettirmeye zorlamak için güce ya da şiddete başvurmak şeklinde tanımlamıştır. Ona göre şiddet bilim ve sanatla değişim geçirmiş ve uluslararası hukukta devletler tarafından getirilen sınırlamalar olsa dahi şiddet savaşın her zaman bir aracı olmuştur.³³¹

Savaş olgusu geçmişten günümüze büyük değişimlerle gelmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde 1648 Westphalia Antlaşması ile birlikte modern ulus-devletler kapsamında ele alınan savaş, hep imparatorluklar veya devletler arasında vuku bulan bir kavram olmuştur. Hiç şüphesiz ki ilerleyen süreçle birlikte savaşın sınırları, kullanılan araç gereçler ve başvurulan yöntemler de değişime uğramıştır.³³² Öte yandan geçirdiği değişimle birlikte, 20. yüzyılın sonlarına kadar devletlerin tekelinde, düzenli ordular aracılığı ile belirli hukuk kurallarını da kapsayarak hedefi, düşman mevzi ve askerleri olan olgu, simetrik şartlarda varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 20. yüzyılın sonlarında ise Soğuk Savaş sona ermiş dünya düzenini derinden etkileyen küreselleşme etkisini her yerde göstermeye başlamıştır. Değişen dünya

³³⁰ Claudio Cioffi-Revilla, “Origins and Evolution of War and Politics”, *International Studies Quarterly*, Volume: 40, Issue: 1, 1996, s. 8.

³³¹ Carl Von Clausewitz, *On War*, New Jersey, Princeton University Press, 1976, s. 75.

³³² Sami Eker, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2015, s. 33.

düzeni içinde savaş kavramı da bir takım değişimler göstermiştir. Savaşın tanımından aktörlerine, kullanılan araç gereçlerden başvurulan stratejilere kadar bir dizi köklü değişim birçok tartışmaları beraberinde getirmiştir.³³³

1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ve ardından Fransız Devrimine öncülük eden olaylar, devlet fikrinin oluşumunda kendini göstermiş ve Fransız Devrimi yalnızca Avrupa tarihinin seyrini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda hükümet sistemlerinin görünümünü de değişime uğratmıştır. Daha sonra vuku bulan Sanayi Devrimi ise Batıdaki işçilerin teknik ve eğitimsel anlamda gelişmelerinin önünü açmıştır. Bu beraberinde bazı yetkililer istemese bile kaçınılmaz olarak katılımcı hükümet sistemlerini getirmiş ve demokrasi kavramı Batıya özgü olurken Doğu, söz konusu kavramı, kolonyal deneyimler aracılığı ile tecrübe etmiştir.³³⁴

Tüm bunlar ışığında Westphalia Anlaşmasının önemine dikkat çekmekte fayda vardır çünkü bu anlaşma ile savaş olarak tanımlanan girişimler devletlerin tekeline verilmiştir. Antlaşmadan önce ise çatışmalar monarşilere, ailelere, kabilelere, etnik gruplara, kültür ya da dinlere mensup kişilerce güç, ilahi adalet, özgürlük ve özerklik gibi amaçlar için icra edilmiştir.³³⁵ Başka bir deyişle Westphalia Antlaşması modern savaş dönemini başlatmıştır demek yanlış görünmemektedir.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika gibi birçok bölgede ortaya çıkan çatışmaların çoğunluğu iç savaş olarak vuku bulmuştur. Böylece oluşan yeni çatışma alanları, eski savaşlardan ayrılan özellikleri ile dikkat çekmeye başlamıştır.³³⁶ Statik hatlarda meydana gelen savaşlardan cephe savaşlarına, manevra stratejisinin uygulanmasıyla düşman hatlarda icra edilen çatışmalardan mekanın bir öneminin kalmadığı ve sınırların bulanıklaştığı günümüz savaşlara kadar birçok değişim bu alanda çalışma yapanların dikkatini çekmiştir. Bu noktada asıl göze çarpan etmen ise fikirlerin yanında savaşın değişimine neden olan teknolojidir. Barutun icadı, topun

³³³ *Ibid.*, s. 33.

³³⁴ C. J. Jayachandran, "Evolution of War Into the Fourth Generation: A Historical Perspective", *CLAWS Journal*, 2009, s. 164.

³³⁵ *Ibid.*, s. 165.

³³⁶ Sami Eker, *op.cit.*, s. 33.

gelişimi, sanayi devrimi, silah endüstrisindeki ilerlemeler, tankların etkin kullanımı, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler ön plana çıkmakta ve bu etmenler savaş alanlarının, boyutunun, süratinin, yıkım derecesinin ve hedeflerin niteliğinin değişmesine sebep olmuştur.³³⁷

Savaşın değişimi politik çerçevede incelendiğinde ise mutlakiyetçi devletler arasında süregelen olgunun, milliyetçilik düşüncesinin ortaya çıkmasıyla birlikte ulus-devletler arasında meydana geldiği görülecektir. Ardından 20. yüzyılda topyekün olarak icra edilen savaşlar, soğuk savaş döneminde bloklar arası savaş şeklinde ideolojik bir niteliğe bürünmüş ve daha sonra ise etnik kökenli, kültürel savaşlara doğru değişim geçirmiştir.³³⁸ Günümüzdeki bu savaş türü milli güç unsurlarını kapsamakla birlikte sürekli ve sınırsız bir hale gelmiştir. Hibrit savaş olarak da adlandırılan bu yeni savaş türünde asimetrik saldırılar, terör eylemleri, düşük yoğunluklu çatışmalar, psikolojik savaş, bilgi savaşları, siber savaşlar ve nükleer savaşlar görülmektedir. Başka bir deyişle devlet, halk ve ordu gibi savaşla ilgili olan unsurların yanında daha birçok farklı unsur yer almaktadır.³³⁹

Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak ulusal ve uluslararası güvenlik yaklaşımları yeni çözümler üretmek zorunda kalmıştır çünkü karşılaşılan tehditlerin sayıca artmasının yanında belirsizlikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Tehdit zaman, mekan ve nitelik açısından öngörülemeyen bir hale bürünmüştür. Ulaşılmak istenen amaç net olmamakla birlikte saldırıların arkasındaki aktör tespit edilemeyecek duruma gelmiştir. Bu minvalde söz konusu karmaşık ve belirsiz yapı nedeniyle, tehditlere karşı alınan geleneksel tedbirler yetersiz kalmış ve savaşın değişen boyutuna uyum sağlayabilecek çözümler geliştirmek gerekli görülmüştür.³⁴⁰ Bu anlamda savaşın günümüzde geldiği boyutu daha iyi değerlendirebilmek için tanımlarına ve geçirdiği değişimlere değinmekte fayda vardır.

³³⁷ Nihat Duşlupınar, "Hibrit Savaş: İnan Silahlı Kuvvetleri", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2017, s. 69-70.

³³⁸ *Ibid.*, s. 70.

³³⁹ Ergüder Toptaş, "Harbin Doğası ve Karakteri Bağlamında Hibrit Savaş", *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, 2015, s. 4.

³⁴⁰ Nihat Duşlupınar, *op.cit.*, s. 70.

Bir tanıma göre savaş, bir ülke içindeki farklı gruplar ya da devletler arasındaki silahlı çatışma durumudur.³⁴¹ Başka bir tanıma göre ise savaş, çeşitli uluslar ya da partiler arasında silahlı güçler tarafından gerçekleştirilen çatışma halidir.³⁴² Collins sözlüğüne göre ise kavram, devletler ya da ülkeler arasında gerçekleşen mücadeleye sürecidir.³⁴³ Yine başka bir tanıma göre ise savaş, siyasal topluluklar arasında vuku bulan kasıtlı, geniş alana yayılmış, fiili bir durum şeklinde ya devletler ya da devlet kurmaya kararlı olan siyasal yapılar arasında icra edilen olgudur. Askeri yazarlar savaş kavramını genellikle, güç konusunda yeterince eşit sayılan ve çarpışan grupların silahlı çatışmalarıyla sınırlandırmaktadır.³⁴⁴ Bu minvalde yapılan tanımlamalar arasından savaşın siyasal boyutu, siyasal topluluklar arasında oluşan şiddet hali ve devlet kurmak isteyen grupların katılımıyla gerçekleştirilen bir kavram olduğu göze çarpacaktır.

Devlet sınırları belli olan belirli bir bölgeyi yönetirken, ulus kavramı, dil, kültür ve tarihsel kimliklerle birbirine bağlı olduklarını iddia eden insan gruplarıdır. İç ve dış güvenliği sağlayan kolluk kuvvetlerine sahip devlet vatandaşlarına karşı çeşitli sorumluluklar taşır. Savaş ilan etme, anlaşma yapma, tutuklama ve hayatı düzenleyen kanunlar oluşturma hakkına sahiptir.³⁴⁵ Diğer bir deyişle devlet, sınırları içerisinde özel yargı yetkisi olan egemen bir oluşumdur. Bazı uluslar kendi devletlerine sahipken bazıları kendi devletlerinin kurmak için mücadele etmektedirler. Öte yandan Katalanlar, İskoçlar ve Uygurlar gibi gruplar ise yaşadıkları ülke sınırları içerisinde hükümetlerinden kendilerine ait bir özerklik talep ederler. Söz konusu bu gruplar kendi özel haklarına hukuk normlarına ve kültürlerine sahip olmak isterler. Bu bağlamda devletin siyasal ve jeopolitik bir oluşum olduğu öte yandan ulus kavramının ise kültürel ve etnik bir yapı olduğu değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmektedir.³⁴⁶

Savaş teorileriyle ilgili çalışmalarda bulunmuş olan William S. Lind, 1989 yılında Marine Corps Gazette'de yayınlanan yazısında savaş kavramını dört nesle

³⁴¹ <https://www.lexico.com/en/definition/war> , Erişim Tarihi: 16.09.2019.

³⁴² <https://www.dictionary.com/browse/war> , Erişim Tarihi: 16.09.2019.

³⁴³ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/war> , Erişim Tarihi: 16.09.2019.

³⁴⁴ C. J. Jayachandran, *op.cit.* , s. 162.

³⁴⁵ *Ibid.* , s. 163.

³⁴⁶ *Ibid.* , s. 163.

ayırarak savaşın geçirdiği değişimi gözler önüne sermeye çalışmıştır. Ona göre askeri gelişmeler devam eden farklılaşma sürecinin bir parçasıyken modern çağ üç önemli dönüm noktasına tanıklık etmiş ve dördüncüsü ise ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁴⁷ Yine Lind'e göre, 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ile başlayan savaş türü günümüzde El-Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarına kadar sürmüştür.³⁴⁸

Öte yandan Colonel Thomas X. Hammes ise Lind'in öne sürdüğü sınırlı savaş kavramını biraz daha genişleterek bünyesine siyasal, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeleri de katmıştır. Savaşın dört nesline atıfta bulunan Hammes, beşinci jenerasyon savaşın neye benzediği konusunda fikirlerini öne sürmüştür. Ona göre her bir nesil savaş, bir öncekini bertaraf etmeden varlığını sürdürmektedir.³⁴⁹ Örneğin günümüzde beşinci neslin ilk oluşumları gözlemlenebilirken Afrika gibi dünyanın belirli yerlerinde ikinci nesil savaş niteliklerini taşıyan çatışmalar görülmektedir. Şaşırtıcı olmayan bu durumun sebebi ise, yeni nesil savaşları destekleyen siyasal, ekonomik ve sosyal sistemlerden yoksun devletlerin hala eski şekillerdeki savaş türlerine başvuruyor olmalarıdır.³⁵⁰ Tüm bunlar ışığında savaşın geçirdiği değişimleri incelemenin konuyu daha iyi anlayabilmek adına fayda sağlayacağını söylemek mümkün görünmektedir.

6.1. Birinci Nesil Savaş

Bu bağlamda Lind'in savaş teorisine göre birinci nesil savaş 1648 yılında imzalanan Otuz Yıl Savaşlarını bitiren Westphalia anlaşması ile başlamıştır. Yine bu anlaşmaya göre yalnızca devletler savaş ilan etme hakkına sahiptir.³⁵¹ Belirli bir hat ve çizgisel düzene dayalı, savaşın resmi olduğu bu savaş türünde hiza temelli savaş

³⁴⁷ William S. Lind, Colonel Keith Nightengale (USA), Captain John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA) and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson (USMCR), "The Changing Face of War: Into The Fourth Generation", *The Marine Corps Gazette*, 1989, 22-26.

³⁴⁸ Donald J. Reed, "Beyond The War On Terror: Into the Fifth Generation of War and Conflict", *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume: 31, 2008, s. 687.

³⁴⁹ *Ibid.*, s. 687.

³⁵⁰ Colonel Thomas X. Hammes, "Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges", *Military Review*, 2007, s. 20.

³⁵¹ William S. Lind, *On War The Collected Columns of William S. Lind 2003-2009*, Finland, Castalia House, 2014, s. 155.

alanları aynı zamanda askeri düzen kültürünü yaratmıştır. Üniforma, selam verme, rütbe derecelendirmesi gibi askerleri sivillerden ayıran çoğu şey, birinci nesil savaşın ürünleridir ve askeri düzen kültürünü güçlendirmek amaçlanmıştır.³⁵² Bu noktada karşılaşılan problemlerden bir tanesi ise 19. yüzyılın ortalarından itibaren düzenli savaş alanı fikrinin bozulmaya başlamasıdır. Buna göre devlete ait ordular, içeride düzen kültürü ile dışarıda artan düzensiz savaş kültürü arasında boğuşmaya başlamışlardır.³⁵³ Yivli tüfekler, kuyruktan dolma silahlar, makineli tüfekler ve hat ve hizaya dayalı savaş taktikleri işe yaramaz olmaya başlamıştır.³⁵⁴

Hammes ise Lind'in çoğunlukla askeri düzene yaptığı atıflara ek olarak savaşın siyasal, ekonomik ve sosyal boyutlarına da değinmiştir. Buna göre birinci nesil savaş yalnızca barutun icadıyla başlamamış aynı zamanda feodal sistemden ulus-devlet sistemine geçişten kaynaklı ekonomik, sosyal ve siyasal etmenlerden ortaya çıkmıştır. Diğer bir değişle, yalnızca ateşli silahlar değil aynı zamanda belirli bir siyasal sistem, zenginlik getiren ulusal ekonomiler, sosyal yapılar ve teknolojiler üretmek önemli görülmüştür. Napolyon çağının büyük ordularına atıfta bulunan Hammes'a göre birinci nesil modern savaş Batı Avrupa toplumlarının uyumuyla yavaşça değişim geçirmiş ve 19. yüzyılda kendini gösteren Napolyon ordularıyla zirveye ulaşmıştır.³⁵⁵ Napolyon savaşlarının büyüklüğü ve karmaşıklığı beraberinde ulus-devlet fikrinin de değişimini gerekli kılmıştır. Ulus-devletlerin güçleri ve geçirdikleri değişimler beraberinde savaş lehine zenginlik, beceri ve insan gücünde hareketlilik oluşturmuştur. Amerika'nın sömürgeler kurması, ticaretin altınla yapılmaya başlanması, tarım ve taşımacılıkta yaşanan gelişmeler büyük orduların güçlendirilmesinde ve sahaya çıkarılmasında etkili faktörler olarak görülmüştür. Aynı zamanda ağır silahların gelişimi ve görsel telgraf aracılığı ile uzun mesafeli iletişim birinci nesil modern savaşın farklılaşmasına katkı sağlamıştır. Büyük insan gücü, Orta Çağlar boyunca eski Yunan ve Roma savaşlarının önemli bir parçasıyken, söz konusu gelişmelerin bir arada görülmesi daha büyük orduların ve ateşli silahların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁵⁶ Bu anlamda Orta Çağ savaşlarından modern

³⁵² William S. Lind, "Understanding Four Generation War", *Military Review*, 2004, s. 12.

³⁵³ William S. Lind, *On War The Collected Columns of William S. Lind 2003-2009*, *op.cit.*, s. 155.

³⁵⁴ William S. Lind, "Understanding Four Generation War", *op.cit.*, s. 12.

³⁵⁵ Colonel Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone On War In The 21st Century*, Zenith Press, 2004, s. 47-48.

³⁵⁶ *Ibid.*, s. 47-50.

savaşın ilk nesline kadar geçirilen sürede siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin büyük etkisi olmuştur demek yanlış görünmemektedir.

6.2. İkinci Nesil Savaş

İkinci nesil savaş ise 19. yüzyılın ortalarından başlayıp 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Ateş ve ateş destek sistemleri yoğun olarak kullanılmıştır. Ateş ve harekete dayalı bu savaş türünde görmeden yapılan atışlar ön plana çıkmıştır. Fikirler ve düşüncelerle birlikte yine teolojideki gelişmeler belirleyici etmenler olarak değerlendirilmiştir.³⁵⁷ Lind'e göre ikinci nesil savaş, düzen kültürü ve askeri ortam arasındaki çelişkilere cevap olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında Fransız ordusu tarafından geliştirilen ikinci nesil savaş, çoğu dolaylı topçu ateşi olan büyük ateş gücüne bir çözüm olarak görülmüştür. Amaç yıpratmaktır ve doktrin ise Fransızlar tarafından 'Topçu sınıfı fetheder, piyadeler işgal eder' şeklinde özetlenmiştir. Merkezi şekilde kontrol edilen ateş gücü, icra edilen savaşta askerler, tanklar ve topçu sınıfı için dikkatli bir şekilde senkronize edilir.³⁵⁸ İkinci nesil savaşın en belirgin özellikleri ise düzen kültürünün korunması, teşebbüsten ziyade itaatin öne çıkması ve kurallara, sürece ve prosedüre bağlılıktır. Eş zamanlı hareketi tehlikeye atabileceğinden teşebbüse dayalı girişimlere başvurulmamaktadır. Bunlara ek olarak, havacılık ateş gücünün kaynağı olarak topçu birliklerinin yerini almaya başlamıştır.³⁵⁹

Nitekim Birinci Dünya Savaşının gerçekleştiği yerlerde ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler ortaya çıkmış ve 1914'te Avrupa çok daha zengin ve uyumlu bir hal almıştır. Milliyetçiliğin yükselişi devletlere meşruluk ve yetki kazandırmıştır. Tarımdaki ilerlemeler sayesinde ihtiyaç duyulan insan gücü savaşlara yönlendirilmiştir. Elektrikli telgraf, telefon, yazı makinesi ve demiryolu ağlarının gelişmesi büyük orduların bir araya gelmesini ve mevzilenmelerini kolaylaştırmıştır. Sanayi devrimi sayesinde yeni silahlar geliştirilmiş ve böylece menzil, sürat, doğruluk ve askeri ateş gücünün sınırları dönüşüm geçirmiştir. Ayrıca gelecek

³⁵⁷ Yusuf Özer, "Savaşın Değişen Karakteri:Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018, s. 38.

³⁵⁸ William S. Lind, "Understanding Four Generation War", *op.cit.* , s. 12.

³⁵⁹ *Ibid.* , s. 13.

savaşlarda bilim adamları, mühendisler ve teknik bilgilere sahip olanların en az askerler kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır.³⁶⁰

Aynı şekilde Hammes'a göre ikinci nesil savaş yalnızca silah alanındaki gelişmelerden değil aynı zamanda insan aktivitelerinin sonucunda da ortaya çıkmaya başlamıştır. Zenginlikteki bu artış Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da vuku bulan hızlı sanayileşmeye dayandırılmıştır. Bu anlamda sanayi aracılığı ile savaşlarda kullanılacak gerekli araçlar ilk önce tasarlanmış daha sonra ise mühimmatların birçoğu üretilmeye başlanmıştır. Taşımacılık sistemlerinin ve telgraf gibi haberleşme araçlarının gelişimi ise büyüyen orduların koordinasyonunu kolaylaştırmıştır. İkinci nesil savaş ile ilişkilendirilen çoğu faktör saldırıdan ziyade makineli tüfekler, şarjörlü tüfekler, birbiri ardına atılan toplar ve dikenli teller gibi araçlar kullanılarak savunmaya yönlendirilmiştir. Söz konusu unsurlar, hareket özgürlüğünü kısıtlamış ve iki tarafı da dolaylı ateş gücüne bağımlı kılarak taktiksel çatışmalara mecbur bırakmıştır.³⁶¹

6.3. Üçüncü Nesil Savaş

Üçüncü nesil modern savaş ise zırhlı araçların öne çıkmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tür savaşta vurgu harekete, hıza, düşmanı arkadan kuşatarak yerinden etmeye ve şaşırtma taktiklerine yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşında başlayıp İkinci Dünya Savaşında kendini gösteren üçüncü nesil savaşa, Alman fikrine dayalı 'blitzkrieg' denilen ani saldırılar damga vurmuştur. Manevra taktiği olarak da adlandırılan ani saldırılar, yandan ve arkadan kuşatarak düşmanı yok etmeye dayandırılmıştır.³⁶² Üçüncü nesil savaş teknolojiadaki daha ileri gelişmelerle, silahlı operasyonların karada, denizde ve havada bir arada yürütülmesiyle karakterize edilmiştir. Çizgisel olmayan manevra taktiği askerlere, düşmana yaklaşip onları direkt yok etmektense sızma ve delip geçme yöntemlerini kullanmalarına olanak

³⁶⁰ John Bourne, "Total War 1, The Great War", Edt. Charles Townshend, *The Oxford History of Modern War*, New York, Oxford University Press, 2000, s. 131.

³⁶¹ Colonel Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone On War In The 21st Century*, *op.cit.* , s. 53.

³⁶² Victor Chen Kanghao, "Beyond The Fourth Generation- Primer On The Possible Dimensions of Fifth Generation Warfare", *Journal of The Singapore Armed Forces*, Volume: 44, Number: 3, 2018, s. 2.

sağlamıştır.³⁶³ Başka bir deyişle üçüncü nesil savaşta, ateş gücü ve yıpratma stratejilerinin yanında hız, şaşırma, zihinsel ve fiziksel yerinden etme gibi girişimler esas alınmıştır. Söz konusu bu savaş türünü diğerlerinden ayıran bir başka özellik ise içeri doğru yapılanma yerine dışa doğru savaş planlamasının yapılmasıdır. Bu anlamda itaatten ziyade harekete geçme ön plana çıkarılarak dayatılan disiplinden ziyade öz-disiplin önem kazanmıştır.³⁶⁴

Üçüncü nesil savaşın özelliği olan manevra taktiğinde, düşmanın uyum potansiyelini yok etme amacıyla karşı tarafın düşüncelerinden üstün olma amaçlamıştır. Düşmanın ruhsal, manevi ve fiziksel kararlılığı manevra taktiğinin amaçları arasındadır ve asıl odak noktası düşmanın gözleme, karar verme ve harekete geçme yeteneği üzerinedir. Bu taktiğe başvuracak taraf, düşmanı dikkatlice analiz eder ve onu dağıtacak, yerinden edecek ve ele geçirecek yöntemlere başvurur. Manevra doktrini, düşman tarafında karışıklık ve düzensizlik ortamının oluşmasına zemin hazırlar. Bu anlamda söz konusu taktik başarılı bir şekilde uygulandığında, yıpratma taktiğinden çok daha etkili olduğu görülür. Düşmanın ruhsal, manevi ve fiziksel açıdan çöküntüye uğraması çok daha dramatik sonuçların ortaya çıkmasına sebep olur. Panik, bozguna uğratma ve kabullenilmiş edilgenlik manevra stratejisinin beklenen sonuçları arasındadır.³⁶⁵

Kısacası Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı, ülkelerin bütün kaynaklarını seferber ettiği ve düşman tarafın askeri gücünü yok etmeye odaklandığı topyekün savaşın örnekleridir. Seferber edilen kaynaklarla beraber teknolojik alanda yaşanan gelişmeler savaşın seyrini belirleyen etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda günümüz savaşları eski savaşlardan ayıran temel özelliğin mekanik boyutundaki ilerlemeler olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır.³⁶⁶ İkinci Dünya Savaşına damgasını vuran ve üçüncü nesil savaş olarak kendini gösteren manevra savaşları tankın ve uçakların savaş alanlarında görülmesiyle avantajlı bir strateji haline gelmiştir. Yine torpido ve deniz altı teknolojilerindeki gelişmeler savaş uçaklarının özellik ve menzillerinin artması, kara, deniz ve hava hareketlerinde

³⁶³ Donald J. Reed, *op.cit.* , s. 688.

³⁶⁴ William S. Lind, "Understanding Four Generation War", *op.cit.* , s. 13.

³⁶⁵ Joseph A. Gattuso, "Set and Drift-Warfare Theory", *Naval War College Review*, Volume: 49, Number: 4, 1996, s. 117-118.

³⁶⁶ Sami Eker, *op.cit.* , s.38.

manevra taktiklerinin başarılı bir şekilde kullanılması savaş alanlarının boyutlarında değişime sebebiyet vermiştir. Bunlara benzer şekilde füzeler ve nükleer silahlar geliştirilmiş ve böylece dördüncü nesil savaşın ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁶⁷

Savaş alanlarındaki değişimler sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik ilerlemelere paralel olarak değişim geçirmiştir. Napolyon savaşlarının temsil ettiği birinci nesil savaştan, Birinci Dünya Savaşının temsil ettiği ikinci nesil savaşa geçiş süreci uzun yıllar almıştır. Dört yıl süren savaş boyunca büyük orduları sanayi, sosyal ve teknik anlamda destekleyip güçlendirmek de aynı şekilde uzun zaman gerektirmiştir. Üçüncü nesil savaşta gözlemlenen taktiksel yöntemler Birinci Dünya Savaşında kendini göstermesine rağmen 1918'den İkinci Dünya Savaşına giden süreçte tam teşekküllü manevra savaşını gerçekleştirmek toplumlar için yirmi yıllık bir zamanı gerekli kılmıştır.³⁶⁸ Dolayısıyla dördüncü nesil savaşın ortaya çıktığına dair incelemelerin yapılabilmesi için İkinci Dünya Savaşı ile günümüz zaman aralığında meydana gelen siyasal, ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu noktada İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan en büyük değişikliklerden biri uluslararası alanda oyuncuların sayısının artmasıdır. Savaştan önce ulus-devlet fikri uluslararası alandan önemli tek aktörken, savaştan sonra hem siyasal hem de ekonomik alanda değişimler hızlı bir şekilde kendini göstermiş ve siyasal alanda ulus-devletlerin yanı sıra birçok aktör belirmeye başlamıştır. Bunlardan en belirginini ise Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlardır.³⁶⁹ Bunların dışında siyasal anlamda meydana gelen değişimlerden bir tanesi de ulusların sayı ve çeşitliliğindeki artıştır. Avrupalı kolonyal güçlerin sona ermesiyle birçok yeni ulus ortaya çıkmıştır. Çeşitli devletlerin oluşması ve pek çok alanda gösterdikleri farklı gelişmeler uluslararası ilişkilerde karmaşıklık yaratmıştır. Nitekim kolonyal güçler tarafından yaratılan ve gelişmekte

³⁶⁷ Metin Gürcan, “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”, *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara, 2014, s. 91.

³⁶⁸ Colonel Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone On War In The 21st Century*, *op.cit.* , s. 72.

³⁶⁹ *Ibid.* , s. 73-75.

olan yapay devletlerin gelişmiş devletlerden farklı ihtiyaçları, ilgileri ve motivasyon kaynakları olmuştur.³⁷⁰

Ulus aşırı seviyede ise birçok aktör ortaya çıkmış ve bunlar Greenpeace gibi barışçıl hareketlerden El-Kaide gibi radikal İslami hareketlere ve uyuşturucu ticareti gibi iş odaklı girişimlere kadar çeşitlilik göstermiştir. Bu örgütlerin ortak özelliği ise herhangi bir ulus tarafından kontrol ediliyor olmamalarıdır. Uluslararası alanda kendilerini tarafsız temsilci olarak görmekte ve hedeflerini gerçekleştirmek için uygun gördükleri yer ve zamanda uluslararası alanda müdahalede bulunabilmektedirler. Gerekli gördüklerinde seçimlere katılabilmekte ya da bir adayı destekleyerek finans yoluyla seçimleri etkileyebilmektedirler. Bunların dışında bir ülkenin belirli bir alanında kontrol sağlamak için ayaklanmacı gruplara destek olma olasılığı bulunmaktadır.. Bugün söz konusu ulus aşırı örgütler birçok yola başvurarak ulusal ve uluslararası olaylar üzerinde etki bırakabildikleri görülmektedir.³⁷¹ Bu açıdan dördüncü nesil savaş teorisini incelemek savaşın hala değişim geçirdiğini gözler önüne sermek bakımından faydalı olacaktır. Zira, devlet dışı aktörlerin siyasal alanda kendilerini göstermeleri sosyal ve ekonomik alanda da etkide bulunmalarına zemin hazırlamış ve savaş teorileri üzerinde çalışmalarda bulunanların ilgi odakları olmuşlardır.

6.4. Dördüncü Nesil Savaş

Dördüncü nesil savaş, Kuzey Vietnam'ın Amerika Birleşik Devletlerini, Afganların Sovyetler Birliğini, günümüzde Irak ve Afganistan'da ise isyancıların yine Amerika Birleşik Devletlerini yenmek için başvurduğu bir yöntem olagelmıştır. Bu savaş türü aynı zamanda El-Kaide terör örgütünün de başvurduğu bir strateji olmuştur. Nitekim dördüncü nesil savaş çeşitli ağların kullanımı, kayıplar verdiren saldırılar ve zaman içine yayma gibi özelliklerle tanımlanmıştır. Aylar ya da yıllar süren kampanyalar yerine on yıllar alan girişimler gözlemlenmektedir. Komünist Çin'in yirmi yedi yıllık mücadelesi, Vietnam'ın ilk önce Fransa'ya ve ardından Amerikalılara karşı süren otuz yıllık mücadelesi ve başka uluslar tarafından

³⁷⁰ *Ibid.* , s. 76.

³⁷¹ *Ibid.* , s. 77.

desteklenen Afganların, Sovyetler Birliğine karşı verdikleri on yıllık mücadele dördüncü nesil savaşlara örnek olarak gösterilmektedir.³⁷²

Geleneksel askeri ordulardan ziyade ulusların sivil halklarını hedef alan terörizm, söz konusu bu savaş türünün başlıca unsuru olmuştur. Bu anlamda ulus aşırı özellikler taşıyan ve ulusal olmayan terörizm tespit etmesi ve ortadan kaldırması zor olan bir yapıya bürünmüştür. Başka bir değişle Clausewitz'in öne sürdüğü halk, ordu ve devlet anlayışını benimseyen üçlü savaş fikrinin yerini birçok unsurun yer aldığı savaş düşüncesi almıştır.³⁷³ Diğer bir değişle ulus-devlet, savaş ilan etme ve yerine getirme konusundaki tekeline kaybetmiştir. Onun yerine birçok farklı devlet dışı yapı kendi amaçları için çatışmaya başlamıştır. Nitekim savaş tarihine bakıldığında, çatışmaların ilk önce kabileler ve aileler arasında patlak verdiği, daha sonra ise savaşların ulus-devletlerin tekeline verildiği ve en sonunda ise çok aktörlü savaşların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu anlamda coğrafik açıdan açıklanan egemenlik, anlamını yitirmeye başlamıştır. İlk önce teknolojik ilerlemelere, bunların savaş alanlarında uygulanmasına ve daha sonra siyasal gerekliliklerin dikkate alınmasına bağlı olan birinci, ikinci ve üçüncü nesil savaşın aksine, dördüncü nesil savaşta öncelik siyasal menfaatlere verilmiştir.³⁷⁴

Din ve ideoloji gibi ulusal olmayan ya da ulus aşırı dayanaklar, çok yönlü psikolojik savaş, medyanın manipüle edilerek kullanılması dördüncü nesil savaşın diğer özellikleri arasındadır. Gelişmiş devletlere ve Batlı teknolojiye karşı yetersiz donanımlara sahip yoksul ulusların ya da grupların başvurduğu dördüncü nesil savaşta elde edilebilen tüm siyasal, ekonomik, sosyal ve askeri ağlar kullanılmakta ve düşman tarafın, uygulayacağı planların başarısız ya da çok fazla maliyete sebep olacağı konusunda ikna edilmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda dördüncü nesil savaş isyanın değişim geçirmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷⁵

³⁷² Donald J. Reed, *op.cit.* , s. 688-389.

³⁷³ Robert J. Bunker, "Generations, Waves, Epochs Modes of Warfare and the RPMA", *Airpower Journal*, Spring 1996, s. 3.

³⁷⁴ Kenneth F. Mckenzie, "Elegant Irrelevance: Fourth Generation Warfare", *Report Documentation*, 1993, s.53.

³⁷⁵ Lt Col Maaz Nisar, "5 GW and Hybrid Warfare Its Implications and Response Options", *Research Paper*, 2018, s.11.

Hammes'a göre dördüncü nesil savaşta aktörler, siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri olmak üzere elde edebildikleri tüm araçları kullanmaktadırlar. Asıl amaç düşman askerlerini yıpratmak ya da yok etmek değil aksine başaramayacakları konusunda ya da planlarının çok fazla maliyetli olacağı konusunda karar alma mekanizmalarını etkilemektir. Bu, bir çeşit ayaklanmacı girişimin değişim geçirmiş halidir. Dördüncü nesil savaşta siyasi iradeyi yenmek askeri alanda düşmanı yenmekten çok daha önemlidir. Başka bir deyişle dördüncü nesil savaşı öncekilerinden ayıran temel özellik düşmanın askeri gücünü yenmekten ziyade siyasal iradesini kırmaktır ve belirli bir zaman aralığı yoktur.³⁷⁶

Lind'e göre ise yukarıda bahsedildiği gibi Westphalia Antlaşmasının devletlere sağladığı 'savaş tekeli' kuralı, dördüncü nesil savaş bünyesinde erozyona uğramıştır. Antlaşmadan önce ise devlet dışında birçok yapı birbiriyle savaş halindedir. Bu yapılar yalnızca resmi orduları kullanmamış aynı zamanda terör ve göç gibi birçok yola başvurmuşlardır. Devletlerden ziyade kültürler arasındaki farklılıklar ön plana çıkmıştır.³⁷⁷ Dördüncü nesil savaşta ise devletler kendilerini Hamas, El-Kaide, Hizbullah gibi devlet dışı yapılarla savaşırken bulmuşlar ve çoğu alanda ise savaşı kaybetmişlerdir. Savaşın bu türünde geçmişe dönük izlere rastlanmaktadır. Zira Hıristiyan Batı'nın en eski ve değişmez düşmanı olarak İslam gösterilmektedir. Aynı zamanda göç olgusu da en az düşman devletlerin orduları kadar tehlikeli görülmektedir.³⁷⁸

Günümüzde dördüncü nesil savaşın, devletin otoritesini kaybettiği ve güç kullanma tekelinin erozyona uğradığı üçüncü dünya ülkelerinde meydana geldiğini ileri sürmek mümkün görünmektedir. Tüm kurum ve mekanizmalarının yıprandığı devlette oluşan güç boşluğu devlet dışı birçok aktör tarafından ele geçirilmeye çalışılır. Siyasi istikrarsızlık yaşayan, küresel ekonomiye entegre olamamış ve ekonomik anlamda çöküntüye uğramış hükümetler toplum tabanında nefretin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.³⁷⁹ Bunun sonucunda ise devlet birçok gayri meşru devlet dışı aktörle başa çıkmak durumunda kalmıştır. Sınırların kalkmasıyla birlikte suç örgütleri, terör grupları, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçıları ile radikal

³⁷⁶ Colonel Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone On War In The 21st Century*, *op.cit.* , s.359.

³⁷⁷ William S. Lind, *On War The Collected Columns of William S. Lind 2003-2009*, *op.cit.* , s.158.

³⁷⁸ William S. Lind, "Understanding Four Generation War", *op.cit.* , s.13-14.

³⁷⁹ Sami Eker, *op.cit.* , s 43-44.

etnik-dinsel hareketlere bağılı oluşunlar boy göstererek hareket kolaylığına erişmişlerdir.³⁸⁰

Bunlara ek olarak dördüncü nesil savaşta kendini gösteren kck gruplar, küreselleşmenin sağladığı fırsatla teknolojik ve ekonomik alanlarda toplumlara entegre olabilmiişlerdir. Ulus-devletlerin icra ettiği savaşlar azaldığından ortaya çıkan çatışmalar dördüncü nesil savaşların zeminini hazırlamıştır. Bu anlamda çatışmak için birçok sebep ortaya çıkmış ve aşırılık yanlısı birçok grup kendi arasında örgütlenmiştir. Bireylere sınırlar arası hareket özgürlüğü sağlanmış ve bu durum beraberinde savunmasızlığı getirerek hedeflerdeki çeşitliliği arttırmıştır.³⁸¹

Otomatik silahlar, cep telefonları, internet, GPS, kimyasal ve biyolojik silahlar gibi yeni teknolojiler savaşçı kck grupların harekete geçme kabiliyetlerini arttırmıştır. Basın ve televizyon gibi küresel medya aletleri propaganda yapma ve halkın düşüncelerini etkileme yollarının önünü açmıştır. Teknolojideki gelişmeler sayesinde yeni örgütlenme modelleri ortaya çıkmış ve bu durum eylemlerde bulunma, öğrenme, hayatta kalma ve adapte olma gibi alanlarda kolaylık sağlamıştır.³⁸²

Dördüncü nesil savaş aynı zamanda siyasal hedefleri elde etmek için askeri olmayan araçların kullanıldığı asimetrik savaşlardır. Terörizm, ileri teknoloji, ideoloji gibi ulusal olmayan dayanaklar, düşmanın kültürel yapısına direkt saldırı, oldukça karmaşık psikolojik savaş gibi etmenlerin bir arada kullanıldığı hibrit³⁸³ taktiklere şahit olunmaktadır. İletişim araçları vasıtasıyla girişilen psikolojik operasyonlar dördüncü nesil savaşın baskın karakterleri arasındadır. Diğer bir değişle

³⁸⁰ *Ibid.* , s.44.

³⁸¹ Albert A. Nofi, “Recent Trends in Thinking About Warfare”, Virginia, *The CNA Corporation*, 2006, s.9-10.

³⁸² *Ibid.* , s.10.

³⁸³ Hibrit savaş, belirli bir siyasal hedefi gerçekleştirmek için hem devlet aktörlerinin hem de devlet dışı yapıların yer aldığı, geleneksel askeri unsurlarla gerilla, terörizm ve ayaklanma gibi düzensiz unsurları içeren çatışma türüdür. Çoğunlukla siber savaşların ve devlet dışı örgütlerin artan karmaşık ve ölümcül saldırıları nedeniyle 2000’ler boyunca kavram, modern savaş türünü anlatmak için kullanılmıştır. Daha detaylı bkz: James K. Wither, “Making Sense of Hybrid Warfare”, *Connections*, Volume: 15, Issue: 2, 2016.

dördüncü nesil savaşa dahil olan düşman gruplar, medyayı manipüle ederek gerek yurt içinde gerekse dünya çapında düşünceleri değiştirme yoluna giderler.³⁸⁴

Tüm bunlara bağlı olarak üçüncü dünya ülkelerinde ulusal özgürlük adına savaşan gruplar türemiştir. Herhangi bir orduya sahip olmayan bu gruplar, ülkelerindeki insanları temsil ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Kimileri kendilerini özgürlük savaşçısı olarak tanımlarken kimileri de kendilerini gerilla savaşçıları ya da teröristler olarak adlandırmışlardır. Faaliyetlerini yerine getirebilmek için ekonomik anlamda suç örgütleriyle işbirliği yoluna gitmişlerdir.³⁸⁵ Üniforma giyinmeyen ve açıktan silah taşımayan bu gruplar savaş kurallarına bağlı kalmadan sivil ve asker ayrımı yapmaksızın saldırılarını gerçekleştirirler. İkna etme ve şiddete başvurma aracılığı ile düşmanı korkutma ve taraf toplama amacını güderler. Clausewitz'in üçlü savaş teorisinin aşındığı dördüncü nesil savaş türünde geleneksel savaş ilkeleri aşınmış ve düşük yoğunluklu düzensiz savaşlar gözlemlenmeye başlanmıştır.³⁸⁶

Dahası dördüncü nesil savaşta siyaset ve savaş, çatışma ve barış, asker ve sivil, savaş alanı ve güvenli bölge gibi olgular arasındaki sınırlar bulanıklaşmaktadır. Elbette ki bu durumun temel nedeni ulus-devletlerin şiddet kullanma tekeli kaybetmesi ve kültürel, etnik ve dini çatışmaların artmasında yatmaktadır. Küreselleşmenin yaygınlaşması ve teknoloji de söz konusu çatışmaların artışı tetikleyen faktörler olarak değerlendirilmektedir. Adem-i merkezîyetçilikten uzaklaşarak bir bölgeye ya da dünyaya yayılma söz konusudur. Bu anlamda tanımlanmış bir savaş alanının olmaması dördüncü nesil savaşın halka açık yerlerinde ve kırsal alanlarda meydana geldiğini gözler önüne sermektedir. Böylece yetkililer tarafından suçluyu tespit edip tutuklama olasılığı azalmakta ve aşırılıkçı gruplar tarafından düşmanın savunmasız ve sembolik yanlarını hedef alıp saldırmak kolaylaşmıştır.³⁸⁷ Bunun en klasik örneklerinden biri ise El-Kaide'nin 11 Eylül

³⁸⁴ Khurshid Khan, Afifa Kiran, "Understanding Fourth Generation Warfare and It's Relevance to Pakistan", *IPRI Journal*, Volume:12, Number:2, 2012, s.93-94.

³⁸⁵ Martin Van Creveld, *The Transformation of War The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*, New York, London, The Free Press, 1991, s.131.

³⁸⁶ *Ibid.*, s.133.

³⁸⁷ Colonel Steven C. Williamson, "From Fourth Generation Warfare to Hybrid War", *Strategy Research Project*, U.S. Army War College, 2009, s.3.

saldırılarıdır. Bu anlamda dini ve kültürel sembollerin yok edilmesi dördüncü nesil savaşı icra eden grupların öncelikleri arasında yer almaktadır.³⁸⁸

Tüm bunlar ışığında, dördüncü nesil savaşın itici gücü olarak tanımlanan teknolojiadaki gelişmelerin nereye kadar devam edeceği ve hangi boyutlara varacağına öngörülemez bir durum olduğu değerlendirilebilir. Belirli ülkelerin savunma sanayindeki kaydettikleri gelişmeler ve ürettikleri silah sistemleri gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerinin ya da devlet dışı aktörlerin eline geçmesi ve kullanılması durumunda dördüncü nesil savaştan sonra beşinci nesil savaşın ilk etkilerinin görülmeye başlandığını söylemek mümkün görünmektedir.³⁸⁹ Bu minvalde beşinci nesil savaşlar bünyesine biyolojik, kimyasal kitle imha silahları, siber saldırılar, bilgi savaşları ve özel kuvvetler gibi unsurları dahil etmektedir. Beşinci nesil savaşta, gerek akademisyenlerce gerek askeri alanda çalışmalar yapan kimselerce belirli bir savunma mekanizması henüz oluşturulamamış ve literatürde henüz genel bir kabul görmemiştir.³⁹⁰

6.5. Beşinci Nesil Savaş

Dördüncü nesil savaş olgusu daha çok kabul görürken beşinci nesil savaş hakkında da çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu bakımdan beşinci nesil savaş da değerlendirmekte fayda vardır. Beşinci nesil savaş dördüncü nesil savaşın niteliklerini büyük oranda muhafaza ederken yeni nesil savaşın unsurlarını da bünyesine katmıştır. Savaşlar, teknoloji, yöntem ve güç bakımından biraz daha değişime uğramıştır. Küreselleşmenin sebep olduğu çözümleri güç tehditler, bilginin hızlıca geniş kitlelere yayılmasına ve kaos ortamının öngörülemez biçimde gelişerek kontrolden çıkmasına sebep olmaktadır.³⁹¹ Artan tehdit çeşitliliği, kitle imha silahlarına kolay erişim gibi unsurlar ise mücadele alanını yaygınlaştırmaktadır. Kullanılan kuvvetlerde düzenli ordulardan gerilla gruplarına, özel kuvvetlerden terör örgütlerine, özel askeri şirketlerden organize suç yapılanmalarına geçiş gözlemlenmektedir. Çatışan taraflar klasik ve modern silahlardan kimyasal silahlara,

³⁸⁸ Jayachandran, *op.cit.* , s.176.

³⁸⁹ Yusuf Özer, *op.cit.* , s.30.

³⁹⁰ *Ibid.* , s.30.

³⁹¹ Ergüder Toptaş, *op.cit.* , s.11.

el yapımı patlayıcılardan sosyal medya araçlarına, psikolojik savaştan siber saldırılara kadar elde edebildikleri tüm araçları kullanmaktadırlar.³⁹²

Beşinci nesil savaşın en belirgin özelliklerinden biri olan bilgi savaşlarına bakıldığında ise bilgi teknolojilerine olan erişim kolay ve ucuz olduğunda tehditlerinde kolaylıkla ortaya çıktığına şahit olunmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki maliyetler düştükçe devlet dışı varlıkların bunlara erişimi kolaylaşmakta ve tehdit biçimleri artmaktadır.³⁹³ Batılı devletlerin sahip olduğu tank, uçak ve savaş gemisi gibi pahalı modern silahlara erişemeyen zayıf devletler siber saldırılar için gerekli olan bilgisayar ve iletişim sistemlerini kolaylıkla satın alabilmektedirler. Bu minvalde Soğuk Savaş esnasında tek düşman olarak görülen Sovyetler Birliği'nin yerini, Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok sayıda tehdit almıştır.³⁹⁴

Beşinci nesil savaş siyasal açıdan değerlendirildiğinde savaş alanındaki aktörlerin üniformalı büyük ordulara sahip olan ulus-devletlerden aynı düşünceleri paylaşan ve resmi olmayan örgütlere geçiş gösterdiği görülmektedir. Bunun dışında yukarıda bahsedildiği gibi bilginin önemi zayıf devletler dışında isyancı gruplar tarafından da anlaşılmış ve söz konusu bu gruplar örgüte üye alma, eğitim verme, öğretme, iletişim kurma ve yeni üyeleri kontrol etme konusunda kitle iletişim araçlarını kendi çıkarları için kullanmaktadırlar.³⁹⁵ Diğer bir değişle kitle hareketliliğinden ziyade bireysel hareketliliği amaçlamaktadırlar. İletişim araçlarının yanında biyoteknoloji ve nanoteknoloji de beşinci nesil savaşı sürdüren aktörlerin kullandığı unsurlardır. Bunların dışında dünya birbirine bağımlı olmaya başladıkça askeri ve ticari etmenlerde birbirine karışmaya başlamıştır. Öyle ki, bugün küçük silahlı gruplar tüm dünyanın ekonomisini etkileyebilecek kapasiteye ulaşmışlardır.³⁹⁶

Bu bağlamda, devlet ve devlet dışı aktörler arasında vuku bulan düşük yoğunluklu savaşlar düzensiz savaşları vurgulamaktadır. Söz konusu bu savaşlar aracılığı ile isyancılar, istikrarsızlık yaratmak ve en sonunda kurulu hükümeti indirmek için şiddete başvurmaktadırlar. Nitekim bunu düzenli büyük ordularla

³⁹² *Ibid.* , s.11.

³⁹³ Bruce D. Berkowitz, "Warfare In The Information Age", Edt John Arquilla, David Ronfeldt, *In Athena's Camp, Preparing for Conflict In The Information Age*, Rand Corporation, 1997, s.182.

³⁹⁴ *Ibid.* , s.182.

³⁹⁵ Colonel Thomas X. Hammes, "Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges", *op.cit.* , s.20.

³⁹⁶ *Ibid.* , s.20.

değil, kitle iletişim araçlarıyla ve kültürel sembollere yapılan saldırılarla gerçekleştirmektedirler. Sonuçta savaşın belirli savaş alanlarında değil de sivillerin düşünce yapılarında meydana geldiği görülmektedir.³⁹⁷ Beşinci nesil savaş türünde çeşitli grup ya da örgütlerce yapılan saldırıların yanında bireysel olarak yapılan saldırılara da şahit olunmaktadır. Zira, nanoteknoloji ve biyoteknolojinin bireylere ya da küçük gruplara sağladığı imkanlar göz ardı edilememektedir.

Örneğin, Ekim 2001’de Capitol Hill’e yapılan şarbon saldırısı beşinci nesil savaş özelliğini taşımaktadır. Geniş çaplı araştırma ve soruşturma yapılmasına rağmen fail tespit edilememiştir. Saldırının ise ya bir kişi ya da küçük bir grup tarafından yapıldı tahmin edilmiştir. Zira planlanan eylemlere ne kadar çok kişi dahil olursa o kadar çok bilgi toplama imkanı elde edilecektir. Bu çerçevede tek bir bireyin bile ulus-devlete saldırabileceği görülmüştür. Siyasal motivasyon, sosyal yapılanma ve ekonomik gelişmeler gibi unsurlar ise bireylere ya da küçük gruplara çok daha yıkıcı olma fırsatı tanımıştır.³⁹⁸

Yukarıda anlatılanlar ışığında beşinci nesil savaşta geleneksel ile düzensiz güçlerin bir arada kullanıldığı, amaçlara erişmek için siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik anlamda tüm yollara başvurulduğu değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Diğer bir deyişle gerillalar, isyancılar ve teröristler gibi düzensiz yapılarla geleneksel askeri unsurlar iç içe geçmiştir. Tüm faktörlerin birleşik bir şekilde kullanımı söz konusudur. 21 yüzyılda hibrit kavramı, artan karmaşık özelliği, şiddetin öldürücü niteliğinin yükselişe geçmesi ve siber savaş alanlarının genişlemesiyle beşinci nesil savaşın dikkat çeken unsuru haline gelmiştir.³⁹⁹ Örneğin 2006 yılında Hizbullah ve İsrail arasında geçen çatışma hibrit savaşın tanımına uygun özellikler göstermiştir. İran tarafından eğitilen ve desteklenen Hizbullah geleneksel savaş ve gerilla taktikleri kullanarak İsrail üzerinde etkide bulunabilmiş ve gelişmiş devletlerin silahlı kuvvetleri aracılığı ile elde edilebilecek iletişim sistemlerine ve silahlarına erişme imkanı bulmuştur. Bunların dışında Hizbullah bilgi ve propaganda için internet ve diğer iletişim aletlerini etkili bir şekilde kullanmıştır.

³⁹⁷ Colin S. Gray, “Irregular Warfare: One Nature, Many Character”, *Strategic Studies Quarterly*, Volume:1, Number:2, 2007, s.42-43.

³⁹⁸ Colonel Thomas X. Hammes, “Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges”, *op.cit.* , s.21.

³⁹⁹ James K. Wither, “Making Sense of Hybrid Warfare”, *Connections*, Volume:15, Number:2, 2006, s.74-75.

Böylece örgüt, çatışmanın başlangıcından beri İsrail'den çok daha başarılı bir şekilde dünya kamuoyunun fikirlerini etkilemeyi başarmıştır.⁴⁰⁰

Kısacası beşinci nesil savaş, dördüncü nesil savaşın tüm özelliklerini bünyesinde barındırarak ulus-devlet kavramından ziyade siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlere bağlı olarak devam etmektedir. Devlet dışı aktörler olarak küçük grupların, terör örgütlerinin, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan suç örgütlerinin uluslararası alanda boy göstermeleri, söz konusu bu yapıların kitle imha silahlarına ve iletişim araçlarına kolaylıkla erişmesi, biyoteknoloji ve nanoteknoloji alanındaki gelişmeler, siber saldırılar, bilgi savaşları, savaş ile barış, asker ile sivil, savaş alanı ile güvenli bölge arasındaki sınırların bulanıklaşması gibi unsurlar hibrit savaşın temel nitelikleri arasında gösterilmektedir. Diğer bir deyişle beşinci nesil savaş 'nets and jets war'dır. Buna göre 'networks'ler anahtar bilgileri dağıtacak, gerekli araç ve gereçler için kaynak sağlayacak ve gönüllüleri örgüte almak için bir alan teşkil edecektir. Jets'ler ise silahların etkili, ucuz ve dünya çapında yayılmasına olanak verecektir.⁴⁰¹

Günümüz savaşta karşımıza çıkan terörizm ise kendi doğasına sahip olan, düşmanın tanımlanamadığı, alışılmamış ve asimetrik bir olgu haline gelmiştir. Terör örgütleri, yayılcı politikalar izleyen devletlerin ulusal güvenliklerini hedef almakta, maddi ve manevi zararı en üst seviyede tutmayı gözetmektedirler. Saldırlardan en çok etkilenen kısım ise kendilerini savunacak potansiyelleri olmayan siviller olmuştur. Tanımlanması oldukça zor olup yeni bir çeşit düşman olarak karşımıza çıkan terörizm, Batılı devletler içinde başa çıkması zor bir parametre olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Carl Von Clausewitz'in öne sürdüğü gibi savaş artık askeri alandan çıkıp devlet dışı farklı unsurlarla devam eden bir yapıya bürünmüştür.⁴⁰²

Ancak unutulmamalıdır ki, beşinci nesil savaş büyük oranda dördüncü nesil savaşla benzerlikler içermektedir. Bu anlamda literatürde henüz genel kabul görmeyen beşinci nesil savaşı dördüncü nesil savaştan ayırmak zor görünmektedir.

⁴⁰⁰ *Ibid.* , s.75.

⁴⁰¹ Colonel Thomas X. Hammes, *op.cit.* , s.23.

⁴⁰² Raluca Iulia Iulian, "International Terrorism In The 21th Century, 16 Years After 9/11 2001", *CBU International Conference On Innovations In Science and Education*, March 22-24 2017, s. 913.

Aralarında belirli teknolojik gelişmelere dayanan ayrımlar yapmak zor olup siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik faktörlerin iç içe geçtiği ya da bir arada kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki terörizmin de artık dördüncü ve beşinci nesil savaş türlerine geçiş yaptığı ve asimetrik niteliğini de koruyarak baş edilmesi daha güç unsurlarla çatışmaları sürdürdüğü görülmektedir.

6.6. Terörizm ve Savaş

Terörizm ile savaş olgusunun farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar iki kavram şiddetin iki farklı türü olup birbiriyle ilişkilendirilse de temel farklılıklar mevcuttur. Uluslararası sistemde savaş kuralları mevcuttur ve kurallara uyulmadığı takdirde ‘savaş suçu’ sayılabilecek davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Hukuk alanında önemli çalışmalar yapmış Hugo Grotius tarafından 17. yüzyılın başlarında önerilen ve daha sonra Cenevre Sözleşmesiyle uluslararası hukuk niteliği kazanan savaş hukuku, savaşa katılmayan sivilleri saldırılardan korumayı hedeflemiş aynı zamanda sivillerin rehine olarak alınmasını da yasaklamıştır. Buna benzer şekilde teslim olmuş ya da esir alınmış askerlere karşı yapılan muamelelere çeşitli düzenlemeler getirmiş; sivillere ya da savaş esirlerine karşı misillemeyi yasa dışı ilan etmiş; savaşa katılmayan devletlerin vatandaşlık haklarını ve tarafsız bölgelerin varlığını tanımış ve diplomatlar ile diğer resmi görevlere atanmış temsilcilerin dokunulmazlığını idame ettirmeyi öngörmüştür.⁴⁰³ Bu anlamda sözleşmeyle birlikte gelen kurallara bakıldığında, savaşa katılmayan tarafların yaşam haklarının korunma altına alınmaya çalışıldığı ve savaş olgusunun belli sınırlar içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğine dair vurgu yapıldığı görülmektedir.

Öte yandan terörizmin savaştan farklı bir yapıya büründüğü görülmektedir. Terör asimetrik saldırılar içermektedir. Asimetrik saldırılar bireylerin kendisini korumasına fırsat vermemekte ve yapılacak saldırıların yeri ve zamanının tespiti önceden tahmin edilememektedir. Bu anlamda terörist saldırılar hedef ayırt etmeksizin rastgele gerçekleştirilir. Günümüzde terör örgütlerinin eylemlerine

⁴⁰³ Bruce Hoffman, *op.cit.*, s. 26-27.

bakıldığında sivillerin kaçırıldığı hatta bazen acımasız bir şekilde katledildiği, askeri personellere ve bölgelere saldırıldığı, elçiliklere ve diplomatik yerlere karşı eylemler yapıldığı, saldırılarda sivil-asker ayrımı yapılmadığı görülmektedir.⁴⁰⁴ Barış ve ateşkes dönemlerinde saldırıların durdurulması esasken, terör gruplarının savaş ve barış dönemi ayırt etmediği bilinmektedir. Terör örgütleri, diğer silahlı saldırılardan daha az başvurulmasına rağmen suikast tekniğine de başvurumaktadırlar. Buradaki hedef kitle, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan temsili bulunan ya da toplum tarafından saygınlık gören devlet adamları ve resmi görevliler olup asıl amaç intikam almak, medyanın ilgisini çekmek, hükümetin etkinliğini azaltmak, topluma gözdağı vererek korku yaratmak ve düşmanı istikrarsız hale getirmektir.⁴⁰⁵ Savaşta ise savaşan tarafların belirli olduğu, sivil ve asker ayrımının yapıldığı ancak terörizmde, savaşan tarafların belli olmadığı ve bünyesine birçok aktörü kattığı görülmektedir.

Terör örgütlerinin başvurduğu bir diğer yöntem ise bomba gibi patlayıcıların kullanılmasıdır. 1960'lardan bu yana devam eden bir taktik olan bombalama yönteminde risk oldukça az, elde etmesi kolay aynı zamanda dikkat çekmek için oldukça elverişli bir yöntemdir. Yapmak için oldukça az bilgi gerekmede, yerleştirmesi ve uzaktan patlatılması için elverişli olmaktadır. Bu anlamda terör örgütlerince bomba yapmak, örgütsel anlamda gerekli olan uzmanlığı, lojistik ve operasyonel planlamaları gerektirmemektedir.⁴⁰⁶

Hareket halindeki bir araçtan ateş açma, kundaklama, yıkıcılık, sabote etme, adam kaçırmaya, uçak kaçırmaya, rehine alma ve sabotaj gibi taktikler de terörizm kavramında görülen diğer methodlardır. Ayırt edilmeksizin hedef kitlede panik yaratmak ve dikkat çekmek amacıyla hem insanlara hem de iş yerleri, hava limanları, askeri ve sivil yapılar, ulaşım yolları, limanlar, siyasal ve ekonomik simgeler gibi devletin altyapılarına saldırmak terör örgütlerinin başvurduğu diğer taktikler arasındadır.⁴⁰⁷ Bu çerçevede savaşta, cephe, karargah gibi savaş alanları belirliken terörizmde bu sınır da ortadan kalkmış gözükmektedir. Artık savaş ve çatışmalar her

⁴⁰⁴ *Ibid.* , s. 27.

⁴⁰⁵ <https://www.dni.gov/nctc/methods.html#sarin> , Erişim tarihi: 09.11.2019.

⁴⁰⁶ Bruce Hoffman, "Terrorist Targeting: Tactics, Trends and Potentialities", *Terrorism and Political Violence*, Volume: 5, Number:2, 2007, s.13.

⁴⁰⁷ *Ibid.* , s. 14.

yerde devam etmekte ve etkisini savaşa dahil olmayan siviller de derinden hissetmektedir.

Terör örgütlerinin kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara erişimi ve bunları kullanması aynı zamanda bazı bilim insanlarının terör örgütleriyle işbirliği yoluna gitmesi de terör örgütlerinin başvurduğu taktiklerdendir. 1995'te Aum Shinrikyo'nun Tokyo metro sisteminde sarin gazıyla gerçekleştirdiği biyolojik saldırı, 1998'de Usame Bin Ladin'in, kitle imha silahlarını elde etmenin dini bir görev olduğuna dair beyanı ve Afganistan'da ele geçirilen kanıtlar, her ne kadar kimin yaptığı tespit edilemese de ABD'de, 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra gerçekleştirilen şarbonlu mektup saldırıları buna verilebilecek örneklerdendir. Bu minvalde terör örgütlerinin kitle imha silahlarıyla kitleler üzerinde gerek fiziksel gerek psikolojik açıdan etki bırakmayı amaçladığı bilinmektedir. Sınırların önemini yitirmesi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde terör örgütleri kitle imha silahlarının yapımı ve kullanımı hakkında kolaylıkla verilere ulaşmaktadır. Geçmişte yaşanan bu tür saldırılar beraberinde gelecekte de bu tür saldırıların olabileceği şüphelerini arttırmakta ve böylece terör örgütlerinin istediği panik hali yaratılarak gerek devletler gerek bireyler güvensizlik duygusunu derinden hissetmektedirler.⁴⁰⁸

Dahası günümüzde bombalama, suikast gibi geleneksel methodların yanı sıra bilişim teknolojileri alanında saldırıların gerçekleştirilmesi göze çarpan bir diğer unsur olmaktadır.⁴⁰⁹ Terör örgütleri için silahlar kadar iletişim araçlarının da önemli olduğu görülmektedir. 1960'lar ve 1970'lerde uydu, kamera, küresel haber ağları gibi alanlarda meydana gelen teknolojik gelişmeler teröristlerin çok daha fazla dinleyiciye ulaşmasına fırsat vermiştir. Şiddet eylemlerinin hem görsel hemde işitsel olarak yayılması terör halinin yoğunlaşmasına ve terör örgütlerinin varlıklarını sürdürmelerine zemin hazırlamıştır.⁴¹⁰ Buna ek olarak terör örgütleri internet üzerinden de şiddet içerikli eylemleri direkt ve düzenlenmemiş şekilde yayın yapma yoluna gitmektedirler. Hedef dinleyici kitlesi düşman devletler, kendi hükümetlerinin

⁴⁰⁸ İlker Kiremitçi, "Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 2014, s. 39-40.

⁴⁰⁹ *National Strategy for Combatting Terrorism*, February 2003, s. 10, https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf , Erişim tarihi: 09.11.2019.

⁴¹⁰ Brian Michael Jenkins, "The New Age of Terrorism", Edt: David. G. Kamien, *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook: The Definitive Guide For Law Enforcement, EMT, and All Other Security Professionals*, New York, McGraw-Hill, 2005, s. 125.

politikalarını desteklemeyen vatandaşlar, terör örgütlerine üye olma potansiyeli taşıyan bireyler ve destek gruplarıdır. Web siteleri ve online yayınlanan dergiler aracılığıyla gerekçelerini öne süren terör örgütleri, bu yolla sahip oldukları fikirleri tartışma ve destek bulma şansını elde etmektedirler. Bu anlamda terör örgütleri, bilişim teknolojilerini kendi amaçları için manipüle etmekte ve söz konusu bu iletişim araçları terör örgütlerinin varlıklarını sürdürmek ve eylemlerini gerçekleştirmek için kullanılan bir araç olmaktadır.⁴¹¹

Stratejileri incelendiğinde ise terör örgütlerinin sayıca daha az olmaları ve devletler kadar güçlü askeri araç gereçlere sahip olmamaları sebebiyle hedef devleti askeri açıdan ziyade ekonomik, siyasi ve askeri yollardan etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Buna verilebilecek örneklerden bir tanesi ise 11 Eylül 2001 saldırılarıdır. Nitekim saldırılarda yaklaşık 3.000 kişi hayatını kaybetmiş aynı zamanda ABD, yüz milyarlarca dolar zarara uğratılmıştır. Bu durum dolaylı olarak ‘Teröre Karşı Savaş’ adı altında iki büyük işgale zemin hazırlamış ve bazı hükümet örgütlerinde önemli değişikliğe gidilerek Amerika’nın gelecek politikasını da etkilemiştir. Terör örgütlerinin stratejik etkilerinden bir diğeri ise 2004 yılında Irak’ta görülmüştür.⁴¹² Teröristler, yardım için orada bulunan yetkililer, gazeteciler ve iletişimi sağlayan görevliler gibi yabancı uyruklu vatandaşları kaçırmışlar, öldürmüşler ya da öldürmekle tehdit etmişlerdir. Öte yandan ‘Teröre Karşı Savaş’ adı altında bir araya gelen ülkeler arasında da Irak ve Afganistan işgalleri hakkında uyuşmazlıklar ve politik krizler patlak vermiştir. Adam kaçırmaya taktiği ise yardım örgütlerinin oradaki hareket alanını daraltmış, ekonomik ve siyasi yeniden yapılanma yavaşlamış ve böylece terör örgütlerine üye sayısının artırılması için gerekli zemin oluşturulmaya devam etmiştir. Terör örgütlerinin amacı hedefe karşı askeri açıdan üstün olmak değil saldırılar ve kayıplar yoluyla düşmanın günlük yaşamını istikrarsızlaştırmaktır. Bu durum aynı zamanda hedef ülkenin turizm ve yatırım kaynaklarını da olumsuz etkilemektedir.⁴¹³

Bu bağlamda terörizmin günümüzde geldiği boyut ve savaş kavramları karşılaştırıldığında, terörizmin hem geleneksel savaş olgusundan farklılaştığına hem

⁴¹¹ *Ibid.* , s. 126.

⁴¹² *Ibid.* , s. 127.

⁴¹³ *Ibid.* , s. 127.

de dördüncü ve beşinci nesil savaş ile benzerlikler taşıdığına şahit olunmaktadır. Nitekim, bombalama, suikast, rehin alma ve silahların kullanımı gibi unsurlar geleneksel savaş özelliklerini yansıtırken, kitle imha silahlarına erişim ve bunların kullanılma olasılığı, siber saldırılar, kitle iletişim araçlarıyla terörün etkisinin dünyanın her yerine yayılması, savaşın her yerde ve herkes tarafından hissedilmesi, güvenli bölgenin ortadan kalkması, savaşan ve savaşmayan arasındaki çizginin bulanıklaşması, iletişim teknolojilerinin manipülasyonu gibi unsurlar ise savaş, terörizm ve dördüncü nesil ile beşinci nesil savaş arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

Bu çerçevede söz konusu bu kavramları birbirinden tamamen ayırmak zor olsa da aralarındaki benzerlikleri ve farkları incelemek mümkün görünmektedir. Zira savaşın, geçirdiği sürece bağlı olarak değişim gösterdiği gibi terörizm de belirli süreçlerden geçerek değişim göstermiştir. Hem savaş hem de terörizm kavramı bünyesinde şiddeti ve büyük kayıpları barındırmaktadır. Fakat savaşın, belirli kurallara tabi olduğu terörün ise kurallara ve sınırlamalara bağlı kalmadığını vurgulamak gereklidir.

Askeri, siyasal, ekonomik ve teknolojik alanda meydana gelen değişimler ise iki kavramın boyut değiştirmesinin önünü açmış, terörizmin stratejilerinde, eylemlerinde ve yapılanmasında geçmişe oranla farklılaşmasına sebep olmuştur. Zira terörizm ortaya çıktığından beri bir savaş değil, belirli grupların kendi iradesini kabul ettirebilmek için başvurduğu bir strateji olmuştur. Kullanılan taktikler savaşta başvurulan yöntemlerden farklı olup terör örgütlerinin günümüzde terörizme özgü taktikleri kullanırken aynı zamanda dördüncü ve beşinci nesil savaşın getirdiği olanaklardan da faydalanma yoluna gitmeye başladıkları görülmektedir. Bu anlamda bir sonraki bölümde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için El-Kaide incelenmeye çalışılacak ve terörizminin günümüzdeki seyrine değinilecektir.

BÖLÜM 7

7. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI: EL-KAİDE

El-Kaide, 11 Eylül 2001 'de Amerika Birleşik Devletleri'ne düzenlediği saldırılarla dünya gündemine oturmuştur. Washington ve Pentagon'a düzenlenen söz konusu bu saldırılar uluslararası sistemin daha sıkı güvenlik politikaları ve denetimleri oluşturmalarına sebep olmuştur. 1979 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline karşı eylemler gerçekleştirmiş olan Sünni mezhebe ve cihatçı anlayışa sahip bir örgüttür. Hedef ayırt etmeyen saldırıları, sınır aşan eylemleri, hiyerarşik yapıdan çok hücreli bir yapıya sahip olması, üyelerinin farklı ülkelerden gelmesi ve eylemlerini farklı ülkelerde gerçekleştirmesi açısından ulus aşırı nitelikler barındırdığı görülmektedir. Ortaya çıktığı ülkedeki göç hareketleri, siyasal istikrarsızlıklar, teröre verilen desteğin artması, ilerleyen teknolojik gelişmeler, küreselleşme sonucunda ticaretin dünya çapında gerçekleştirilmeye başlanması gibi etkenler El-Kaide'nin büyümesine ve gelişmesine sebep olan unsurlar olarak ele alınabilir.

Örgütün ortaya çıkmasında üç önemli kişinin varlığı söz konusudur. Eymen el Zevahiri grubun ideolojik yapısını belirlemede öncü rol oynarken Usame bin Ladin ise sahip olduğu serveti sayesinde örgütü finansal olarak desteklemiştir. Öte yandan Abdullah Azzam küresel cihat fikrini tüm dünyaya yaymada önemli bir rol oynamıştır. 1979'da Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ettiğinde Bin Ladin, Sovyet Bloğuna karşı dünyanın birçok yerinden Müslümanları bir araya getirmeyi başarmış

SSCB'ye karşı verilen bu başarılı mücadele sonucunda küresel uluslararası niteliğe bürünen cihat deneyimini daha sonraki yıllarda da sürdürme misyonu üstlenmiştir.⁴¹⁴

1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle Bin Ladin kendisini Afgan mücahitlerinin direnişine adanmıştır. 1979'dan 1984'e kadar Pakistan'da kalan Bin Ladin burada Afgan direnişçilere bağış ve göçmenlere barınacak yer sağlamıştır. 1984 ile 1989 yılları arasında ise Afganistan'a gelmiş ve burada hem Pakistan'daki gibi Afgan savaşçılara kalacak yer ayarlamış hem de kendisi bizzat direniş eylemlerine katılmıştır. Aynı zamanda Abdullah Azzam'ın öncüsü olduğu 'Hizmet Bürosunun' kurulmasına yardım ederek gerek Arap dünyasında gerekse Batı'da yaşayan Müslümanları SSCB'ye karşı cihat için Afganistan'a çağırmıştır.⁴¹⁵

Afganistan Hizmet Bürosunun kurulmasıyla örgütün ilk temelleri atıldığı ve küresel cihat fikrinin teoriden pratiğe geçme fırsatı elde ettiği ileri sürülmektedir. Nitekim faaliyetlerin, SSCB'nin Afganistan'ı işgaline dikkat çekmek ve karşı koymak için gerçekleştirildiği ortadadır. Öte yandan savaşın sürdüğü sırada Bin Ladin, cihada çağırdığı direnişçilere askeri eğitim vermek için ilk başta sadece bir kamp olan ve örgüt niteliği taşımayan El-Kaide'yi kurmuştur.⁴¹⁶

Kampın bir örgüt haline gelmesi ise Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği Körfez savaşı sonrasında olduğu düşünülmektedir. Körfez Savaşı sonucunda bölgenin güvenliğini sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri Suudi Arabistan'a askeri birliklerini konuşlandırmış, Suudi liderler Amerikan askeri birliklerini kabul ederken Bin Ladin bu durumu İslam'a yapılmış bir hakaret olarak algılamıştır.⁴¹⁷ ABD'nin, Arap İsrail savaşlarında İsrail'i desteklemesi ve Körfez savaşında bölgeye askeri birliklerini göndererek Orta Doğu'ya müdahale etmesi, ülkesinin modernleşme adı altında İslami değerleri tahrip ettiği düşüncesi Bin Ladin'in Batı'ya karşı olan olumsuz fikirlerini daha da derinleştirmiş ve küresel anlamda cihat için fetvalar vermesine olanak sağlamıştır.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Bilal Sevinç, İrfan Çiftçi, *Terör ve Şiddet Sarmalında Ortadoğu ve Afrika*, Ankara, Karınca yayınları, 2015, s. 6.

⁴¹⁵ Sean K. Anderson, Stephan Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, The Scarecrow Press, 2009, s. 76.

⁴¹⁶ Stephan Currie, *Terrorist and Terrorist Groups*, The Lucent Terrorism Library, 2002, s. 72.

⁴¹⁷ *Ibid.*, s. 73-76.

⁴¹⁸ *Ibid.*, s. 73-76.

Buna paralel olarak Ladin, İslam'ın savunulması için Müslümanların silahlanması gerektiğini ve bunun dini bir görev olduğunu ileri sürmüş, aynı şekilde İslam'ı inanmayanlardan koruyacak silahların edinilmemesini ise 'günah işlemek' olarak tasvir etmiştir.⁴¹⁹ Dar-ül İslam olarak adlandırılan bölgede Müslüman olmayanların varlığı, Orta Doğu'daki rejimlerin ABD tarafından desteklenmesi gibi gelişmeleri El-Kaide'nin çeşitli saldırılarda bulunmasına zemin hazırlayan parametreler olarak değerlendirmek mümkündür. El-Kaide, eğitim kampı niteliği taşıyan boyutundan terör örgütü niteliği taşıyan boyuta geçmesiyle başta Batı olmak üzere dünyanın birçok yerinde eylemlerde bulunmuştur.⁴²⁰

1996'da Suudi Arabistan'ın Dahahran kentinde yer alan Khubar Kulelerine, 1998'de Amerika Birleşik Devletlerinin Nairobi ve Dar-Es-Selam'daki elçiliklerine, 2000'de ABD Destroyeri USS Cole'a, 2001'de ABD'nin ikiz kulelerine ve Washington'a, 2002'de Kenya'nın Mombasa şehrine gelen turistlere, 2003'te İstanbul'daki bir sinagoga, HSBC bankasına ve İngiliz Konsolosluğuna, 2004'te Madrid banliyö trenine, 2005'te ise Londra'ya yönelik saldırılarını sayabiliriz. Günümüzde ise Suriye, Libya ve Yemen gibi iç karışıklıkların ve çatışmaların olduğu bölgelerde Batılı güçlerin birliklerine ve seküler rejimlere yönelik saldırılarını sürdürmekte ve istikrarsızlığı arttırmaktadır.⁴²¹

7.1. El-Kaide'nin Dördüncü ve Beşinci Nesil Savaş İle İlişkisi

El-Kaide kurulduğundan beri operasyon şeklinde, bünyesinde, hedef seçimlerinde ve taktiklerinde değişimler göstermiştir. Nitekim örgüt diğer klasik terör örgütlerinden oldukça farklı bir yapı sergilemektedir. Örgütün en göze çarpan yapısal değişimi ise hiyerarşik yapılanmadan ziyade dünyanın birçok yerinde hücrel şekilde yapılanmasıdır. Örgüt, Filipinler, Cezayir, Afganistan, Çeçenistan, Tacikistan, Somali, Yemen ve Kaşmir gibi daha birçok yerde faaliyet gösteren hücrel yapılara finansal ve lojistik destek sağlayarak hem adının kullanılmasına izin vermiş hem de örgütten esinlenen yerel grupların El-Kaide isminden

⁴¹⁹ *Ibid.* , s. 74-77.

⁴²⁰ *Ibid.* , s. 74-77.

⁴²¹ Bilal Sevinç, İrfan Çiftçi, *op.cit.* , s. 17.

yararlanarak kendi ünlerini arttırmalarına olanak sağlamıştır.⁴²² Bu beraberinde esas lidere olan gereksinimi azaltmakta ve ayrıca yakalanma halinde birbirlerini ele vermelerini de engellemektedir.

Diğer militan İslami örgütlerden ve radikal yapılanmalardan çoğu El-Kaide'nin kamplarında eğitim görmüş kişilerdir.⁴²³ Birbiriyle bağlantılı çok sayıda grup aynı ideoloji ve hedefleri paylaşmalarına rağmen bağımsız bir şekilde herhangi bir yasal ya da resmi ilişki olmaksızın hareket etmektedirler. Bunun en belirgin örneği ise, El-Kaide tarafından planlanmayan ya da icra edilmeyen saldırıların gerçekleştiği Irak'ta görülmektedir. Nitekim cihat doktrinini yaymayı amaçlayan ve El-Kaide'nin ideolojisini paylaşan birçok farklı grup eylemlerde bulunmaktadır. Söz konusu bu gruplar kendi ülkelerine döndüklerinde aldıkları eğitimi kendi bölgelerinde de pratiğe geçirme şansı bulmakta, eyleme geçmekte ve aralarına yeni üyeler alma şansı elde etmektedirler.⁴²⁴

Bu çerçevede savaşın geçirdiği değişim göz önüne alındığında ilk üçünde geleneksel savaş alanlarının belli olduğu görülmektedir. Savaşın fiziksel etki alanı belirli bir ordunun ya da orduların belirli zaman ve mekanda operasyonların gerçekleştirildiği kara, hava ve denizdir. Platformlar ve iletişim ağları onları birbirlerine bağlar. Bu anlamda geleneksel savaş alanındaki operasyonlar tespit edilmesi en kolay unsurlardır.⁴²⁵ Öte yandan El-Kaide'nin dünya çapında eylemlerini gerçekleştirdiği yerlere bakıldığında bunun tek bir ülke ya da bölge ile sınırlandırılmadığı görülecektir. Afganistan'da eğitim alan birçok militan tarafından ülkelere döndüklerinde çatışmaların belirli bir zaman ve mekana bağlı kalarak sürdürülmediği değerlendirilmesini yapmak mümkündür ve bu açıdan örgüt dördüncü ve beşinci nesil savaşın avantajlarından faydalanmaktadır. Bu minvalde savaşın etki alanlarının genişlemesi geleneksel savaş alanı kavramının anlamını yitirmesine sebep

⁴²² Laura Hayes, Borgna Brunner, Beth Rowen, "Al-Qaeda, Osama Bin Laden's Network and Terror", *Infoplease*, 28 February 2017, <https://www.infoplease.com/history/world/al-qaeda> , Erişim Tarihi:25.10.2019.

⁴²³ Randy Borum, Michael Gelles, "Al-Qaeda's Operational Evolution: Behavioral and Organizational Perspectives", *Behavioral Sciences and the Law*, Volume: 23, 2005, s. 477.

⁴²⁴ *Ibid.* , s. 477.

⁴²⁵ Office of the Secretary of Defense, Force Transformation, "The Implementation of Network-Centric Warfare", *Report Documentation*, 2005, s. 20.

olmuş ve çatışmaların coğrafik kısıtlamalarını ortadan kaldırarak her yere yayılmasına zemin hazırlamıştır.⁴²⁶

Küresel İslami direniş hareketi, 11 Eylül saldırılarından sonra çeşitli önlemler alınmasına rağmen medya araçlarında güçlü bir varlık göstermiştir. Bu anlamda internet El-Kaide'nin kampanyalarını yürütmesi için büyük önem arz etmektedir. Nitekim Eymen El Zevahiri'nin "Savaştayız ve bu savaşın yarısından fazlası medyada geçmektedir. Ümmetimizin kalpleri ve düşünceleri için medya alanında da savaşıyoruz." sözü kitle iletişim araçlarının örgüt için ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.⁴²⁷ Önceden yerel düzeyde kalan eylemler medya çağıyla birlikte dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Zira Irak'ta El-Kaide'nin ve yabancı savaşçıların lideri sayılan Ebu Musab El Zerkavi, ABD'nin işgaline karşı bilgisayar aracılığı ile yandaşlarını harekete geçirmeyi başarmıştır. Irak savaşı sırasında video kameralarını silah olarak kullanmış ve daha sonradan yayınlanması amacıyla militan grupları, eylemlerini videoya çekmeleri için teşvik etmiştir. Bu anlamda kayıt özelliği olan kameraların ve internetin kullanımı, stratejik etki yaratarak uluslararası medya alanında kendini göstermiştir.⁴²⁸

Terör örgütlerine üye kişiler internet üzerinden pek çok kaynağa erişebilmektedirler. Örneğin El-Kaide'ye ait 'Cihat Ansiklopedisi' terörizm ve ayaklanma üzerine dini rehberlik ve talimatlar içermektedir. Bu internet kaynağı, dağınık halde bulunan cihatçıların kendi ülkelerinde El-Kaide ile ilgili herhangi bir somut kanıt olmaksızın eğitim alma süreçlerinde kullanılmaktadır ve bu durum beraberinde failerin tespit edilip yakalanmasını zorlaştırmaktadır.⁴²⁹ Benzer şekilde, McNeal'a göre internet alanında yayınlanan 'Cihat İçin Kendimi Nasıl Eğitim' adlı web sitesi, ateşli silahların kullanımı, hayatta kalma yöntemleri ve dövüş sanatları gibi konularda bilgiler vermektedir. Detaylı online bir diğer örnek olarak El-Kaide'nin 'El-Battar' adlı dergisi verilebilir. Bu kaynakta ise istihbarat toplama yöntemleri, Bin Ladin'in siyasal düşüncelerini tartışma ve adam kaçıрма

⁴²⁶ D. J. Reed, *op.cit.*, s. 692.

⁴²⁷ George Michael, "The New Media and the Rise of Exhortatory Terrorism", *Strategic Studies Quarterly*, Volume: 7, Number: 1, 2013, s. 50.

⁴²⁸ *Ibid.*, s. 50.

⁴²⁹ *Ibid.*, s. 52.

prosedürlerine değinilmiştir.⁴³⁰ Bunların dışında HAMAS'ın resmi web sitesinde yayınlanan 'Mücahitlerin Zehir El Kitabı' ise ev yapımı zehirler, zehirli gazlar ve terör saldırılarında kullanılabilecek diğer ölümcül materyaller hakkında bilgiler verilmiştir.⁴³¹

Kısacası internet aracılığı ile El-Kaide kendi propagandasını yapma şansı elde etmiş ve böylece dünyanın tüm bölgelerinden dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Öte yandan ABD ve müttefikleri, internet üzerinden yapılan propagandalara karşı etkili çözümler üretmekte yetersiz kalmıştır. 'As Sahab' 'Jundullah' ve 'Ummat Studyoları' gibi şirketler tarafından çıkarılan, Urduca, Arapça, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Fransızca ve Türkçe gibi pek çok dilde üretilen DVD'ler, filmler, CD'ler ve kamera kayıtları aracılığı ile başarılı bir şekilde cihatçı propaganda ve çatışmaların sürdürüldüğü görülmüştür.⁴³²

Söz konusu örgüt bu açıdan değerlendirildiğinde ise sosyal açıdan etki alanını genişlettiği ve bu bakımdan dördüncü ve beşinci nesil savaş türüne uyduğu görülmektedir. Nitekim sosyal etki alanı insanların birbirleriyle etkileşim içinde oldukları sahayı vurgulamaktadır. İnsanların birbirlerini etkiledikleri, bilgi paylaştıkları, ortak kararlar aldıkları ve uzlaşmanın sağlandığı sosyal etki alanı aynı zamanda askeri ya da sivil, toplumun liderlerinin savunduğu kültürü, değerleri, davranışları ve dini inanışları ortaya koymaktadır.⁴³³ Çatışmaların belirli bir bölgeden tüm dünyaya yayılması elbette ki sosyal etki alanındaki etkileşimlerin de çoğalmasına sebep olacaktır. El-Kaide örneğinde görüldüğü gibi savaşın bu denli genişlemesi gerek coğrafi gerek bilgi ve sosyal alanlardaki çatışmaları da arttıracaktır. Ancak bu noktada göze çarpan en büyük unsur, ilk üç jenerasyonda görülen orduların baskın rolüne karşılık dördüncü ve beşinci nesil savaşın, insan tecrübelerinin tüm yönlerini kapsamasıdır.⁴³⁴

⁴³⁰ Gregory S. McNeal, "Cyber Embargo: Countering the Internet Jihad", *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume: 39, Number: 3, 2007-2008, s. 797-798.

⁴³¹ *Ibid.*, s. 798.

⁴³² Bill Braniff, Assaf Moghadam, "Towards Global Jihadism: Al-Qaeda's Strategic, Ideological and Structural Adaptations Since 9/11", *Perspectives On Terrorism*, Volume: 5, Number: 2, 2011, s. 44.

⁴³³ Office of the Secretary of Defense, Force Transformation, *op.cit.*, s. 20.

⁴³⁴ Donald J. Reed, *op.cit.*, s. 698.

Başka bir değişle, ulus-devletler tarafından ilerletilen teknolojileri kendi çıkarlarına göre kullanan ve devlet dışı bir yapı olan El-Kaide, insanlığın yararına geliştirilen araç gereçlerin aynı zamanda onlara saldırmak için kullanılabilen unsurlar olduğunu kanıtlamıştır ve bu beraberinde neyin silah neyin silah olmadığı konusunda tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dahası silah olanla olmayan arasındaki sınırların bulanıklaşması nerenin savaş alanı nerenin güvenli alan olduğuna dair ayırımın yapılmasını da zorlaştırmıştır.⁴³⁵ Dördüncü ve beşinci nesil savaşta kendini oldukça belli eden küreselleşme ve teknolojinin etkileri borsalarda, araştırma laboratuvarlarında, medya organlarında, finans merkezlerinde, yönetim kurulu çevrelerinde, dini merkezlerde ve İnternet alanında kendisini göstermektedir. Başka bir değişle aslında dördüncü ve beşinci nesil savaş, ABD'nin Irak ve Afganistan'da yürüttüğü geleneksel askeri operasyonların yanında çatışmaların birçok alana yayılması ve aktörlerdeki çeşitlilik sebebiyle karma bir hal almıştır.⁴³⁶

Dahası silahlar ve savaş alanları arasındaki bulanıklaşan sınırlar doğal olarak savaşanlarla savaşmayanlar arasındaki sınırlarında bulanıklaşmasına sebep olmuştur. Önceden savaş, çatışanlar olarak silahlı kuvvetlere katılan teknisyenler, din adamları, borsa şirketleri, gazeteciler, bilim adamları ve üst yönetim kurulları arasında sürerken dördüncü ve beşinci nesil savaşta sürece siviller de dahil edilmiştir.⁴³⁷ Van Creveld'a göre savaştan etkilenenlerin çoğu askerlerden ziyade savaşa dahil olmayan insanlardır. Diğer bir değişle, Clausewitz'in savaş teorisinin üç ayağından birini oluşturan siviller ya da halk, düşük yoğunluklu savaş olarak da bilinen dördüncü ve beşinci nesil savaş süresince en çok etkilenen grup olmuştur.⁴³⁸ Usame Bin Ladin'in 23 Şubat 1998 tarihinde yaptığı "El Aksa'dan, Mekke'den ve tüm İslam topraklarından atmak amacıyla sivil asker ayırt etmeksizin Amerikalıları ve müttefiklerini öldürmek imkan bulan her Müslüman'ın bireysel görevidir"⁴³⁹ şeklindeki konuşması bu durumu açıklar niteliktedir. Buna göre Amerika'nın ve müttefiklerinin kutsal İslam topraklarında bulunması El-Kaide tarafından Müslümanlara açılmış bir savaş olarak değerlendirilmiştir. Fetva aynı zamanda Amerika'nın saldırgan tutumu karşısında Müslüman topraklarda görevli bulunan

⁴³⁵ *Ibid.* , s. 699-700.

⁴³⁶ *Ibid.* , s. 699-700.

⁴³⁷ Donald J. Reed, *op.cit.* , s. 700.

⁴³⁸ Martin Van Creveld, *op.cit.* , s. 158.

⁴³⁹ <https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm> , Erişim Tarihi: 18.09.2019.

askeri ve sivil personellere karşı silahlı direnişini öngörmüş, Haçlılara ve Yahudilere karşı cihat ve İslami cephe çağrısında bulunulmuştur.⁴⁴⁰

Bu doğrultuda El-Kaide'nin savaşı sürdürebilmek için eski yöntemlere başvurmakla birlikte yeni geliştirilmiş silahlara ulaşmaya çalışması bilinen bir gerçektir. Kitle imha silahlarıyla yapılan herhangi başarılı bir saldırı kitlesel ölümlere sebep vermesi bakımından sosyal ve iktisadi alanda büyük etki bırakacaktır. Örneğin, 11 Eylül saldırılarından sonra meydana gelen ve çözüme ulaşmamış şarbon saldırısı sınırlı sayıda ölüme sebebiyet verse de elektronik posta yollarının kesintiye uğramasına ve ülke genelinde korkunun yayılmasına sebep olmuştur.⁴⁴¹ Bu anlamda istihbarat teşkilatı El-Kaide'nin kitle imha silahlarını ele geçirme konusundaki girişimlerini de incelemeye almıştır. Nitekim Usame Bin Ladin'in 1998 yılında yaptığı bir röportajda, Amerikalıların ve İsrail'in geliştirdiği kitle imha silahlarına karşılık kendilerinin bu silahlara erişiminin suç değil bütün Müslümanların hakkı olduğunu beyan etmiştir.⁴⁴²

Durum bu açıdan değerlendirildiğinde dördüncü ve beşinci nesil savaş türünde, ahlaki kuralların da dikkate alınmadığı görülecektir. Devlet dışı yapıların ortaya çıkması ve bunların herhangi bir yönetim düzeninden yoksun olmaları savaşın limitlerinin ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır ve sonuca ulaşmak için her yolun mübah olduğu fikri yaygınlaşmıştır. Başka bir deyişle, savaşa dahil olanlar üzerindeki kısıtlamalar kalkmış, hedef seçimleri üzerindeki sınırlamalar göz ardı edilmiş, rehin alınan kişiler aşağılanarak işkencelere maruz bırakılmış ve siviller ile savaşa dahil olmayanlara karşı rastgele saldırılar düzenlenmiştir.⁴⁴³

Nitekim El-Kaide'nin sosyal medya araçlarını kendi çıkarları için kullandığı, kitle imha silahlarına erişmeye çalıştığı, geleneksel askeri düzenden ziyade dünyanın her yerine yayılan hücresel yapılanma sergilediği, savaşı belli bir bölgeye sınırlandırmadan tüm dünyada sürdürüyor olduğu, sivil ile asker arasında ayırım

⁴⁴⁰ Christopher M. Blanchard, "Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology", *CRS Report for Congress*, 16 December 2004, s. 3.

⁴⁴¹ Report of the House Permanent Select Committee on Intelligence, "Al-Qaeda: The Many Faces of an Islamist Extremist Threat", June 2006, s. 10.

⁴⁴² <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/08/afghanistan.terrorism15> , Erişim Tarihi: 18.09.2019.

⁴⁴³ Donald J. Reed, *op.cit.* , s. 700.

gözetmeksizin saldırılarını tüm insanlığa karşı gerçekleştirdiği ve ağ sistemlerini kesintiye uğratması göz önüne alındığında, örgütün dördüncü ve beşinci nesil savaşa uygun nitelikler taşıdığı açıkça görülecektir.

Dördüncü ve beşinci nesil savaş kapsamında El-Kaide'nin finans kaynakları incelendiğinde, operasyonları, üyeleri ve kendisi için geleneksel olmayan bir ağ sistemi kurduğu görülecektir. Örgüt gerek 11 Eylül öncesi gerek sonrasında mali kuruluşlar ve kuryeler gibi çeşitli kaynaklardan para toplama konusunda başarılı girişimlerde bulunmuştur. Usame Bin Ladin'in kişisel mal varlığı aracılığıyla ayakta kaldığı iddialarının aksine, örgüt bağışta bulunan çeşitli kimseler, cami ile imamların yaptığı yardımlar ve hayırsever kurumları gibi devlet dışı yapıların verdikleri destekle ayakta kalmıştır.⁴⁴⁴ Temin edilen finansman standart bankacılık işlemleri, havale yöntemleri ve kuryeler aracılığı ile örgütün bünyesine aktarılmıştır.⁴⁴⁵

Öte yandan yetkililer tarafından, para toplama ve iletme yöntemlerindeki karmaşıklık, çeşitlilik ve hız nedeniyle örgütün para akışı ve istihbarat toplama konusundaki başarısı sorgulanmaktadır. Yasal paralarla yasa dışı paraların birbirine karışması, yardımda bulunan kimselerle paranın alıcısı arasındaki birçok aşama ve bazı durumlarda yardımların nereye gittiğini bilmeyen katılımcıların varlığı istihbarat teşkilatlarının soruşturma yaparken karşılaştıkları problemler arasındadır.⁴⁴⁶

Bunlara paralel olarak 11 Eylül saldırıları sonrası ABD ve müttefiklerinin Irak ve Afganistan'ı işgali, Sovyetlerin 1970'lerde Afganistan'ı işgal etmesine benzetilerek batıya olan nefreti tırmandırmış ve sonuç olarak dünyanın her yerinden cihatçı düşünceleri paylaşanlar örgüte destek vermeye devam etmişlerdir. Diğer yandan Orta Doğu'da oluşan Amerikan karşıtı düşünceler, bu bölgede yaşayan çoğu insan cihatçı fikirleri desteklemiyor olsa dahi, neden Müslümanların isyancı girişimlere destek verdiğini ortaya koyar niteliktedir.⁴⁴⁷ Nitekim Irak'ın Amerika tarafından işgalinden sonra cihatçı terör örgütlerinin saldırıları keskin bir şekilde artmış ve bu şartlar çerçevesinde El-Kaide kendisini küresel cihat ayaklanmasının

⁴⁴⁴ John Roth, Douglas Greenburg, Serena Wille, "National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States: Monograph on Terrorist Financing", *Staff Report to the Commission*, 2004, s.17.

⁴⁴⁵ Bilal Sevinç, İrfan Çiftçi, *op.cit.* , s.19.

⁴⁴⁶ John Roth, Douglas Greenburg, Serena Wille, *op.cit.* , s.19.

⁴⁴⁷ Tolga Koker, Carlos L. Yordan, "Microfinancing Terrorism: A Study in al Qaeda Financing Strategy", *State of Corruption, State of Chaos: The Terror of Political Malfesance*, 2008, s.6.

önderi olarak görmüştür.⁴⁴⁸ Bu çerçevede El-Kaide'nin ve örgütle ilişkili olan diğer grupların devlet dışı yapılardan gerek manevi gerek maddi anlamda aldığı destek ve işbirliği örgütün dördüncü ve beşinci nesil savaşa uyan bir diğer özelliğini ortaya koymaktadır. Zira ABD ve müttefiklerinin geleneksel askeri sistemle bölgeye müdahale etmesinin, sorunu çözmekten çok kaosu tırmandığı tecrübe edilmiş ve çoğu zaman faillerinin tespit edilmesinin olanaksız hale geldiği görülmüştür.

El-Kaide'nin dördüncü ve beşinci nesil savaş türüne uygun bir diğer boyutu ise ABD'nin ekonomisini zorlayarak onları Müslüman topraklardan atma amacı taşımasıdır. Düzenli ve büyük ordulara sahip olmaması örgütü düşman tarafı yenecek başka yöntemler bulmaya teşvik etmiştir. Örneğin ABD, saldırılardan sonra savunma, askeri operasyonlar, ülkenin güvenliği ve benzer unsurlar için yaklaşık 843 milyar dolar harcama yapmıştır. Bu tutar 2001-2006 yılları arasında belirlenen tutardan oldukça fazladır.⁴⁴⁹ Bu çerçevede, ABD'yi Irak ve Afganistan'dan atmanın yalnızca askeri ve siyasi alanda değil aynı zamanda onu ekonomik açıdan zorlayarak geri çekilmeye mecbur bırakmak düşüncesi El-Kaide bünyesinde savunulan bir tutum haline gelmiştir.⁴⁵⁰ Ekonomik boyutta verilen zarara diğer örnek ise, El-Kaide'nin Ekim 2002'de Yemen kıyıları açıklarında ticari bir petrol tankerine ve Amerikan USS Cole gemisine saldırmasıdır. Örgüt, bu eylemleri gerçekleştirerek hem Amerika ve müttefiklerine gemilerinin bu bölgede güvende olmayacağı mesajını vermiş hem de küresel ölçekte petrol fiyatlarını etkileyerek ekonomilerini zorlayabileceğini kanıtlamıştır.⁴⁵¹

Tüm bunlar ışığında El-Kaide'nin dördüncü ve beşinci nesil savaş girişimlerinin tüm niteliklerini yerine getirdiğini görmek mümkündür. Nitekim bilgi çağı ve küreselleşmenin etkisi hem kapsamlı hem de derin içeriklere sahiptir. Modern savaş döneminde ulus-devletlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler üzerindeki tekeli aynı zamanda yasal olarak savaş ilan etme hakkı erozyona uğramıştır. Kendi amaçlarını elde etmek için dördüncü ve beşinci nesil

⁴⁴⁸ Donald J. Reed, *op.cit.* , s.711.

⁴⁴⁹ *Ibid.* , s.712.

⁴⁵⁰ Lia Brynjar, Thomas Hegghammer, "Jihadi Strategic Studies: The Alleged Al Qaida Policy Study Preceding the Madrid Bombings", *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, 2004, s.361.

⁴⁵¹ Clayton L. Niles, "Al Qaeda and Fourth Generation Warfare as its Strategy", *Master Of Military Studies*, United States Marine Corps Command and Staff College Marine Corps University, 2008, s.13.

savaşı yürüten ve ulus-devletlerle çatışma olanağına erişen El-Kaide gibi devlet dışı yapılanmaların sayısında artış görülmüştür. Sınırların önemini yitirmesi ve tüm dünyanın savaş alanı haline gelmesi ise belirtilmesi gereken diğer bir husustur.⁴⁵²

Üçüncü nesil savaşta stratejik bombardımanlarla sürdürülen topyekün savaş dördüncü ve beşinci nesil savaşta El-Kaide gibi örgütler tarafından birebir olmasa da farklı şekilleriyle icra edilmektedir. Başka bir deyişle her yerde, her zaman ve herkesle savaşma fikri topyekün savaş konsepti ve mantığının boyut değiştirmiş halidir. Günümüzdeki savaş, geçmiş türleriyle kıyaslandığında aslında düzenli ve düzensiz çatışma türlerinde başvurulan taktikler, stratejiler, silahlar ve yöntemler beraberinde bir öncekilerden açık kopuşu getirmemiş aksine zaman, mekan ve şartlara bağlı kalarak taraflarca kendi dillerine çevrilmiştir.⁴⁵³ Nitekim Hammes'in da belirttiği gibi eski nesil savaşlar yenileri ortaya çıkarken bile sürmeye devam etmektedir. Bugün bile ikinci nesil savaşta görülen ateş gücü ve yıpratma taktikleri Afrika gibi geri kalmış bölgelerde hala varlıklarını sürdürmektedirler.⁴⁵⁴

Dahası El-Kaide'nin hiyerarşik yapıdan dünyanın her yerine yayılan yapıya geçiş gösterdiği bu çerçevede diğer militan İslami örgütleri etkilediği görülmektedir. Operasyonların ve hücrelerin tespit edilmesindeki zorluk, medya ve interneti etkin bir şekilde kullanarak kamuoyuna ve devletlere gözdağı vermesi, kitle iletişim araçlarıyla sosyal etki alanını genişletmesi, insanlığın yararına geliştirilen teknolojileri insanlara saldırmak için kullanması ve bunun sonucunda silah olanla silah olmayan, savaş alanı ve güvenli alan, savaşanlar ve savaşmayanlar arasındaki sınırların bulanıklaşması gibi parametreler örgütün teknik ve stratejilerini gözler önüne sermektedir. Ayrıca kitle imha silahlarına ulaşmaya ve geliştirmeye çalıştığına, eylemlerindeki sınır tanımayan boyuta, finans kaynaklarını başarılı bir şekilde yönetmesine, etkili söylem ve fetvalarla kendisini destekleyenleri harekete geçirdiğine şahit olunmuştur. Bunların dışında kendisinden çok daha güçlü devlete karşı gelebilmek için klasik savaş yöntemleri ile birlikte düşmanın ekonomisini zorlayarak siyasal ve sosyal istikrarsızlık yaratma, intihar bombacılığı, adam kaçırma

⁴⁵² Donald J. Reed, *op.cit.* , s.713.

⁴⁵³ Gültekin Yıldız, "Hibrit Savaş Ne Kadar Post-Moderndir? Avrasya Askeri Tarihine Yeniden Bir Bakış", Edt. Yücel Özel, Ertan İnaltekin, *Savaşın Değişen Modeli Hibrit Savaş*, Milli Savunma Bakanlığı Milli Savunma Üniversitesi, Milli Savunma Üniversitesi Basımevi, 2018, s. 22.

⁴⁵⁴ Colonel T. X. Hammes, "Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges", *op.cit.* , s. 20.

ve işkence gibi yöntemler örgütün başvurduğu parametreler olmakla birlikte dördüncü ve beşinci nesil savaş nitelikleriyle de iç içe geçtiği görülmektedir. Bu tekniklerin geleneksel savaş kavramında kullanılan yöntemlerden farklı olduğu açıktır.

Öte yandan savaşlar, düzenli ve büyük ordulara sahip olan devletler arasında gerçekleşmekte ve savaş zamanında bile belirli kurallar gözetilmektedir. Savaşan taraflar belirli, güvenli alan ile savaş alanı arasındaki ayrım açıkça ortadadır. İnsan hakları gözetilerek savaş esirleri ve savaşa dahil olmayanların hakları güvence altına alınmıştır. Temel hak ve özgürlükleri ihlal eden suçlar, toplu katliam, işkence, rehin alma, cinayet, tecavüz, köleleştirme, sürgüne gönderme gibi savaş suçu sayılabilecek girişimler açıkça belirtilmiş ve uluslararası alanda bu suçu işleyenlerin yargılanacağı ise açıkça belirtilmiştir.⁴⁵⁵ Bu çerçevede El-Kaide'nin başvurduğu yöntemler ile savaş olgusu karşılaştırıldığında, örgütün herhangi bir sınırlama olmaksızın eylemlerini icra ettiğine ve insan haklarını görmezden geldiğine şahit olunmakta, dördüncü ve beşinci nesil savaş özelliklerini taşımakla birlikte terörizme özgü yöntemleri de bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Liang ve Xiangsui'nin deyimiyle bütün her şeyin birbirine bağlı olduğu dünyada sınırlar anlamını yitirmiş durumdadır ve bu süreç, yalnızca savaşı değil aynı zamanda teknik, bilimsel, teorik, psikolojik, etik, geleneksel ve diğer türlerdeki sınırları da bulanıklaştırmıştır. Önceden ideoloji üzerinden yapılan yayılcı girişimler dördüncü ve beşinci nesil modern savaşta ideolojinin de ötesine geçerek birçok alanı kapsamıştır. Geçmişte silah, manevra, araç gereçler ve savaş düzeni gibi unsurlarla sınırlandırılan savaş konsepti, günümüzde birçok unsurun birbirine geçmesiyle genişlemiştir. Başka bir deyişle günümüz savaşını kazanmak isteyen taraflar, tüm bu unsurları birleştirerek savaşı sürdürmek adına araç olarak kullanmaktadırlar.⁴⁵⁶

Öyle ki Birleşmiş Milletler, NATO gibi ulus aşırı ve Avrupa Birliği gibi ulus üstü yapıların ortaya çıkması, ulus altı yapıların milliyetçi düşüncelerle gerek siyasi

⁴⁵⁵ <https://www.coe.int/en/web/compass/war-and-terrorism> , Erişim tarihi: 07.11.2019.

⁴⁵⁶ Qiao Liang, Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing, PLA Literature and Arts Publishing House, 1999, s. 180-181.

gerek askeri açıdan çatışma içine girmesi, uluslararası şirketler, suç ve terör örgütleri gibi yasadışı yapılanmalar dördüncü ve beşinci nesil savaş türünün aktörleri olarak gündemde yerlerini almışlardır. Aktörlerin çeşitlenmesi ve birbirleriyle olan ilişkilerinin artması beraberinde savaş konusunda önemli değişiklikler getirmiştir.⁴⁵⁷ Ancak savaşın değişen ve esnekleşen yapısına ayak uyduramayan uluslararası örgütlerin ve ulus-devletlerin ordularının etkinliğinin, savaşın yeni boyutunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Nitekim terörizm varolduğundan beri sorunlu bir kavramdır ve hala sorun teşkil etmeye devam etmektedir. El-Kaide örneğinde görüldüğü gibi ne uluslararası hukuk ne de ulusal hukuk yaptırımları başarıya ulaşmış gözükmemektedir.

⁴⁵⁷ Şeyda Güdek, “20. Yüzyılı Aşırılaştıran ve Aşırılaşan Savaş Algısı Pratiği”, *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2017, s. 92-93.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüzde hala varlığını sürdüren, ortaya çıktığından beri sorunlu bir olgu olan terörizme kavramsal bir çerçeve sunularak tartışmalı parametrenin günümüzde geldiği boyut gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Yapılan tanımlamalarda ortak unsurlara dikkat çekilmektedir. Aynı şekilde terörizmle karıştırılan tartışmalı diğer ifadeler incelendiğinde kavramın ne derece karmaşık olduğu ortadadır. Küreselleşmeyle birlikte sınırların önemini yitirmesi, değişen sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapılar olgunun dünya geneline yayılmasına fırsat vermiştir. Gerek devletlerin iç ve dış politikaları gerek çıkarların her zaman ilk sırada yer alması gibi faktörler tarihsel perspektiften incelendiğinde kavram kendini devlet ve şiddet, devlet terörü ve devlet destekli terörizm şeklinde göstermiştir.

Tarihsel süreçte incelendiğinde ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze gelene kadar terörizm tek düzeyde kalmayıp çok boyutlu değişim geçirmiştir. Bünyesinde daima siyasal unsurlar barındırmıştır. Zayıfın güçlüye karşı kullandığı stratejik bir taktik olan terörizmin ayrılıkçı, milliyetçi, anti-emperyalist, radikal, ideolojik dini ve kültürel temelli tezahürleri vuku bulmuştur. 21 yüzyılda ise ölümcül niteliği oldukça artmış ve tüm dünyada etkisi görülmüştür. Bu doğrultuda gerek devletler gerek uluslararası örgütler çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Yapılan sözleşmeler, alınan kararlar ve gerçekleştirilen askeri operasyonlar, terörün etkisinin azalmasına fırsat vermekle birlikte aynı doğrultuda batı karşıtı düşüncelerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Uluslararası örgütlerin terörizme yaklaşımına bakıldığında Milletler Cemiyeti döneminden itibaren sözleşmeler yapıldığı görülmüştür. Zira terör önceleri devletlerin iç işleri olarak algılanırken saldırıların artması ve can kayıplarının çoğalmasıyla birlikte uluslararası arenaya taşınmıştır. Kavramla ilgili ortak bir tanım yapılamaması ise değinilen diğer noktalardan biri olmuştur. Bunların dışında sözleşmelerde, terörizmi genel anlamda incelemektense belirli teşebbüsleri terörizm olarak adlandırma yoluna gidildiği görülmüştür. Bazı sözleşmelerde ise dar kapsamı

sebebiyle çeşitli tartışmaların yaşandığı anlatılmaya çalışılmıştır. Güvenlik konseyinin Birleşmiş Milletler bünyesinde askeri açıdan yetkisi göz önüne alındığında rolünün büyük olduğu ortadadır. Ancak aynı şekilde bu alt organda ortak bir tanım yapmada yetersiz kalmış ve hangi girişimlerin saldırı hangilerinin saldırı olmadığı konusundaki değerlendirmelerin devletlere kalmasına sebep olmuştur. Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına sebep olan, devletlerin ve toplumların güvenliğini ve istikrarını tehlikeye atan terör saldırılarının artması ve etkisini her yerde hissettirmesi neticede ulus aşırı yapıların harekete geçmesine neden olmuştur.

Bu çerçevede NATO'nun askeri operasyonları da incelenmiş ve etkili olup olmadığı irdelenmiştir. Nitekim terörün karmaşık doğasından kaynaklı karşılaşılan problemler yalnızca askeri yönden gerçekleştirilen operasyonların yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Asimetrik saldırılar, hücreli yapıların tespit edilmesindeki zorluklar ve nerede ve ne zaman saldırıya geçileceği tahmin edilemediği için NATO ve müttefikleri yeni yöntemler geliştirmek zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle teröre karşı savaş doktrini yetersiz kalmıştır. Tıpkı terörizm gibi savaşın ve çatışmaların değişim geçiren boyutu incelendiğinde terörizmle olan ilişkisi açıkça görülecektir.

Nitekim çalışmanın beşinci bölümünde savaşın değişen boyutu ve gelinen son noktada terörizmle olan ilişkisi incelenmiştir. 1648 Westphalia Anlaşması ile başlayan modern savaş teorisi çerçevesinde birinci nesil savaşta, savaş ilan etme ve yerine getirme tekeli yalnızca devletlere verilmiştir. Klasik savaş konseptinde savaş alanları belirli ve askerler ayırt edilebilir nitelikler taşımıştır. Savaş alanındaki ihtiyacın çoğunluğunu insan gücü oluşturmuştur. 19. yüzyılın ortalarında meydana gelen Sanayi Devrimiyle birlikte teknolojik anlamda büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve değişen bu şartlar, doğal olarak savaşın boyutunu da değiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında etkisini gösteren ikinci nesil savaş boyunca insan gücünün yanında ateş ve ateş destek sistemleri kullanılmıştır.

İletişim sistemlerinin gelişimi, taşımacılıkta kaydedilen ilerlemeler teknolojik büyümeyle birleşerek büyük orduların koordinasyonunu arttırmış ve daha etkili sonuçlar alınmıştır. Makineli tüfekler, şarjörli silahlar, dikenli teller ve birbiri ardına atılan toplar hareket özgürlüğünü kısıtlayarak yerinden savaş fikrinin oluşmasına

sebepe olmuştur. Modern zırhlı araçların ortaya çıkması, ‘blitzkrieg’ denilen ani saldırı tekniğinin keşfedilmesi, silahlı operasyonların karada, havada ve denizde gerçekleştirilmesi, manevra taktiği, sızma ve delip geçme yöntemleri üçüncü nesil savaşın icra edilmesine olanak sağlamıştır. Bu anlamda birinci, ikinci ve üçüncü nesil savaşlarda ülkelerin bütün kaynaklarını seferber ettiği ve düşman tarafın askeri gücünü yok etmeyi amaçladıkları değerlendirilmesi yapılmıştır. Seferber edilen kaynaklarla birlikte teknoloji alanında tecrübe edilen gelişmeler ise savaşın seyrini belirleyen faktörler olarak ele alınmıştır.

Dördüncü ve beşinci nesil savaşta ise devlet dışı olan birçok aktörün ortaya çıktığına değinilmiştir. Klasik savaş teorisinin bozulduğu, savaşın devlet tekeline çıktığı, sınırların bulanıklaştığı, terör ve suç örgütlerinin yaygınlaştığı ve siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda yaşanan değişimlerin beraberinde savaşın boyutunu da değiştirdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Dördüncü ve beşinci nesil savaşta kendisini iyice belli eden asimetrik saldırılar, çatışmaların devletler üzerinde değil de devlet dışı yapılanmalar üzerinden sürdürülmesi, karşı tarafın askeri gücünü yok etmektense siyasal ve ekonomik anlamda düşmanı istikrarsızlaştırarak iradesini kırmak, sivil asker ayrımı gözetmemek, savaşın bilgi teknolojilerine ve ağlara kayması ve siber saldırılar gibi etmenler dikkatle incelendiğinde dördüncü ve beşinci nesil savaşın kapsamı açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle düşük yoğunluklu düzensiz savaşlar ortaya çıkmıştır.

Terörizm ve savaş kavramları incelendiğinde ise savaşan tarafların belli olmaması, teröristlerin sivil vatandaşlardan ayırt edilememesi, adam kaçırmak, intihar bombacılığı, kamuoyuna ve devletlere gözdağı vermek amacıyla şiddete başvurma ya da başvurma tehdidinde bulunma, işkence, saldırıların medya araçları yoluyla dünyanın her yerine yansıtılması, masumların hedef ya da rehin alınması, bilişim teknolojilerinde gerçekleştirilen siber saldırılar gibi yöntemler terörizm kavramını tanımlayan unsurlar olmakla birlikte bu tekniklerin savaş olgusundan farklı nitelikler içerdiği görülmektedir çünkü savaş belirli kuralları ve sınırları olan, işlendiğinde savaş suçu sayılabilecek davranışları tanımlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda terör bir savaş değil, belirli siyasal amaçları elde etmek için başvurulan bir stratejidir. Terör grupları söz konusu bu stratejiye başvururken aynı zamanda dördüncü ve beşinci nesil savaş özelliklerini de bünyelerinde

barındırmaktadırlar. Bu anlamda terörün durdurulması zor karmaşık yapısı, devletleri zor durumda bırakmakta ve parametrenin çözüme ulaşması zor görünmektedir.

Bu çerçevede çalışmada örnek durum çalışması olarak El-Kaide incelenmiştir. Zira ABD'nin teröre karşı savaş adı altında Afganistan ve Irak'ı işgali terörizmin daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Cihat adı altında silahlı direnişi öngören örgütün gerek ülke sınırları içerisinde gerek ülke sınırları dışında birçok saldırı gerçekleştirdiği görülmüştür. Büyük orduların esnek olmayan yapısı, asimetrik saldırılara karşı nasıl cevap vereceklerini bilmemeleri, istihbarat teşkilatlarının hücreli yapıları tespit ederken yaşadığı zorluklar ve ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda gerekli bilgi alışverişini sağlamayı reddetmeleri El-Kaide ve benzer örgütlerin kolaylıkla yayılmasına zemin hazırlayan etmenler olarak ele alınmıştır. Savaş ile barış, asker ile sivil, güvenli bölge ile çatışma bölgesi arasındaki sınırların bulanıklaşması, bilgi savaşları, siber saldırılar, devlet dışı yapıların kitle imha silahlarına kolaylıkla erişmesi, biyoteknoloji ve nanoteknoloji alanındaki ilerlemeler dördüncü ve beşinci nesil savaş belirleyen etmenler olarak değerlendirmeye alınmış ve vaka çalışması olarak El-Kaide üzerinden bu savaş türü açıklanmaya çalışılmıştır.

Kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve bunların devlet dışı yapıların eline geçme olasılığı göz önüne alınırsa gerek devletlerin gerek uluslararası örgütlerin harekete geçmeleri oldukça önemli ve gerekli görülmektedir. Nitekim yalnızca askeri alanda yapılan girişimlerin sorunu çözmede yetersiz kaldığı aşikardır. Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin terörizm konusunda uzlaşamamaları, gerekli yasal yaptırımların getirilememiş olması, devletlerin kavramı öznel bir şekilde yorumlaması ve terör örgütlerinin dördüncü ve beşinci nesil savaş ve çatışmalara geçmesi gibi parametreler birlikte ele alındığında terörizm sorununun son bulacağını iddia etmek oldukça zor görünmektedir. Bu minvalde yeni çözümler ve yöntemler geliştirmek önem arz etmekte ve ordular ile güvenlik güçlerinin savaşın değişen karakterine uyum sağlayarak yeni stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Askeri operasyonların yanı sıra diplomasi ve siyasi, iktisadi çözümlerin asıl yollar olduğunu hatırlamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, Ünal. *A'dan Z'ye Terörizm*. Ankara: Kripto yayınları, 2012.

Acharya, D. , Upendra. “War On Terror or Terror Wars: The Problem in Defining Terrorism”. *Denver Journal Of International Law and Policy*, Volume:37, Number:4, (2009): 653-679.

Ağkaya, Onur. “Eski Terörizm, Yeni Terörizm: 9/11 ve Eskimeyen Terörizm Söylemi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 20, Sayı:2, (2018): 275-298.

Aktel, Mehmet, Muharrem Gürkaynak. “Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Bildiriler*, Cilt:1, Vol: 1, Tom: 1, 10-15.09.2007.

Al-Sumaidaie, Mujahed. “European Union Counter-Terrorism Strategy”. *MA Intelligence and Security Studies*, Brunel University, (2017).

Altun, Altun. “AB'nin Kurumsal ve Yasal/Hukuki Açından Terörle Mücadele Politikaları”. *International Journal of Academic Value Studies*, Volume:2, Issue:7 (2016): 107-116.

Altuntaş, Nezahat. “Siyasal İslam, Milliyetçilik ve Terör”. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2 (2007): 267-294.

Anderson, K. Sean, Stephan Sloan. *Historical Dictionary of Terrorism*. Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2009.

Anter, Andreas. *Max Weber's Theory of Modern State Origins, Structure and Significans*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Anthony, Richards. *Conceptualizing Terrorism*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Arslan, Hüseyin. “John Locke’un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17, (2013/1): 181-204.

Ayhan, Halis. “Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletlerin 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:21, (2011): 117-147.

Azarkan, Ezeli. “11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12-13, Sayı:16-17, (2008): 45-68.

Axelrod, Robert, Silvia Borzutzky. “NATO and The War On Terror: The Organizational Challenges of the Post 9/11 World”. Article in *Review of International Organizations*, Volume:1, Issue:3, (2006): 293-307.

Bailes, Alyson, Ulrich Schneckener, Herbert Wulf. “Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force”. Geneva Center For The Democratic Control of Armed Forces, *Policy Paper*, No: 24, (2007).

Balcı, Muharrem. “Savaş ve Terör”. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birlikleri 1*, İstanbul, (2003).

Balta, Evren. “Siyasal Şiddetin Örgütlenmesi”. *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* edited by Yüksel Taşkın. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Başaran, Mehmet. *Kitle Hareketleri Terör ve Terörizm*. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınları, 2017.

Berkowitz, Bruce D. "Warfare In The Information Age". *In Athena's Camp, Preparing for Conflict In The Information Age*, edited by John Arquilla, David Ronfeldt, 175-190. Rand Corporation, 1997.

Bernasconi, Claudia. "NATO's Fight Against Terrorism Where Do We Stand?". *Research Paper*, NATO Defence College, No:66, (2011): 1-8.

Berry, E. Marie, Erica Chenoweth, Rachel Epstein, Cullen Hendrix, Oliver Kaplan, Timothy Sisk. *Civil Action and The Dynamics of Violence*. New York: Oxford University Press, 2019.

Bıçakçı, Salih. "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu". *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt:9, Sayı:34, (2012): 205-226.

Bilensoy, İrem. "George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması". *Lectio Socialis*, Cilt:2, Sayı:1, (2018): 50-73.

Birsel, Haktan. "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2012, Sayı:25, (2012): 109-124.

Blakeley, Ruth, Marie Breen Smyth. "State Violence as State Terrorism". *The Ashgate Research Companion to Political Violence*, (January 2012): 1-14.

Blakeley Ruth, Sam Raphael. "Understanding Western State Terrorism". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, edited by Richard Jackson. New York: Routledge, 2016.

Blanchard, M. Christopher. "Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology". *CRS Report for Congress*, (16 December 2004).

Borum, Randy, Michael Gelles. "Al-Qaeda's Operational Evolution: Behavioral and Organizational Perspectives". *Behavioral Sciences and the Law*, Volume:23, (2005): 467-483.

Bosong, Raphael. "The Action Plan on Combatting Terrorism: A Flawed Instrument of EU Security Governance". *London School of Economic and Political Science*, Volume:46, Number:1, (2008): 27-48.

Boer, Den Monica. "The EU Counter-Terrorism Wave: Window of Opportunity or Profound Policy Transformation?". *Confronting TerrorismvEuropean Experiences, Threat, Perceptions and Policies*, edited by Marianne van Leeuwen, 185-206. London, New York: Kluwer Law International, 2003.

Bourne, John. "Total War 1, The Great War". *The Oxford History of Modern War* edited by Charles Townshend, 117-137. New York: Oxford University Press, 2000.

Braniff, Bill, Assaf Moghadam. "Towards Global Jihadism: Al-Qaeda's Strategic, Ideological and Structural Adaptations Since 9/11". *Perspectives On Terrorism*, Volume:5, Number:2, (2011): 36-49.

Brown, Michael E. , Qwen R. Cote Jr. , Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. *Contenting With Terorism Roots, Strategies, and Responses*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press, 2010.

Brynjar, Lia, Thomas Hegghammer. "Jihadi Strategic Studies: The Alleged Al Qaida Policy Study Preceding the Madrid Bombings". *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004): 355-375.

Bunker, J. Robert. "Generations, Waves, Epochs Modes of Warfare and the RPMA". *Airpower Journal*, (Spring 1996): 1-10.

Bures, Oldrich. "Europol's Fledgling Counterterrorism Role". *Terroism and Political Violence*, Volume:20, Issue:4, (2008): 498-517.

Büyük Türkçe Sözlük, Sürüm No: 1.0.

Carnero, Giles Rosa. "Terrorist Acts As Threats to International Peace and Security". *International Legal Dimension of Terrorism*, edited by Pablo Antonio Fernandez Sanchez, 55-72. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

Chaliand, Gerard, Arnaud Blin. *Terörizmin Tarihi Antikçağ'dan IŞİD'E*. İstanbul: Nora Yayınları, 2016.

Charter of the United Nations Statue Of The International Court Of Justice, San Francisco, (1945).

Civic, Melanne A. Michael Miklaucic. *Monopoly Of Force the Nexus of DDR and SSR*. Washington: NDU Press, 2011.

Civelek, Jale. "Uluslararası Barış ve Güvenliğe Tehdit Olarak Uluslararası Terörizm". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt:24, Sayı:1-2, (2004): 353-364.

Clausewitz, Carl Von. *On War*. New Jersey: Princeton University Press, 1976.

Crevelde, Van Martin. *The Transformation of War The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. New York, London: The Free Press, 1991.

CSR Report for Congress. "The Department of State's Patterns of Global Terrorism Report: Trends, State Sponsors and Related Issues". (June 1 2004).

Currie, Stephan. *Terrorist and Terrorist Groups*. The Lucent Terrorism Library, 2002.

Çınar, Yusuf. "Terörizmin Uluslararası Sistem ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Ortak Tanımlama Sorunu". *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt:9, Sayı:17, (2017): 33-57.

Çolakoğlu, Elif. “NATO’nun Çevreye İlişkin Rolü”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:33, (2012): 101-112.

Çitlioğlu, Ercan. *Gri Tehdit Terörizm*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005.

Davenport, Christian. “State Repression and Political Order”. *Annual Review of Political Science*, No: 10, (2007): 1-23.

Delivet, Philippe. “The European Union and The Fight to Counter Terrorism”. *European Issues*, Policy Paper, No:372, (2015): 1-5.

Demirci, Sedat. “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, (2011): 193-212.

Dictionary of Politics and Government. Bloomsbury Publisher, Third Edition, (2004).

Directorate General For Internal Policies Policy Department: Citizens’ Right and Constitutional Affairs, Civil Liberties, Justice and Home Affairs. “The European Union’s Policies On Counter-Terrorism, Relevance, Coherence and Effectiveness”. Study for the Libe Committee, (2017).

Dumlupınar, Nihat. “Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri”. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, (2017): 68-105.

Eker, Sami. “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği”. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, (2015): 31-66.

Elagab, Omer, Jeehaan Elagab. *International Law Documents Relating to Terrorism*. London, New York: Routledge-Cavendish, 2007.

Fassbender, Bardo. “United Nations Security Council and International Terrorism”. *Enforcing International Law Norms Against Terrorism*, edited by Andrea Bianchi, 83-102. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2004.

Ganor, Boaz. "Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?". *Police Practice and Research*, Volume:3, Number:4, (2002): 287-304.

Ganor, Boaz. "Trends In Modern International Terrorism". *To Protect and To Serve Policing in an Age of Terrorism*, edited by David Weisburg, Thomas E. Feucht, İdit Hakimi, Lois Felson Mock, Simon, Perry, 11-42. London, New York: Springer, 2009.

Ganor, Boaz. *Global Alert The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*. New York: Columbia University Press, 2015.

Gattuso, A. Joseph. "Set and Drift-Warfare Theory". *Naval War College Review*, Volume:49, Number:4, (1996): 112-123.

Gray, S. Colin. "Irregular Warfare: One Nature, Many Character". *Strategic Studies Quarterly*, Volume:1, Number:2, (2007): 35-57.

Güdek, Şeyda. "20. Yüzyılı Aşırılaştıran ve Aşırılaşan Savaş Algısı Pratiği". *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, (2017): 79-103.

Gürcan, Metin. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar". *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (2014): 69-129.

Hammes, X. Thomas Colonel. *The Sling and The Stone On War In The 21st Century*. Zenith Press, 2004.

Hammes, X. Thomas Colonel. "Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges". *Military Review*, (2007): 14-23.

Hassan, Oz. "Constructing Crises (In)securitising Terror: The Punctuated Evolution of EU Counter-terror Strategy". *European Security*, Volume:19, Issue:3, (2010): 445-466.

Hayes, Laura, Borgna Brunner, Beth Rowen. "Al-Qaeda, Osama Bin Laden's Network and Terror". *Infoplease*, 28 February 2017, <https://www.infoplease.com/history/world/al-qaeda>, Erişim Tarihi: 25.10.2019.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 2006.

Hoffman, Bruce. "Terrorist Targeting: Tactics, Trends and Potentialities". *Terrorism and Political Violence*, Volume:5, Number:2, (2007): 12-29.

Iulian, Iulia Raluca. "International Terrorism In The 21th Century, 16 Years After 9/11 2001". *CBU International Conference On Innovations In Science and Education*, (March 22-24 2017): 910-914.

İren, Ali Adem, Muharrem Gürkaynak. "Mutlak Güç ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24, (2016/2): 134-158.

İsen, Beygü Galip. "Terörizm: Değişik Boyutlarıyla Çağdaş Bir Sorun". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (1983): 193-231.

Jackson, Richard. *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. London, New York: Routledge, 2016.

Jayachandran, C. J. "Evolution of War Into the Fourth Generation: A Historical Perspective". *CLAWS Journal*, (2009): 161-183.

Jenkins, Michael Brian. "The Study Of Terrorism: Definitional Problems". *The Rand Paper Series*, Santa Monica, California, (December 1980): 1-10.

Jenkins, Michael Brian. "The New Age of Terrorism". *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook: The Definitive Guide For Law Enforcement, EMT, and All Other*

Security Professionals, edited by David. G. Kamien, New York: McGraw-Hill, 2005.

Kandemir, Eyyub. “ABD Başkanları G. W. Bush ve Obama Dönemlerinde Yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S. Walt’ın İttifak Teorisi”. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, (2011): 122-151.

Kanghao, Chen Victor. “Beyond The Fourth Generation- Primer On The Possible Dimensions of Fifth Generation Warfare”. *Journal of The Singapore Armed Forces*, Volume:44, Number:3, (2018): 1-11.

Karaoşmanoğlu, L. Ali. “NATO’nun Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt:10, Sayı:40, (2014): 3-38.

Kartal, Atahan Birol. “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAEŞ ve YPG Örneği”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:14, Sayı:27, (2018): 39-77.

Kaşıkcı, Tamer. “Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi”. *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume:47, (2016): 1-22.

Kaya, İbrahim. *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*. Ankara: Uşak Yayınları, 2005.

Kedikli, Umut. “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Politikaları ve Hukuki Boyutu”. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:2, No:7, (2006): 54-79.

Khan, Khurshid., Afifa Kiran. “Understanding Fourth Generation Warfare and It’s Relevance to Pakistan”. *IPRI Journal*, Volume:12, Number:2, (2012): 89-109.

Kiremitçi, İlker. “Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi”. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, (2014): 27-58.

Koker, Tolga, Carlos L. Yordan. "Microfinancing Terrorism: A Study in al Qaeda Financing Strategy". *State of Corruption, State of Chaos: The Terror of Political Malfeasance*, (2008): 1-13.

Krahmann, Elke. "Private Security Companies and the State Monopoly on Violence: A Case of Norm Change?". *Peace Research Enstitute Frankfurt (PRIF)*, Reports No: 88, (2009).

Kulak, Önder. "Thomas Hobbes". *Siyaset Felsefesi Tarihi, Platon'dan Zizek'e* edited by Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Lazarski Krzysztof Christopher. "John Locke's State of Nature and the Origins of Rights of Man". *Human Rights and Politics* edited by Janusz Grygienc, Krzysztof Lazarski, Wieslaw Waclawczyk, Bogumil Radajewski, Anna Paluszek, Laura Koba, 48-65. Warsaw: Wydawnictwo Erida, 2013.

Laqueur, Walter. *The New Terrorism, Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Laqueur, Walter. *A History of Terrorism*. New York: Transaction Publishers, 2002.

Law, Randal D. *Terrorism A History*. Cambridge: Polity Press, 2009.

Leitenberg, Milton. "Biological Weapons and Bioterrorism in the First Years of the Twenty First Century". *Politics and The Life Science*, Volume:21, Number: 2, (2002).

Lind, S. William, Colonel Keith Nightengale (USA), Captain John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA) and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson (USMCR). "The Changing Face of War: Into The Fourth Generation". *The Marine Corps Gazette*, (1989): 22-26.

Liang, Qiao, Wang Xiangsui. *Unrestricted Warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

Lind, S. William. "Understanding Four Generation War". *Military Review*, (2004): 12-16.

Lind, S. William. *On War The Collected Columns of William S. Lind 2003-2009*. Finland: Castalia House, 2014.

Lindholm, Charles. *İslami Ortadoğu Tarihsel Antropoloji*. Ankara: İmge Yayınları, 2004.

Lugna, Lauri. "Institutional Framework of the European Union Counter-Terrorism Policy Setting". *Baltic Security and Defence Review*, Volume:8, (2006): 101-127.

Lutz, James M. , Brenda J. Lutz. *Terrorism Origins and Evolution*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Martin, Gus. *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*. Ankara: Adres Yayınları, 2017.

Mckenzie, F. Kenneth. "Elegant Irrelevance: Fourth Generation Warfare". *Report Documentation*, (1993): 51-60.

McNeal, S. Gregory. "Cyber Embargo:Countering the Internet Jihad". *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume:39, Number:3, (2007-2008): 789-826.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, Sabah Gazetesi, Cilt: 19.

Michael, George. "The New Media and the Rise of Exhortatory Terrorism". *Strategic Studies Quarterly*, Volume:7, Number:1, (2013): 40-68.

Mockaitis, R. Thomas. *The "New" Terrorism: Myths and Reality*. London: Praeger Security International, 2007.

Morris, Eric, Alan Hoe, John Potter. *Terrorism, Threat and Response*. London: The Macmillan Press, 1987.

National Strategy for Combatting Terrorism, February 2003, https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf , Erişim tarihi: 09.11.2019.

NATO-OTAN. Response to Terrorism, Briefing. “NATO and The Fight Against Terrorism”. (March 2005): 1-12.

Niles, L. Clayton. “Al Qaeda and Fourth Generation Warfare as its Strategy”. *Master Of Military Studies*, United States Marine Corps Command and Staff College Marine Corps University, (2008).

Nisar, Maaz Lt Col. “5 GW and Hybrid Warfare Its Implications and Response Options”. *Research Paper*, (2018).

Nofi, A. Albert. “Recent Trends in Thinking About Warfare”. *The CNA Corporation*, Virginia, (2006).

North Atlantic Treaty (1949).

Office of the Secretary of Defense, Force Transformation. “The Implementation of Network-Centric Warfare”. *Report Documentation*, (2005).

Öktem, Emre. “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 5, (2004): 133-147.

Özcan, Mehmet, Serkan Yardımcı. “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”. *e-akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı:39, (2005).

Özer, Yusuf. “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, (2018): 19-56.

Özerkmen, Necmettin. “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:44, Sayı:2, (2004): 247-265.

Pekşen, Deniz Hasan. “NATO’nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:23, (2012): 35-69.

Perliger, Arie. *Middle Eastern Terrorism The Roots of Terrorism*. New York: Chelsea House Publishers, 2006.

Pilgrim, Caleb M. “Terrorism in National and International Law”. Penn State International Law Review, *Dickinson Journal of International Law*, Volume:8, Number:2, (1990): 147-202.

Proulx, Joel Vincent. *Transnational Terrorism and State Accountability A New Theory of Prevention*. Oxford, Portlan: Hart Publishing, 2012.

Purtaş, Fırat. “Soğuk Savaş Sonrasında NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:2, (2005): 7-30.

Reed, J. Donald. “Beyond The War On Terror: Into the Fifth Generation of War and Conflict”. *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume:31, (2008): 684-722.

Report of the House Permanent Select Committee on Intelligence, “Al-Qaeda: The Many Faces of an Islamist Extremist Threat”, (June 2006).

Report of the United Nations High Level Conference on Counter-Terrorism. United Nations Headquarters New York, (28-29 June 2018).

Revilla-Cioffi, Claudio. “Origins and Evolution of War and Politics”. *International Studies Quarterly*, Volume: 40, Number:1, (1996): 1-22.

Richards, Anthony. *Conceptualizing Terrorism*. New York, Oxford: Oxford University Press, 2015.

Rishikov, Harvey. "Morality, Ethics and Law In Global War On Terrorism (The Long War)". *Countering Terrorism and Insurgency in the 21st Century: International Perspectives, Volumes 1-3*, edited by James J. F. Forest, 106-132. London: Preager Security International, 2007.

Rostow, Nicholas. "Before and After: The Changed UN Response to Terrorism Since September 11th". *Cornell International Law Journal*, Volume:35, Issue:3, (2002): 475-490.

Roth, John, Douglas Greenburg, Serena Wille. "National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Monograph on Terrorist Financing". *Staff Report to the Commission*, (2004).

Sageman, Marc. *Turning to Political Violence The Emergence of Terrorism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2017.

Sandler, Todd. *Terrorism What Everyone Needs To Know*. New York: Oxford University Press, 2018.

Santamato, Stefano. "The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assessments and Actions". *Strategic Perspectives Center for Strategic Research Institute for National Strategic Studies*, National Defence University, (2013).

Saraçlı, Murat. "Uluslararası Hukukta Terörizm". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1-2, (2007): 1049-1078.

Saraçoğlu, Yalçın Münir. "NATO'nun Bariyerleri: Terörizmle Mücadelede Yaşanan Dönüşüm ve İttifakın Etkinliğini Azaltan Faktörler". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, (2016): 75-108.

Sasaoğlu, Dicle. “NATO M¼dahalesi Sonrasında Afganistan”. *Bilgesam Analiz/Orta Asya*, Sayı:1176, (2014): 1-8.

Saul, Ben. *Defining Terrorism in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Schmid, P. Alex. “Terrorism- Definitional Problem”. *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume: 36, Issue: 2, (2004): 375-419.

Schmid, P. Alex. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London, New York: Routledge, 2011.

Semercioğlu, Harun. “Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:34, Sayı:2, (2016): 97-114.

Seren, Merve. “ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi: Amerikan Savunması ve Caydırıcılığı”. *STM Teknolojik Düşünce Merkezi*, (2018): 1-14.

Sevim, Utku Onur. “Birleşmiş Milletlerin Küresel Terörizm ile Mücadele Algısı Çerçevesinde Türkiye”. *Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Hukuk Bülteni*, Sayı:11, (2017).

Sevinç, Bilal, İrfan Çiftçi. *Terör ve Şiddet Sarmalında Ortadoğu ve Afrika*. Ankara: Karınca yayınları, 2015.

Shutarov, Vasko. “The Emerging Threat of Terrorism to The European Union and Its Influence on Member States, Institutions and Basic Values”. *Rethinking Migration, Economic Growth and Solidarity in Europe*, (2018): 131-147.

Sing, Narinder. “The United Nations’ Efforts at Combatting International Terrorism”. *FICHL Policy Brief Series*, Number:81, (2017): 1-4.

Şen, Osman. *21. Yüzyıl Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

Şen, Furkan Yusuf. “Şiddet, Siyasal Şiddet ve Terör”. *Radikalleşme, Şiddet ve Terörizm*, edited by Salih Zeki Haklı, 24-55. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2018.

Şimşek, Murat. “Terörizm Kavramsal Bir Çerçeve”. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54, (2016): 319-335.

Tangör, Burak, Sevinç Sayın. “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, (2012): 85-118.

Taşdemir, Fatma. *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2006.

Tekel, Suna. “Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm”. *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, (2011): 1351-1368.

The United Nations Counter-Terrorism Complex Breaucracy, Political Influence and Civil Liberties, February 23, 2017.

The National Strategy of United States of America, September 2002.

Thrall, A.Trevor, Erik Goepner. “Step Back Lessons for U.S. Foreign Policy from Failed War on Terror”. *CATO Institute Policy Analysis*, (June 26, 2017): 1-28.

Toptaş, Ergüder. “Harbin Doğası ve Karakteri Bağlamında Hibrit Savaş”. *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:8, (2015): 1-17.

Türkiye Barolar Birliği. *Türkiye ve Terörizm*. TBB Tarafından Oluşturulan Proje Grubu Kapsamında Hazırlanan Rapor, (2006).

Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu, Tertip: 5, Cilt: 30.

Uğrasız, Bülent. “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, (2003): 139-145.

UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime. *Frequently Asked Questions on International Law Aspects of Countering Terrorism*. United Nations, New York, (2009).

Ün, Bodur Marella, Kasım Timur. “Kollektif Siyasal Şiddet Analizine Toplumsal Hareketler Teorisi Yaklaşımı”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:18, Sayı:3, (2016): 523-551.

Ündücü, Arıcioğlu Cemile. “Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki”. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, (2011): 1-20.

Vergin, Nur. *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Yalçın, Serhan. “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, (2006): 98-119.

Yıldız, Gültekin. “Hibrit Savaş Ne Kadar Post-Moderndir? Avrasya Askeri Tarihine Yeniden Bir Bakış”, *Savaşın Değişen Modeli Hibrit Savaş*, edited by Yücel Özel, Ertan İnaltekin, 21-28. Milli Savunma Bakanlığı Milli Savunma Üniversitesi, Milli Savunma Üniversitesi Basımevi, 2018.

Yoldaş, Yunus. “Max Weber’in (Siyasi) Sorumluluk Etiği Anlayışı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, (2007): 199-218.

Young, Reuven. "Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation". *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume:29, Issue:1, (2006): 23-105.

Zenginoğlu, Samet. "Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:25, (2016): 157-178.

Waldman, Peter. "Civil Wars". *International Handbook of Violence Research*, edited by Wilhelm Heitmeyer, John Hagan, 291-308. New York, Boston: Kluwer Academic Publishers, 2003.

Webel, P. Charles. *Teror, Terrorism and The Human Condition*. New York, Palgrave: Macmillian, 2004.

Weber, Max. *The Vacation Lectures Science As a Vocation, Politics As a Vocation*. Edited by David Owen, Tracy B. Strong, Cambridge, Hackett Publishing Company, 2004.

Weinberg, Leonard, William L. Eubank. *What Is Terrorism, The Roots of Terrorism*. New York: Chelsea House Publishers, 2006.

Whittaker, J. David. *Terrorism Understanding the Global Threat*. London: Longman, 2002.

Whittaker, J. David. *The Terrorism Reader*. London, New York: Routledge, 2003.

Williamson, C. Steven Colonel. "From Fourth Generation Warfare to Hybrid War". *Strategy Research Project*, U.S. Army War College, (2009).

Williamson, Myra. *Terrorism, War and International Law*. Farnham, Burlington: Ashgate, 2009.

Wither, K. James. "Making Sense of Hybrid Warfare". *Connections*, Volume:15, Number:2, (2006): 73-87.

Wolf, O. Siegfried. "Pakistan and State-Sponsored Terrorism in South Asia". *Terrorism Revisited Islamism, Political Violence and State-Sponsorship*, edited by Paulo Casaca, Siegfried O. Wolf, 109-156. Springer Publishing, 2017.

Wulf, Herbert. "Challenging the Weberian Concept of State: The Future of the Monopoly of Violence". *The Australian Centre for Peace and Conflict Studies Occasional Paper Series (Online)*, Number: 9, (2007): 1-35.

Wulf Herbert. "Reconstructing the Public Monopoly of Legitimate Force". *Private Actors and Security Governance*, edited by Alan Bryden, Marina Caparini, 87-106. Geneva: LIT&DCAF, 2006.

42nd Conference on the United Nations of the Next Decade, Sponsored by the Stanley Foundation. "Implementation of the UN Global Counterterrorism Strategy". (June 8-13 2007).

"International Terrorism". *The 40th Issue Milestone History of The Publication of Defence of Japan, Special Feature*, 2014, https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_1-2-3_web_1031.pdf , Erişim Tarihi: 20.10.2019.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

<https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/united-nations-general-assembly-adopts-global-counter-terrorism-strategy> , Erişim Tarihi: 01.09.2019.

<http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/> , Erişim Tarihi: 03.09.2019.

<https://nuou.org.ua/assets/documents/nato-and-counterterrorism.pdf> , Erişim Tarihi: 06.09.2019.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm?selectedLocale=en ,
Erişim Tarihi: 09.09.2019.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm?selectedLocale=en , Erişim
Tarihi: 09.09.2019.

https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_7932.htm , Erişim Tarihi: 10.09.2019.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133168> ,
Erişim Tarihi: 11.09.2019.

[https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-
terrorism-coordinator/](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/) , Erişim Tarihi: 11.09.2019.

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/> ,
Erişim Tarihi: 11.09.2019.

<https://www.lexico.com/en/definition/war> , Erişim Tarihi: 16.09.2019.

<https://www.dictionary.com/browse/war> , Erişim Tarihi: 16.09.2019.

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/war> , Erişim Tarihi:
16.09.2019.

<https://www.theguardian.com/world/2001/oct/08/afghanistan.terrorism15> , Erişim
Tarihi: 18.09.2019.

<https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm> , Erişim Tarihi: 18.09.2019.

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/> ,
Erişim Tarihi: 20.10.2019.

<https://www.coe.int/en/web/compass/war-and-terrorism> , Erişim tarihi: 07.11.2019.

<https://www.dni.gov/nctc/methods.html#sarin> , Erişim tarihi: 09.11.2019.